

ŘÍDÍ REDAKČNÍ RADA / PŘEDSEDA
OTTO PICK
ŠÉFREDAKTOR
ZDENĚK ZBOŘIL
ZÁSTUPCE ŠÉFREDAKTORA
ROBERT SCHUSTER
ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
MILENA ŠTŘEJKOVÁ
SEKRETÁŘKA REDAKCE
IRENA KREJČOVÁ
GRAFICKÝ NÁVRH PETR TĚŠÍNSKÝ
GRAFICKÁ ÚPRAVA MARIE VORLOVÁ
AUTOR OBÁLKY FILIP SOJKA
DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

REDAKČNÍ RADA: MARTIN ADAM, VÁCLAV
BERNÁŠEK, MILOŠ CALDA, PETR DOSTÁL,
MARTIN EHL, JIŘÍ FÁREK, JOSEF FUČÍK,
MILOSLAV HAD, RADEK KHOL, ROMAN
KRASNICKÝ, KRISTINA LARISCHOVÁ, LIBOR
LUKÁŠEK, ZDENĚK MATĚJKA, ALOJZ NEUSTADT,
ALEXANDR ORT, MARTIN PALOÚŠ, JIŘÍ PEHE,
KAREL PEZL, OTTO PICK, MILOŠ POJAR,
RICHARD SEEMANN, VÁCLAV ŠMEJKAL,
JIŘÍ ŠTĚPANOVSKÝ, KVĚTA ŠUBRTOVÁ,
MARTIN VÁVRA, JOSEF VESELÝ, TOMÁŠ VESELÝ,
PETR ZAVADIL

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50
Praha 1. Telefon 02/51 108 107; fax: 02/51 108 222;
e-mailová adresa umvedo @ iir.cz.

Objednávky a předplatné přijímá administrace
redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 23,50 Kč.
Předplatné na rok činí 234 Kč, pro studenty
a důchodce 194 Kč, ve Slovenské republice
427,40 Sk.

Tiskne ProKonzult s r. o., závod Vrútky,
Švermova 8, 038 61 Vrútky.

Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném
prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje MIDAN
TATRY, s. r. o., závod NADAS, Švermova 8,
038 61 Vrútky, tel.: 00421842/4281538, fax:
00421842/4281696. Informace o MP a ediční
činnosti ÚMV na www.czechia.com/iir
Podávání tlačoviny povoleno SsRP Banská
Bystrica č. j. OPč-3215/B-96 ze dne 12. 9. 1996.

OBSAH 2/2001 ROČNÍK XXV

STR.

SVĚTOZOR	2
EKOLOGIE, ENVIRONMENTALISMUS A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ / -zz-	3
EKOLOGIE	
NEVLÁDNÍ ORGANIZACE A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ / Jana Dlouhá, Jiří Dlouhý	4
MEZINÁRODNÍ SPOLUPRÁCE V TRVALE UDRŽITELNÉM SVĚTĚ / Ivan Rynda	6
EVROPSKÁ UNIE JE ENVIRONMENTÁLNĚ UVAŽUJÍCÍM SPOLEČENSTVÍM / Tomáš Veselý	10
VZTAHY A PROBLÉMY	
RAKOUSKO HLEDÁ STRATEGICKÉ PARTNERY / Jiří Štěpanovský	12
EVROPSKÁ UNIE V POLOČASE BALKÁNSKÉ KRIZE / Jan Pelikán	14
JEDNO NĚMECKO A JEHO ZAHRANIČNÍ POLITIKA / Hagen Graf Lambsdorff	16
ZEMĚMI SVĚTA	
RWANDA: ETNICKÉ KONFLIKTY TROCHU JINAK / Jana Zahradníková	18
REFORMA BUNDESWEHRU: OBTÍŽNÉ ZADÁNÍ PRO NĚMECKOU POLITIKU / Vladimír Handl	20
MUGABEHO HRA S OHNĚM V ZIMBABWE / Jiří Georgiev	22
VOLNÁ TRIBUNA	
ČESKO-RUSKÉ VZTAHY / Luboš Dobrovský	26
POSELSTVÍ EVROPSKÝM POLITIKŮM: JE ČAS DÁT VÝCHOD NA STŮL!	28
EKOFAŠISMUS JAKO PROTOHISTORIE RADIKÁLNÍCH EKOLOGICKÝCH HNUTÍ / Teddy Sunardi	29
LOMĚSKÉ ÚMLUVY VČERA, DNES A ŽITRA / Miroslav Suja	31
RECENZE	
STAV SVĚTA 2000 / Boris Merhaut	32
LEGITIMITA HUMANITÁRNÍ INTERVENCE / Jiří Šedivý	33
POLITICKÉ STRANY V RUSKU / Antonín Mešťan	34
MEDZINÁRODNÉ VZTAHY – MEDZINÁRODNÁ POLITIKA / Jana Nováková	35
VÝBĚR Z NOVINEK KNIHOVNY ÚMV	36

V PŘÍŠTÍM ČÍSLE MP

(které má vyjít do 31. 3. 2001)

► *Vazby EU a Latinské Ameriky v novém miléniu* ► *Demokracie s přestávkami* ► *Kuba a USA* ► *Problémy bezpečnosti Latinské Ameriky* ► *Politická situace v Kolumbii* ► *10 let APECU* ►

1. – Řecko přistoupilo k jednotné evropské měně jako dvanáctý člen eurozóny. Eury se v Řecku začne platit v lednu 2002.

1. – s platností od tohoto dne Tchajwanské úřady poprvé od občanské války a odtržení Tchaj-wanu (1949) povolily přímé lodní spojení s Čínou, zatím jen z ostrovů Kinmen a Matsu, a zmírnily přísné formality spojené s vycestováním do ČLR.

1. – v zemích EU bylo zahájeno plošné testování všech jatečních kusů hovzího starších 30 měsíců. Výjimku dostaly Finsko, Rakousko a Švédsko.

1. – britské úřady zveřejnily informace, že zesnulý jordánský král Husajn žádal Izrael o ozbrojenou akci proti Syřanům při krizi v září 1970, která vešla do dějin jako „černé září“ a v níž se dostal do konfliktu s Palestinci. Syrské vedení tehdy podporovalo Jásira Arafata a jeho bojovníky.

3. – palestínský vůdce Jásir Arafat po schůzkách s prezidentem USA Billem Clintonem vyslovil podmíněný souhlas s americkým plánem na řešení blízkovýchodní krize. Plán podle dosavadních informací zahrnuje palestínskou svrchovanost nad celým pásmem Gazy, 95 procenty západního břehu Jordánu, částmi východního Jeruzaléma včetně Chrámové hory s mešitou Al-Aksa.

3. – italský premiér Giuliano Amato důrazně vyzval NATO o vysvětlení smrti již šesti italských vojáků, kteří sloužili na Balkáně a poté zemřeli na rakovinu. Aliance odmítla, že ochuzený uran je hrozbou pro lidské zdraví. Některé země, mj. i ČR, budou testovat veterány z Kosova.

4. – ministři zahraničí klíčových států Ligy arabských států se v Káhiře dohodli, že budou trvat na právu návratu palestínských uprchlíků do jejich domovů na území dnešního Izraele. Izraelský premiér Ehud Barak znovu odmítl předat muslimům svrchovanou kontrolu nad Chrámovou horou, jak navrhuje Clintonův plán.

4. – tisková agentura ITARTASS oznámila, že Rusko vyvinulo novou technologii umožňující vojenským letadlům úplně se vyhnout zachycení radary a dalšími lokalizačními systémy.

5. – čínský vicepremiér Čchien Čchi-čchen naznačil ochotu Pekingu k větší pružnosti vůči Tchajwanu a vyzval nastupující Bušovu vládu, aby nepovažovala ČLR za „strategického konkurenta“.

6. – parlamentní volby v Thajsku vyhrála opozice vedená Tchaksinem Šinavatrou (51) označovaným za nejbohatšího muže v zemi. Zastupoval stranu Thajci milují Thajsko, která byla založena před dvěma lety.

8. – vládní vojska Pobřeží slonoviny potlačila pokus o ozbrojený převrat.

9. – politický výbor NATO na zasedání v Bruselu odmítl uvalit do-

časné moratorium na municie s ochuzeným uranem, který může být příčinou 16 úmrtí a dalších možných se případů rakoviny vnožáků, kteří sloužili v Bosně a v Kosovu, kde NATO při své loňské letecké intervenci střelami obsahujícími ochuzený uran masově bombardovalo Srby.

9. – německá ministryně zdravotnictví Andrea Fischerová (Zelení) a sociálnědemokratický ministr zemědělství Karl-Heinz Funke odstoupili po týdnech kritiky, že zanedbali nebezpečí BSE hroící spotřebitelům a že hájili víc zájmy zemědělců.

10. – bývalá prezidentka bosensko-srbské Republiky Srbské Biljana Plavčičová (70) stanula před porotou Mezinárodního soudního tribunálu pro bývalou Jugoslávii, který ji obvinil z genocidy, válečných zločinů a zločinů proti lidstvi. Exprezidentka se jako vůdce první obžalovaný dobrovolně dostavila k tribunálu. Plavčičová veškerou odpovědnost za válečné zločiny spáchané za války v Bosně odmítla.

10. – NATO rozhodlo vytvořit zvláštní výbor, který provede analýzu možných účinků střeliva s ochuzeným uranem na zdraví vojáků sloužících v Bosně a v Kosovu. Generální tajemník NATO, který to oznámil, připustil možnost určitého, byť minimálního nebezpečí.

11. – jugoslávská vláda se rozhodla obnovit diplomatické vztahy s Albánií, které přerušila loni po zahájení vzdušných útoků NATO.

11. – americká armáda po 15měsíčním vyšetřování oficiálně přiznala, že její vojáci v posledním červencovém týdnu roku 1950 u jihokorejské obce No Gun Ri za střelili a zabilili blíže neurčený počet korejských civilistů, kteří prchali před ofenzivou severokorejských vojsk.

11. – předseda čínského parlamentu Li Pcheng zahájil oficiální část své devítidenní návštěvy Indie, při které chce učinit další kroky k urovnání vztahů mezi oběma zeměmi.

11. – québecký premiér a šéf separatistické québecké strany Lucien Bouchard (62) oznámil, že skládá obě funkce a odchází z politického života, protože se mu nepodařilo pokročit v otázce samostatnosti provincie.

14. – dosavadní prezident Jorge Sampaio (61) zvítězil v prezidentských volbách v Portugalsku a zajistil si tak druhý pětiletý mandát v nejvyšší funkci.

14. – v parlamentních volbách na Kapverdských ostrovech zvítězila levicová opozice nad odstoupivší liberální vládou. Podle předběžných výsledků dostala Africká strana nezávislosti Kapverdských ostrovů 48,5 procenta hlasů a Hnutí za demokracii 47 procent.

15. – bývalý dánský ministr obrany Hans Hækkerup se ujal funkce šéfa civilní správy OSN v Kosovu. Vystřídal Francouze Bernarda Kouchnera.

15. – kambodžský Senát schválil zákon o zřízení tribunálu, u kterého budou moci být podávány žaloby na bývalé vrcholné představitele režimu Rudých Khmerů, kteří jsou obviněni z genocidy.

16. – po dvoudenním jednání vrcholných zdravotnických expertů NATO oznámilo, že zdravotní údaje poskytnuté všemi 19 zeměmi Aliance neobsahují žádné důkazy, že spekulace kolem spojitosti onkologických onemocnění vojáků sloužících na Balkáně s používáním střeliva s ochuzeným uranem mají věcné opodstatnění.

16. – při pokusu o převrat byl zabit konžský prezident Lauren Kabila (61).

16. – severokorejský vůdce Kim Čong-il zahájil šestidenní neoficiální návštěvu ČLR, kde chce zkoumat ekonomické reformy.

17. – německý ministr zahraničí Joschka Fischer se v parlamentu přiznal ke své militantní minulosti a zároveň prohlásil, že si uvědomuje svou odpovědnost za činy z tehdejší doby.

18. – americký prezident Bill Clinton na dalších šest měsíců pozastavil platnost Helms-Burtonova zákona z roku 1990, který měl umožňovat soudně stíhat podniky třetích zemí, které spolupracují s Kubou v souvislosti se znárodněným majetkem USA po roce 1959.

17. – francouzský parlament schválil zákon, v němž označil postup Turků proti Arménům v roce 1915 za genocidu.

17. – NATO přiznalo, že munice použitá proti Srbům na Balkáně mohla obsahovat stopy plutonia.

18. – USA a Rakousko dospěly k dohodě o rakouském odškodnění obětí násilného vyvlastnění židovského majetku v Rakousku za nacistického režimu. Vídeň zaplatí postíženým kolem půl miliardy dolarů.

19. – americký prezident Bill Clinton za slib beztrestnosti od zvláštního vyšetřovatele Roberta Raye v písemném prohlášení pro justici přiznal, že „vědomě klamal“ vyšetřovatele a mařil výkon spravedlnosti v kauze Lewinská.

19. – USA zrušily zbývající ekonomické sankce uvalené na Jugoslávii.

19. – v Manile se vyostřily demonstrace proti prezidentu Josephu Estradovi obviňovanému z rozsáhlé korupce a donutily ho k demisi. Proti Estradovi se postavila i armáda. 20. ledna se funkce hlavy Filipín ujala dosavadní viceprezidentka Gloria Macapagalová-Arroyová (53).

20. – republikán George Walker Bush (54) složil přísahu a stal se v pořadí 43. prezidentem USA.

21. – v egyptské Tabě zahájeno izraelsko-palestínské mírové rozhovory na vysoké úrovni.

22. – jugoslávský prezident Vojislav Koštunica v rozhovoru pro italský list La Stampa označil bombardování Jugoslávie silami

NATO za zločin, za něj nesou největší odpovědnost USA. Opakovaně se vyslovil proti vydání ex-prezidenta Slobodana Miloševiče před tribunál v Haagu a podpořil jeho postavení před soud v Jugoslávii.

24. – žalobkyně Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii Carle Del Ponteová se nepodařilo přimět nejvyšší jugoslávské představitele, aby vydali bývalého prezidenta Slobodana Miloševiče haagskému tribunálu.

24. – parlament Konžské lidové republiky schválil do funkce hlavy státu Josepha Kabilu, syna za-vražděného prezidenta Laurena Désirého Kabilu.

26. – ruský prezident Vladimir Putin rozhodl o ustavení nového druhu ozbrojených sil – kosmických vojsk, která mají zahrnovat systémy raketové kosmické obrany a vojenské kosmické síly a budou vyčleněna ze strategických raketových vojsk.

26. – parlamentní shromáždění Rady Evropy vrátilo ruské poslance delegaci hlasovací právo, jež jí odebralo v dubnu 2000 kvůli intervenci v Čečensku.

25. – v brazilském Porto Alegre zahájeno za účasti 500 delegátů ze 120 zemí a řady nevládních organizací Světové sociální fórum, které mj. jednalo o odpocitu dluhů chudým zemím a o potřebě demokratizace mezinárodních organizací. Toto fórum se chce nadále konat každoročně a stát se protikladem hospodářského fóra v Davosu.

27. – zahájeno Světové hospodářské fórum v Davosu. Jednalo pod heslem Trvale udržitelný růst – překonání protikladů.

27. – jugoslávský ministr zahraničí Goran Svilanović vnesl požadavek na urgentní mimořádné zasedání RB OSN v souvislosti se situací na jihu Srbska, kde zesílila aktivita albánských extremistů. Rada bezpečnosti se záležitostmi zabývala.

28. – izraelský premiér Ehud Barak zastavil veškerá mírová jednání s Jásirem Arafatem až do premiérských voleb 6. února.

29. – demonstrace studentů v Jakkartě proti prezidentu Abdurrahmanovi Wahidovi, kterému se připsují dvě finanční aféry. Prezident popřel, že by se dopustil jakýchkoli nepravostí.

29. – soudce Juan Guzmán nařídil domácí vězení a další soudní stíhání bývalého chilského diktátora Augusta Pinocheta. Obvinil ho z podílu na zločinech vojenské jednotky zvané Karavana smrti, která v říjnu 1973 unesla a zavraždila 75 politických vězňů.

31. – libyjský občan Abd al-Baset Megrahi byl skotskými soudci v nizozemském Kamp van Zeistu odsouzen na doživotí za pumový útok na americký boeing, při kterém v roce 1988 zahynulo u skotského Lockerbie 270 lidí. Druhý obžalovaný Libyjec Lamí Chalífa Fahí byl označen za nevinného a propuštěn na svobodu.

Ekologie, environmentalismus a životní prostředí

Krátce po prvním zasedání tzv. Římského klubu, někdy na přelomu let 1968–1969, prolétl Prahou Thor Heyerdahl, známý tehdy spíše jako propagátor cest Vikingů jižními moři a objevovatel tajemství neznámých civilizací. Československou kulturní veřejnost překvapil krátkým článkem publikovaným v Literárních novinách (tehdy plných neliterárních politických úvah a komentářů o budoucnosti střední Evropy, Československa a socialismu), v němž upozornil na skutečnost, že se mimořádně rychle zvětšuje znečištění světových moří, že díky tomu mizí některé živočišné i rostlinné druhy, navíc některé z nich endemické, a že příští generace, ne-li ta naše, se mohou dočkat stavu, kdy bude ohrožena existence lidského druhu na Zemi.

Reakce na tuto naléhavou Heyerdahlovu výzvu byla více než rozpačitá. Očekávalo se, že bude spíše hovořit o své dobrodružné expedici Kon Tiki přes Pacifik nebo o připravované plavbě na papyrusovém voru Ra v Atlantiku. Je ale také pravda, že po světových oceánech v té době nepluly obří tankery, které se o necelých deset let později staly novými typy transportu ropy po všech světových mořích a po uzavření Suezského průplavu i obrovskými plovoucími úložišti této snadno zpeněžitelné a snadno dobytelné suroviny. Tehdy ještě nikdo nic nevěděl o tom, že havárie těchto plovoucích skladů nečistot může způsobit ekologickou katastrofu dosud neznámých rozměrů a obrazy mořských ptáků bezmocně zabředlých do vyplavovaného oleje také ještě nebyly apokalyptickým obrazem následků lidské nenasytlosti jako o několik let později.

V té době se zásluhou několika pracovníků Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii (ÚMPE, předchůdce dnešního ÚMV) téměř pokoutně vydalo, nebo spíše rozmnožilo, torzo materiálů Římského klubu, včetně těch dokumentů, které hovořily o exponenciálním znečištění životního prostředí, narušení ekologické rovnováhy a bezprostředním ohrožení života na Zemi. Trvalo ještě několik relativně dlouhých let, než Josef Velek zpopularizoval u nás zájem o životní prostředí, ekologii a později i o americký environmentalismus a začalo se o nich mluvit, psát a nakonec je i dávat do mezinárodních souvislostí.

Problémy životního prostředí a ekologická hnutí se vymykaly černobílému vidění světa, rozděleného na ty spravedlivé a nespravedlivé, vykořisťovatele a vykořisťované, proletářské internacionalisty a imperialisty. Ekologové a ekologičtí aktivisté najednou začali uvažovat v jiných kategoriích, a i když nebyli prosti nové environmentální ideologie, vnašeli do ideologického hádání se tehdejšího světa nový příběh, jenž bořil dosavadní meganarativní struktury.

Paradoxně, také v Praze, a za mnohem menšího zájmu veřejnosti, upozornil na podobný problém, v roce 1925, dočasný ruský emigrant, geochemik a později biogeochemik Vladimir I. Vernadskij (1863–1945), když zde vydal svou *Biosféru*. Byl v té době již známý svými úvahami o metodologii přírodních věd a na začátku 20. století svými vyjádřeními k tehdy populárnímu tématu *vědeckosti světového názoru*. Téma, které později proslavil Pierre Teilhard de Chardin (1881–1955), jenž věřil, že je možné odstranit rozdíl mezi vírou a poznáním, a vědu definoval jako *náboženský vztah ke sku-*

tečnosti. V roce 1927 vydal svou práci *Božské prostředí*, v níž se zabýval kosmogenezí (v jeho pojetí genezí Ježíše Krista), evolucí ducha, zdokonalováním člověka a prostředí, v němž žije.

Vernadskij, jenž se v době své francouzské emigrace seznámil s Teilhardem de Chardin, napsal ve své *Biosféře*, že existence života je v celém kosmu spíše neobvyklá než běžná, je nám známá jen v prostoru, který nazýváme biosférou, a proto její narušení ohrožuje nejen existenci všech forem života v biosféře, ale také kdekoli ve vesmíru. V duchu svého francouzského duchovního vzoru, ovlivněn izolací od ostatního světa (po svém návratu žil až do své smrti v SSSR), vydal svou vizionářskou práci *Noosféra* (1945), v níž vyslovil přesvědčení, že biosféra se může díky uvědomělé lidské činnosti změnit v noosféru, sféru rozumu, která poskytne útočiště životu v celém vesmíru.

Je zajímavé, že v době sovětské perestrojky, když se vytrácela komunistická ideologie, začaly se objevovat populární naučné i teoreticky fundovanější odborné stati o významu teorii i vizí V. I. Vernadského, a zejména ruská odborná veřejnost využila tohoto svého autentického dědictví k adaptaci na tehdy již ve světě populární hnutí zelených. Podobně jako američtí environmentalisté, kteří přijali základní východiska evropských ekologických hnutí, ale přizpůsobili si praxi, teorii i ideologii své specifické situaci.

Mezi výzvou Heyerdahlovou a nejnovejším prohlášením U.S. Environmental Protection Agency (EPA) z 19. 1. 2001, které hovoří o *nezbytnosti definovat zvláštní místa v oceánu, která vyžadují mimořádnou ochranu*, je velká časová vzdálenost, a ta je zaplněna enormním množstvím různorodých aktivit jednotlivců, skupin, hnutí i oficiálních státních a nadnárodních institucí, které se ochranou moří a životního prostředí zabývají. Rozsáhlá studie OSN, která popisuje oteplování Země, dala možnost 123 uznávaným vědeckým autoritám (a jejich dalším 516 spolupracovníkům) vyjádřit se k tomuto problému a varovat před *potenciálně katastrofickým globálním oteplením v nadcházejícím století*. Tato *šanghajská výzva* mj. varuje, že do roku 2100 by mohla stoupnout hladina světových moří o 88 cm, že se neustále zmenšuje sněhová pokrývka, zkracují se období pokrytí Země ledem, arktický ledovec již ztratil 40 procent svého původního objemu. Podle ní je příčinou těchto klimatických teplotních změn neuvážená, nepromyšlená činnost člověka, který si odmítá připustit (naposledy na konferenci o problémech klimatu v Haagu), že je třeba hledat nejen neustále nové *čistší* technologie, ale zejména jiné zdroje energie, z nichž jedním z nejdůležitějších je neustálé snižování energetické potřeby náročnosti a absolutní spotřeby.

Uvažování o ochraně životního prostředí, o nových vztazích mezi životním prostředím a organismy, a konečně o politických a mezinárodněpolitických souvislostech myšlenek trvale udržitelného rozvoje je sice dnes již přítomné v politických diskusích, ale stále ještě, jak ukazuje např. diskuse o Temelinu nebo zmíněném oteplení, jen jakoby z vnějšku vkládané a autenticky neprožívané. Když přiznáme dobré úmysly svářícím se stranám ve válce o výrobu energie z jádra, když víme, že nejde jen o problém česko-rakouský, ale i celosvětový, je zatím nejpozoruhodnějším poznatkem demonstračně předváděná zatvrzelost a nesmiřitelnost, které nejenže problém neřeší, ale dokonce i brání dostat jej na jednací stoly nejrůznějších politických reprezentací.

V tomto čísle upozorňujeme na problémy ochrany životního prostředí v mezinárodně politických souvislostech. Úvahy různých autorů o mezinárodních úmluvách, institucích a jednáních, připomínka *protohistorie ekologických aktivit*, upozornění na činnosti NGO aj., jsou částí národní a nadnárodní diskuse o problémech, jimž je v teorii mezinárodních vztahů u nás věnována okrajová pozornost, kterou zastíňují geopolitické a geografické šachovnicové kombinace, ale které se nás mohou v nejbližší době dotknout i fyzicky a změnit postoje, chování a dokonce hodnoty v rozměrech skutečně globálních.

-zz-

Nevládní organizace a životní prostředí

Ochrana životního prostředí je jednou z oblastí, ve které dochází ke stále většímu zapojování a také vlivu nevládních organizací (NGO). Tradiční demokratické země západní Evropy považují tyto organizace za nedílnou součást participativní demokracie a jejich aktivity podporují jak legislativně, tak finančně.

JANA DLOUHÁ, JIŘÍ DLOUHÝ

Zvyšování důležitosti, kterou politici přikládají nevládním organizacím, lze pozorovat snad nejlépe na sérii konferencí ministrů životního prostředí regionu EHK OSN, které se konaly v Dobříšské (1991), Luzernu (1993), Sofii (1995) a v Aarhusu (1998). Zatímco na první konferenci měli zástupci NGO přístup jen jako pozorovatelé ve velmi omezeném počtu, na poslední konferenci v Dánsku měla každá národní delegace svého zástupce nevládních organizací, a kromě toho měly nevládní organizace vlastní delegaci na úrovni národní delegace. Celé jedno odpoledne uprostřed ministerské konference bylo v režii nevládních organizací.

Právě na konferenci v Aarhusu podepsali ministři mezinárodní „Konvenci o přístupu k informacím, účasti veřejnosti v rozhodovacích procesech a o přístupu k soudům v záležitostech životního prostředí“, která má podpořit právě zapojení nevládního sektoru do rozhodovacího procesu. Je velice pravděpodobné, že tato konvence vstoupí v platnost v letošním roce – bude splněna podmínka ratifikace patnácti státy. Česká republika patří mezi signatářské země konvence, v současné době však není jisté, kdy bude dohoda ratifikována naším parlamentem.

Pro běžné občany jsou nevládní ekologické organizace často spojovány pouze s organizacemi, které k prosazování zájmů ochrany životního prostředí používají mediálně zajímavé metody (blokády, vyvěšování transparentů, či přímo násilné akce). Přitom mnoho dalších organizací ovlivňuje rozhodnutí politiků i státní správy na všech úrovních od lokální po mezinárodní svou každodenní prací, sledováním legislativních procesů, podáváním různých návrhů, účastí v práci různých výborů a komisí, lobbiováním.

Jaká je tedy úloha nevládních ekologických organizací v demokratické společnosti?

Potenciální přínos

Optimální rozvoj země vyžaduje co nejlepší využití finančních, lidských i přírod-

ních zdrojů tak, aby byly pokryty skutečně komplexně potřeby obyvatel. Občanský a soukromý sektor jsou však v principu nedokonalé a nemohou samy vyhovět tomuto požadavku. Většinou jsou pak zanedbávány sociálně i jinak slabší skupiny občanů, anebo ti, jejichž dlouhodobé cíle převažují nad okamžitými zájmy. Ekonomická politika, poskytování služeb a infrastruktury, regulační a tržní mechanismy jsou totiž málokdy zaměřeny na zranitelné obyvatele či oblasti.

Dobrovolný sektor přirozeně vyjadřuje potřeby menšin, diskriminovaných, postižených, identifikuje a předchází hrozbám pro životní prostředí atd. Může tak přispět celkovému rozvoji následujícími způsoby:

- Předkládá vládním institucím úspěšné strategie, které již nevládní organizace vyzkoušely;

- uvědomuje veřejnost o jejich právech a pravomocích vůči státní správě;

- pomáhá sladit oficiální programy s veřejnými potřebami tím, že dopřeje sluchu mínění občanů a reflektuje i lokální zkušenost;

- zajišťuje operativní spolupráci se státní správou;

- ovlivňuje lokální politiku národních a mezinárodních organizací;

- pomáhá vládě a donorům vytvářet efektivnější rozvojové strategie tím, že zvyšuje organizační kapacitu, školí personál a posiluje instituce.

Tradiční úloha nevládních organizací se soustřeďovala na poskytování služeb. Postupně však rozšiřují oblast svého působení na sféru požadavků: pomáhají komunitám artikulovat jejich zájmy a priority, učí je vyjednávat se státní správou i investory, kombinují komunikační a technické prostředky „informační éry“ s dovednostmi vytvářet vztahy vzájemné podpory různých skupin.

Výhody, které z takové spolupráce nevládních organizací na oficiálních rozvojových programech plynou, jsou však často podceňovány. Přitom jejich činnost bývá

přínosem přinejmenším z těchto důvodů:

- Vkladem je dobrovolná pomoc a práce, při svých aktivitách často nezištně čerpají z vlastních zdrojů. Společenské procesy, kterých se účastní, bývají transparentnější a více participativní. Vyplňují „bílá místa“ ve sféře občanského a soukromého sektoru, poskytují zpětnou vazbu ke vzniklým chybám. Omezují státní byrokracii a zvyšují její účinnost.

- Stylem práce se liší od vládních institucí – jsou tak schopné pracovat v nepříznivých podmínkách a s jinak těžko dosažitelnými skupinami obyvatelstva. Mají dlouholeté zkušenosti, znají místní poměry; pracují přímo s komunitami a těší se jejich důvěře.

- Reprezentují ty občany, kteří by jinak neměli příležitost projevit svůj názor. Vystupují v zájmu ekologicky citlivých (ekonomicky nezajímavých) regionů.

S rozvojem demokracie se tento jejich přínos stává stále nejvýznamnější – zvyšuje se potřeba pluralismu, je nutné vyslyšet zájmy občanů, ke kterým se formální instituce ne vždy „propracují“. Nevládní organizace pak jsou partnery v řešení specializovaných nebo regionálně lokalizovaných problémů. Pro potenciální donory představují vhodné příjemce pomoci, jsou totiž „doplňkem“ státu – fungují tam, kde on selhává. V mezinárodním měřítku podobně zaměřené nevládní organizace úzce spolupracují a mohou těžit z ochoty donorů různých zemí, v nichž působí.

Zdravý vztah státu a nevládních organizací

Je možný jen tehdy, když obě strany sdílejí společné cíle. Pokud se liší, může být jejich dialog až kontraproduktivní. Jestliže je ale vládní politika nakloněna minoritním potřebám a nevládní organizace pracují efektivně, pak výsledkem vzájemného vztahu bývají účinná řešení problémů. Spolupráce však musí být současně založena na respektu k nezávislosti, autonomii a názorům obou stran.

Úspěch vládních projektů a politiky může být silně ovlivněn účastí zástupců nevládních organizací v různých komisích či při veřejných konzultacích, kde se s jejich názory počítá. Zkušenost Světové banky z financování 25 projektů ukazuje těsnou souvislost úspěšnosti projektu s účastí nevládních organizací. Obě strany však musí ke spolupráci přistupovat objektivně a vzájemně si naslouchat – jinak se konzultace zvrhne v konfrontaci. Pokud je na druhé straně spolupráce příliš těsná, nevládní organizace neplní svou roli.

Úlohou nevládních organizací je pozměňovat rozvojové strategie; jejich alternativní model komplexního rozvoje země ale nebývá realistický. Nabídka alternativních přístupů otevírá cestu ke spolupráci s vládním sektorem, pokud obě strany chápou, že jejich postoje se doplňují a přispívají k vyváženému pohledu na skutečnost.

Podmínky pro dobrou spolupráci vládního a nevládního sektoru

Jsou specifické pro jednotlivé sektory. Mezi překážky obecně patří takové faktory jako politická polarizace (ve značně polarizovaném silovém poli často nevládní organizace hrají úlohu opozice, někdy dosti izolované a netoužící po dialogu; na druhé straně vláda nemá zájem si tuto opozici přestovat), specializace nevládních organizací na úzce vymezené problémy v protikladu k širokému záběru oficiálních institucí, někdy malá zkušenost neprofesionálních pracovníků v nevládním sektoru, či naopak malá kapacita a nízká kompetence vládních úředníků k řešení širokého spektra problémů atd. Neefektivní bývá vztah dárce-klient (vládní instituce – „nevládní“ organizace, které plní

připravené programy), nebo naopak otevřená nepřátelství mezi oběma stranami.

K dobrému, tedy rovnoprávnému vztahu patří zásady neintervence, aktivní podpory, partnerství, kooptace nebo kontroly (NGO jsou zahrnuty do rozhodovacího procesu nebo plní kontrolní úlohu). Stát má především následující nástroje pro podporu dobré spolupráce:

- Politiku povzbuzování veřejného dialogu, konzultací a setkání se zájmovými skupinami; která zahrnuje možnost veřejné kontroly státní správy.

- Regulaci nevládních organizací a právní rámec (registrace, předkládání zpráv o činnosti, audit, účetnictví).

- Podporu nevládních organizací (daňová politika – daňové výjimky v prioritních oblastech, zpřístupnění lokálních finančních zdrojů, dovozní cla, příspěvků atd.).

- Využití zkušeností nevládních organizací v oficiálních programech – jsou dobrými prostředníky schopnými artikulovat potřeby komunit, podat jim informaci o státních programech a jejich výhodách; mohou také zprostředkovat styk s dalšími nevládními organizacemi.

- Přístup k informacím (nevládní organizace jsou prostředníkem, který informuje veřejnost o rozvojových programech) – je zárukou úspěšnosti rozvojových programů, omezuje totiž problémy při uskutečňování záměrů.

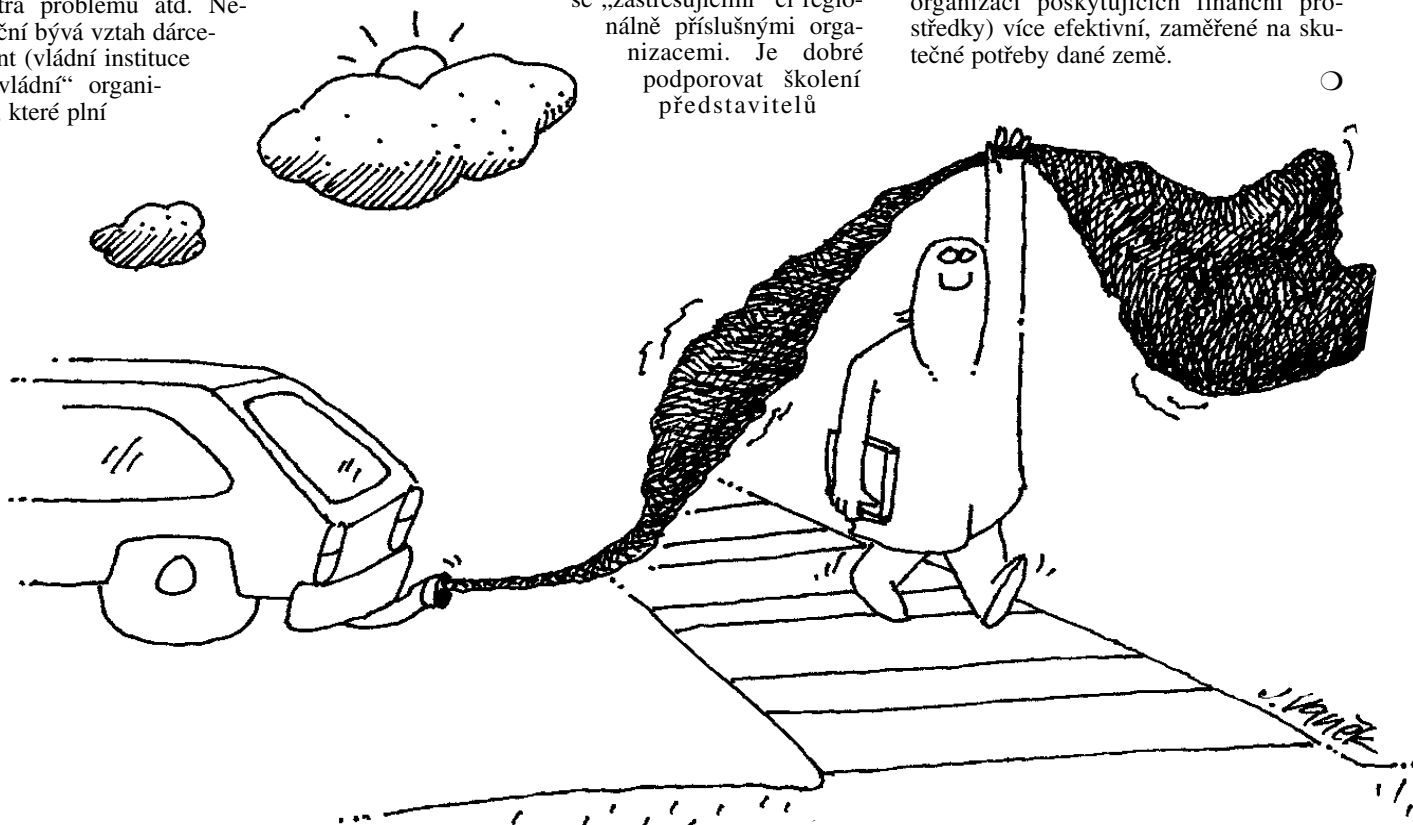
- Koordinace uvnitř nevládního sektoru – stát nemůže být určujícím faktorem, ale může například spolupracovat se „zastřešujícími“ či regionálně příslušnými organizacemi. Je dobré podporovat školení představitelů

nevládních organizací v oblasti managementu, strategického plánování aj., a to v rámci sektoru (vlastními silami).

- Přímou podporu včetně oficiálního uznání (granty, kontrakty) a výzkum týkající se možností spolupráce. Prioritní oblastí podpory by měly být konzultovány se zástupci nevládních organizací.

Nejlépeším uspořádáním z hlediska nevládních organizací je takové, v jehož rámci mají naprostou svobodu slova, volby partnerů a donorů. Pokud však neexistují pevná pravidla např. pro vykazování činnosti, může dojít k nedobrému rozvoji a ke zkorumpování aktivit nevládních organizací (ty pak slouží především jejich vlastním zájmům, a nikoli obecně prospěšným záležitostem), což může otrávit celý sektor. Dokonce i když jednotlivé organizace hrají poctivou hru, jejich vzájemné vztahy mohou být natolik špatně koordinované, že si konkurují tam, kde se jejich aktivity překrývají, a přitom zůstává nepokryto mnoho „bílých míst“. Obecně by pravidla řídící činnost NGO měla usnadňovat management a přispívat k transparentnosti aktivit a financování; na druhé straně nesmí být restriktivní.

Například programy Světové banky zaměřené na omezení chudoby, rozvoj lidských zdrojů, zapojení veřejnosti a životní prostředí jsou založeny na stoupající interakci s nevládními organizacemi, což vyžaduje jejich detailní znalost v dané zemi. Studie nejen samotných nevládních organizací, ale také jejich vztahu k vládě, komunitám, soukromému sektoru a donorům činí programy Světové banky (ale i jiných organizací poskytujících finanční prostředky) více efektivní, zaměřené na skutečné potřeby dané země.



Mezinárodní spolupráce v trvale udržitelném světě

IVAN RYNDA

Přírodovědci, odborníci ve společenských vědách, ekonomové a podnikatelé už dnes vědí, že svět se na přelomu tisíciletí zásadně proměnil. Tuší to i stále větší část občanské společnosti, jednotlivých občanů a skupin. Se zvláštní naléhavostí samozřejmě zakoušejí proměnu světa mladí lidé. Nevědí vždycky přesně, co jim na světě vadí a jaké to má příčiny, ale ti nejaktivnější se často nejprve účastní různých protestních akcí a poté stále kvalifikovaněji zkoumají, co je třeba změnit, a hlavně proč.

Stále však zůstává menšina lidí, kteří nemezeně důvěřují lidskému důmyslu, potřeby a práva člověka absolutizují a tvrdí, že katastrofické vize se objevovaly v lidské historii vždycky a předpovědi se nikdy nenaplnily¹⁾). Zkusme tedy nejprve ukázat, jak se současná podoba světa vyvinula a v čem se tentokrát skutečně zásadně od všech předchozích liší.

Než člověk začal vědomě zkoumat sám sebe a své *dějiny*, uspokojoval své potřeby jako sběrač, lovec, pastevce a usedlý zemědělec. Přírodě neškodil, byl součástí jejího řádu; všechno, co na něj tvářil způsobil, dokázala ve stále se opakujících cyklech zaceilit. V *zemědělském období* se už člověk rozsáhle stavěl proti toku přírodních procesů: mýtil lesy a nutil půdu žít jen pečlivě šlechtěné jednoleté byliny. Potřeboval k tomu množství *dotatkové energie*. Dokud ji bral z *obnovitelných* nebo *nevyčerpatelných zdrojů*, tedy například ze dřeva, vody, větru nebo síly zvířat, byl jeho způsob obživy stále ještě *trvale udržitelný*. Také všechny lidské *odpady* a *znečištění* dokázalo přírodní prostředí vsáhnout a produkty metabolismu lidí i domácích zvířat dokonce půdu zušlechťovaly.

V *průmyslovém období* se však vlivem dělby práce člověk často přestával o stav přírody a *přírodních zdrojů* starat. Příroda byla všude kolem a zdála se nevyčerpatelná – stačilo brát. Neměla jinou cenu než cenu práce a techniky, jejíž pomocí se dala vytěžit, případně cenu danou zbožím, jež se z ní dalo vyrobit a na trhu prodat. Postupně tak začaly být vážně poškozené nebo znečištěné všechny *složky životního prostředí*, zdroje se začaly blížit vyčerpání, prostoru ubývalo stejně jako *živočišných a rostlinných druhů*.

Pro naše téma mezinárodní spolupráce je nejdůležitější, že začaly být vážně narušovány i tzv. *globální životodárné biosférické systémy*. Jsou jimi především *globální*

systém klimatu a hydrosféry, stratosférická ozónová vrstva, globální cirkulační systém atmosféry, hydrologický cyklus a cirkulace oceánů a tvorba a eroze půd. Každý z nich „funguje“ skutečně jako jeden systém v planetárním měřítku a na všech jsme všichni životně závislí. Na druhou stranu se všichni podílíme, byť každý jen nepatrným dílkem, na jejich narušování. Často však odmítáme převzít svůj díl *odpovědnosti*. To proto, že všechny vlivy mají velkou setrvačnost a projeví se tedy až po velmi dlouhé době. Jsme proto nezdravě bezstarostní. Dalším důvodem je sobectví a pasivita: Až se budou snažit všichni, připojím se i já. Uvidíme, že se takto nechovají jen jednotlivci, ale někdy dokonce i celé státy.

Nejlépe snad pochopíme popsany mechanismus na příkladu *globálního oteplování*, správněji *globálních poruch klimatu*. Víme, že ze Slunce přichází ultrafialové záření. Dopadá na zemský povrch, ohřívá jej a odráží se a v podobě tepelného, infračerveného záření prohřívá zemskou atmosféru. Jejími horními vrstvami pak proniká zpět do kosmického prostoru, ale částečně se jako od skla ve skleníku odráží zpět do ovzduší. Tato rovnováha se v průběhu miliard let, po které existuje na Zemi život, velmi jemně vyladila.

Člověk však mýcením lesů, budováním vodních nádrží i jinými úpravami zemského povrchu výrazně mění jeho odrazivost a pohltivost, tzv. albedo. Ještě zásadněji zvyšuje obsah tzv. skleníkových plynů v atmosféře – metanu, freonů, oxidu uhličitého a dalších, které pak odrážejí větší díl tepla zpět do spodních vrstev atmosféry. Výsledkem je *oteplování*, výraznější v polárních oblastech, a *poruchy klimatu*, které se projevují velkými nepravidelnostmi srážek, povodněmi a bořivými větry, chladným počasím v zimě a teplým v létě. V blízké budoucnosti hrozí zátopy nízko položených pevnin, vysychání a zasolování půd, usychání

a odumírání teplotně nepřízpusobených lesních porostů.

Podobných globálních poruch životního prostředí, které vznikají jako hromadný, *kumulativní* součet vlivů *stejně druhu* nebo zákeřněji jako těžko odhaditelný *synergický* součin *různých vlivů*, je celá řada. Projevují se skutečně na celé planetě, ale působíme je my všichni, každým aerosolovým rozprašovačem, zastaralou ledničkou nebo i tím, že vydechujeme oxid uhličitý. Protože je nás na Zemi už šest miliard, pouhé dýchání každého z nás má v součtu obrovský vliv. Naše přírodovědné poznání i technika, zmíněné v úvodu, jsou opravdu neuvěřitelně vyspělé. Mají však nejen schopnost sloužit, ale také ničit. Proto se také musíme všichni, na celé planetě, *dohodnout*, jak se o všechna rizika *spravedlivě* poděliti.

Strategii, jak to udělat, říkáme *trvale udržitelný rozvoj*. Není tak nová, jak by se mohlo zdát. Pochybnost o udržitelnosti lidské expanze vyjádřil např. již citovaný páter Malthus. Nad udržitelností v přírodě se od nepaměti zamýšlejí zemědělci, lesníci a později přírodovědci. Jejich závěr zní, že *v uzavřeném systému konečných zdrojů není kvantitativní růst trvale možný*.²⁾ Zdálo by se to samozřejmě, ale i zakládající členové jedné z nejvýznamnějších světových institucí, Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, projevíli sice obavu o trvalou udržitelnost růstu, ale zároveň se domnívají, že *trvalý kvantitativní růst* společenského produktu je žádoucí a uskutečnitelný.³⁾

Jiná, mnohem početnější instituce, Organizace spojených národů, již o tom v roce 1983 přece jen pochybovala. Pověřila proto komisi vedenou norskou političkou Grø Harlem Brundtlandovou hledáním cesty k trvale udržitelnému vývoji lidstva. V zakladatelském díle trvalé udržitelnosti „Naše společná budoucnost“ pak nacházíme např. větu: „**Trvale udržitelný rozvoj je takový způsob rozvoje, který uspokojuje potřeby přítomnosti, aniž by oslaboval možnosti budoucích generací naplňovat jejich vlastní potřeby**“⁴⁾. Tato definice obsahuje především základní princip trvalé udržitelnosti, jakýsi *etický leitmotiv*, totiž *princip odpovědnosti vůči budoucím generacím*. Málo z ní však cítíme, že onou „*možností*“ je právě ten jediný zdroj a jediné „*odpadiště*“, které máme, totiž Země. Už jsme ji skutečně osídlili celou, stala se i s naší lidskou civilizací jediným *uzavřeným systémem*. Zdánlivě tak úspěšná civilizace euroamerického typu však prožila celá

své dějiny v *systémech otevřených*, v neustálém dobývání nových kolonií, přírodních zdrojů, úložišť a tržních odbytišť; žila tedy jaksi na *dluh prostoru*, ale díky *setrvačnosti přírodních i společenských procesů* i na *dluh času*. Část naší historické zkušenosti je proto k nepotřebě a například důvěra některých ekonomů, že svobodný trh si dovede vždy samočinně nalézt náhradu, je neopodstatněná. Tyto úvahy pak můžeme shrnout do definice, která se snaží pokrýt všechny roviny, jež jsou pro pochopení i uplatnění trvale udržitelného rozvoje nezbytné, totiž **rovinu hospodářskou** včetně vědy a technologií, **rovinu sociální, přírodní a politicko-společenskou**.

Trvale udržitelný rozvoj je komplexní soubor strategií, které umožňují pomocí ekonomických nástrojů a technologií uspokojovat sociální potřeby lidí, materiální i duchovní, při plném respektování environmentálních limitů. Aby to bylo v globálním měřítku současného světa možné, je nutné redefinovat na lokální, regionální i globální úrovni jejich instituce a procesy.

Technologie, které člověk vynalezl, mu umožňují především mnohem lépe a šetrněji využít přírodních zdrojů, neznečišťovat prostředí, neprodukovat odpad nebo jej okamžitě využívat jako surovinu, šetřit energii. Jsou v nich obrovské rezervy, budeme-li se snažit a budeme-li uplatňovat jeden ze základních principů trvalé udržitelnosti, *princip předběžné opatrnosti: všude, kde hrozí vážná nebo nevratná škoda na životním prostředí, nesmí být nedostatek vědecké jistoty, že ke škodě dojde, důvodem k odkladu opatření, která by jí mohla zabránit.*³⁾ Jinak řečeno, nevíme-li s jistotou, že naše technologie nebude škodit životnímu prostředí, raději ji nepoužijeme.

Ekonomické nástroje jako poplatky, daně a překvapivě velké množství dalších nás dovedou k přinutit, abychom byli šetrnější vůči životnímu prostředí, spravedlivěji rozdělili ve společnosti podíl za jeho užívání, ale vedou také k vytváření finančních prostředků na zlepšování životního prostředí a k vylepšování technologií, aby byly nejen šetrnější, ale vyráběly i předměty s vyšší užitnou hodnotou.

Sociální potřeby nás všech přirozeně tvoří jen potrava, oděv, teplo a přístřeší. Patří k nim všechny základní lidské hodnoty, jako jsou láska, přátelství, úcta a vstřícnost člověka k člověku, společenské ocenění, ale jistě i určitý hmotný standard přiměřený naší kultuře. Jen by měl být založen na schopnosti uvážlivě si odříci opravdu všechno, co je zbytečné, co nutně nepotřebujeme – říkejme tomu *uvědomělá skromnost*. Dokážeme-li to, můžeme si dovolit být i *výběrově nároční* a vlastnit třeba dvě kytary, jestliže je skutečně potřebujeme pro různou hru, dokonalý nástroj na koncert a obyčejnou španělkou na výlet do přírody. To, že sami aktivně něco děláme, že potlačujeme to špatné, co je v nás, a rozvíjíme dobré, právě představuje jediný rozvoj, který je *udržitelný*: rozvoj *kvality, kvality života* a kvality nás samých.

Environmentální limity se musíme učit poznávat a cítit na všech úrovních, od mikroskopické až po planetární. Jednoduše je můžeme shrnout jako *biodiversitu* (biologickou rozmanitost na úrovni genetické, vnitrodruhové, mezidruhové a společenské, tedy *kulturní diversity*), *funkční ekosystémy a globální životodárné biosférické systémy*. Při všem, co děláme, bychom měli brát ohled na všechny tyto úrovně, ale především se docela obyčejně slušně chovat ke svému bezprostřednímu společenskému i přírodnímu okolí.

Při tom všem máme tedy obrovskou odpovědnost vůči budoucím, ale i současné generaci nejen *v čase*, ale i *v prostoru* globálního světa, počínaje místní soběstačností a konče planetou a jejími současnými šesti miliardami obyvatel. Nejde také o nic menšího než o **výzvu převzít individuální i skupinovou odpovědnost za globální stav světa v prostoru i v čase**. Proto nezbytně potřebujeme nové *instituce*, trochu novou podobu společnosti v místním i světovém měřítku.

Na místní úrovni až po region nebo stát je to zdánlivě jednoduché. Zdá se, že stačí zachovávat dva hlavní principy: *princip subsidiarity*, podle něhož se problémy mají řešit v místě a čase, kde vznikly, a principy demokratické společnosti. Podle obou se stát nemá starat o nic, o co se může postarat někdo jiný, ale je povinen starat se o všechno, o č se nikdo jiný postarat nemůže. Ve státě a na celém světě je mnoho nejrůznějších zájmových skupin: betonářských, energetických, dopravních a řada dalších. Ty potřebují protiváhu. Ve všech demokratických zemích ji tvoří *dobrovolná občanská sdružení a společenskovední i přírodovědecká odborníci*, kteří chápou přírodu jako nezastupitelnou hodnotu. Celková rozmanitost zájmů a skupin tvoří *otevřenou liberální občanskou společnost*.

Životní prostředí je *veřejný statek*, který patří všem. Proto pravidla jeho užívání musí stanovit stát. Složky životního prostředí však neznají hranice. A to je důvod, proč jsou tak důležité *mezinárodní a globální instituce a procesy*. Institucemi se zabývat nedeme. Je zřejmé, že by měla existovat jedna světová organizace, jež by sdružovala **všechny demokratické země planety** – doufejme, že takové brzy budou opravdu všechny státy. S vysokou pravděpodobností se jí stane Organizace spojených národů. V posledních letech se ve světě narůstajících globálních problémů stává jasné, že musí být reformována; jeden z nejzajímavějších návrhů této přestavby přinesl před pěti lety tragicky zesnulý Josef Vavroušek.

Procesy nebo mechanismy chránící životní prostředí v globálním měřítku bychom mohli rozdělit do dvou hlavních skupin. První je ekonomická a týká se globálního trhu. Odpůrci globalizace se domnívají, že ji lze dostatečně silnými demonstracemi jednoduše odmítnout. Nechápu, že současný svět už prostě globální vesnici je, ať si to přejeme, nebo ne. Jde tedy spíše o to dát světu jednotná spravedlivá *ekono-*

mická pravidla chránící životní prostředí. Bude-li například do ceny dopravy započtena skutečná cena pohonných hmot, v drtivé většině pocházejících z neobnovitelných přírodních zdrojů, znečištění ovzduší a vody z mobilních zdrojů, hlukové znečištění, zábor půdy plochou letišť a dálnic i výroba a provoz obrovského počtu dopravních prostředků, stane se dovážené zboží tak drahé, že se každý rozumný spotřebitel obrátí k místním výrobcům všude tam, kde to jde.

Globální trh tak může být vlastním, tedy tržními nástroji, totiž cenou, zmenšen právě na rozumnou velikost obchodu s věcmi, které je nutné a účelné vyrábět jen na určitém místě za příhodných podmínek a poté transportovat. Jinou možností jsou obchodovatelná emisní povolení⁶⁾, která by mohla poskytnout kapitál k nastartování hospodářského vzestupu nejhudším zemím a zároveň by limitovala celkovou globální produkci emisí, nebo tzv. Tobinova daň⁷⁾, zdaňující bohaté investory opět ve prospěch rozvojových zemí, v nichž se podnikatelé snaží svůj kapitál uplatnit a zvětšit. Možností je mnoho, mají však nepominutelnou podmínku: musí se na nich dohodnout skutečně všichni.

To platí v plné míře i o *mezinárodních úmluvách* k ochraně životního prostředí. Mají několik hlavních důvodů, které uznávají dnes již skutečně všechny vyspělé státy světa. První skupinu tvoří důvody „*přírodní a technické*“ a už zde byly popsány. Globální problémy skutečně vždy vznikají z množství lokálních a regionálních zdrojů; a na druhé straně biodiversita i globální životodárné biosférické systémy jsou opravdu globální, celoplanetární.

Jsou tu však i *důvody společenské*. Ke globálním problémům zdaleka nepatří jen oblast životního prostředí: jsou tu i vážné hrozby hospodářské, zdravotní, bezpečnostní a sociální, rizika hrozící rozmanitosti lidských kultur a všechny mají těsný vztah k přírodnímu a životnímu prostředí. Jedním z největších problémů planety je lidská bída a špatný přístup k přírodním zdrojům počínaje tím nejzákladnějším, totiž vodou. Proto je na jedné straně zcela postačujícím důvodem nezbytná *solidarita vyspělých zemí s rozvojovými*; jako dobrý, byť poněkud „sobečtější“ důvod by však stačila i snaha zajistit *světovou bezpečnost*. Ze všech těchto důvodů uzavírají všechny demokratické státy světa mezinárodní úmluvy k ochraně životního prostředí.

Tyto úmluvy mohou mít skutečně celosvětový charakter – pak se týkají buď *globálních životodárných biosférických systémů*, nebo *globálních problémů* (např. přepravy nebezpečných odpadů). Mluvíme o *mnohostranných dohodách o životním prostředí* (multilateral environmental agreements – MEAs); dosud jich mezinárodní společenství uzavřelo hodně přes sto osmdesát. Dohody mohou být uzavírány i v rámci určitého regionu, např. různé evropské úmluvy i úmluvy týkající se menších prostor, a mohou být konečně jen dvoustranné (bilaterální); pak řeší určitý

problém týkající se pouze dvou smluvních států.

Úmluvy lze rozdělit podle složek životního prostředí, jichž se týkají, nebo podle míry jejich závaznosti do dvou velkých skupin. První patří k tzv. „měkkému právu“ (soft law). Dokument zpravidla uvádí důvody, proč je přijímán, stanoví základní cíle, jichž má být dosaženo, a pouze rámcově upravuje závazky signatářských zemí. Je pak na nich, jakých prostředků v rámci svého národního právního řádu použijí, aby svým závazkům dostály, a jejich nedodržení také není vždy na mezinárodním poli postihováno konkrétními sankcemi. Naopak výhodou tohoto typu úmluv je větší rychlost i ochota, s jakou k nim státy přistupují, a také jejich přizpůsobitelnost: úmluvy mohou být poměrně snadno dodatečně upřesňovány a zpřísněny podrobnějšími a závaznějšími protokoly.

Naopak tzv. „hard law“ (tvrdé právo) stanoví povinnosti signatářských zemí přesně a závazně, často diferencovaně v čase (postupné zpřísnění), umožňuje jejich vymáhání a při nesplnění i uvalení sankcí pomocí mezinárodních institucí až po Mezinárodní soud. Tvrdé právo se častěji užívá tam, kde existuje přímý vztah životního prostředí k obchodu, například u mezinárodního rybolovu nebo znečišťování moří a oceánů. Mezinárodní úmluvy bývají zpravidla nejprve na příslušné konferenci přijímány, poté podepisovány představiteli signatářských zemí a posléze ratifikovány jejich parlamenty. Tím se úmluva stává součástí jejich právního řádu. Teprve tehdy, když je dokument definitivně přijme dostatečný, předem stanovený počet států, nabývá úmluva platnosti. Tento počet je podle charakteru úmluvy stanovován různě, často převyšuje stovku, u protokolů někdy jen několik desítek.

Jednání o podobě úmluv bývají velmi složitá a tvrdá. Charakteristickým příkladem může být historie **Rámcové úmluvy Spojených národů o změně klimatu** uzavřené v roce 1992 na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v Riu de Janeiro. Původní úmluva, ač velmi podrobně definuje svůj předmět, cíle, prostředky, orgány úmluvy (sekretariát, konference), další postup a dokonce i finanční mechanismy, nestanovila žádné konkrétní kvantifikované podmínky pro signatářské státy (již v Riu podepsali Úmluvu představitelé 153 zemí). Úmluva vstoupila v platnost v roce 1994. V souladu s jejím textem se pak každoročně konají konference, jež ji mají postupně uvádět do praxe.

První z nich, konaná roku 1995 v Berlíně a potvrzená 2. ročníkem v Ženevě, uložila konferenci roku 1997 v Kjótu dohodnout konkrétní emisní limity látek způsobujících globální poruchy klimatu. Sto šedesát účastníků japonské konference se přes všechna přípravná jednání jen s velkými potížemi dohodlo na postupném snižování emisí v letech 2008 až 2012 oproti referenčnímu roku 1990. Příznačné bylo, že některé z nejvyspělejších zemí vedených Spo-

jenými státy (např. Kanada, Japonsko, Austrálie, Nový Zéland) kategoricky prohlásily, že vzhledem k vysoké kvalitě a šetrnosti jejich technologií již nemohou emise výrazně a rychle snižovat a nehodlají to také provádět, dokud konkrétní závazky nepřijmou také rozvojové země. Stanovisko těchto chudých států lze naopak obrazně vyjádřit jako obvinění vyspělých zemí, že si již své životní prostředí devastovaly a nyní požadují na těch, které je ještě uchovávají, aby se ve prospěch globálních životodárných biosférických systémů omezovaly; proto tyto země, např. Indie, velmi důrazně prosazovaly svůj nárok na hospodářský růst. Přes návrhy Německa a Rakouska, ochotných dokonce k pětadvacetiprocentnímu snížení emisí, byl nakonec výsledek jednání velmi složitě diferencovaný pro jednotlivé státy: většina zemí Evropské unie včetně asociované České republiky se zavázala v letech 2008 až 2012 snížit produkci „skleníkových plynů“ ve srovnání s rokem 1990 o 8 procent, USA o 7, Japonsko, Kanada, Polsko a Maďarsko o 6 procent, Rusko a Ukrajina svou produkci pouze nezvyšují. Rozvojové země přijatý **Protokol z Kjóta** nezavázal téměř k ničemu a některé země si vymohly dokonce zvýšení emisí (Norsko o 1, Austrálie o 8 a Island dokonce o 10 procent). Protokol nabývá platnosti po ratifikaci 55 zeměmi a jednání na dalších konferencích, které se podle úmluvy mají konat každoročně, tedy 1998 v Buenos Aires a 1999 v Bonnu, byla neméně obtížná.

Uvedený příklad dostatečně dokládá potíže spojené s přijímáním mezinárodních úmluv. Jiný dobře známý příběh výmluvně ilustruje setrvačnost, s jakou lidé reagují na dopady své vlastní činnosti. Týká se narušování ozónové vrstvy Země freony a později halony. Zmíněné cyklické uhlovodíky si dala patentovat firma DuPont v roce 1928. Až počátkem sedmdesátých let začali meteorologové pozorovat ztenčování ozónové vrstvy, v roce 1973 publikovali chemici Rowland a Molina podezření na vliv freonů. Po počáteční nedůvěře odborné veřejnosti, která odmítala připustit, že by „milióny sprejů“ mohly ovlivnit globální systém ve stratosféře, byla relativně velmi brzy, již v roce 1985, přijata **Úmluva o ochraně ozónové vrstvy (Vídeňská úmluva)**; nabyla platnosti v roce 1988) a opět brzy nato v roce 1987 **Montrealský protokol** (platný od roku 1989) a v roce 1990 **Londýnský dodatek** (platný od r. 1992) a **Kodaňský dodatek** (přijat 1992, platný 1994). V roce 1995 pak Mario Molina, Sherwood Rowland a meteorolog Paul Crutzen obdrželi za své objevy Nobelovu cenu.

Další z nejvýznamnějších úmluv (**Úmluva o biodiverzitě**) z roku 1992 je docela optimistickým svědectvím toho, že mezinárodní spolupráce dokáže i společensky zdánlivě odtahité problematice, totiž rozmanitosti rostlinných a živočišných druhů, věnovat patřičnou pozornost. Na druhé straně tato dohoda vstoupila do dějin smluvních vztahů v oblasti životního prostředí tím, že

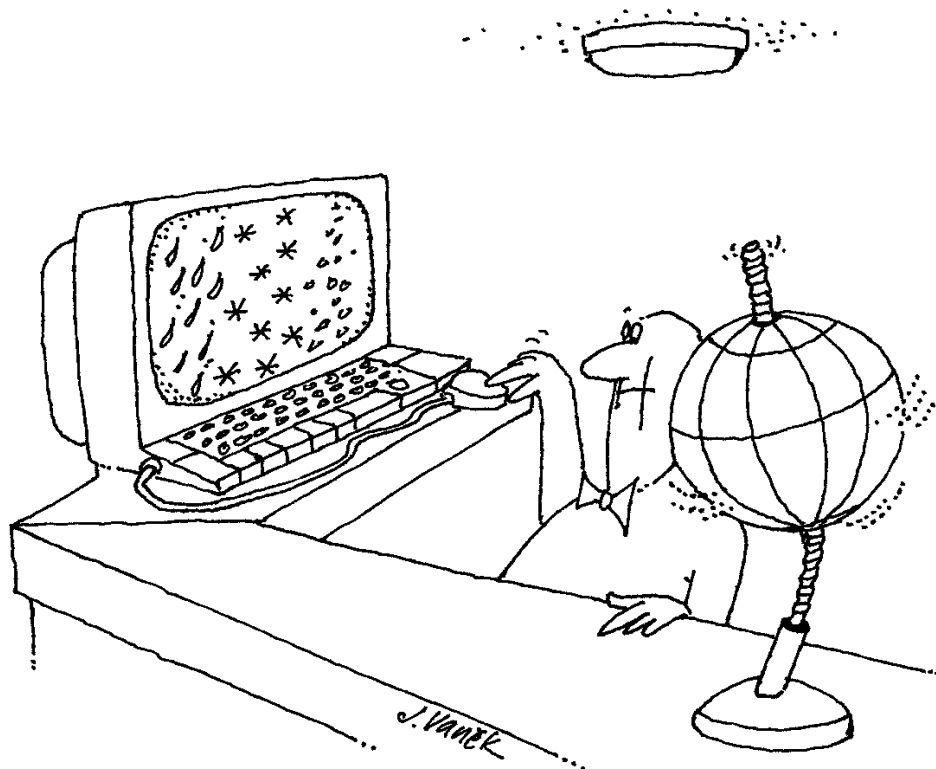
ji tehdejší americký prezident George Bush odmítl na zmíněné konferenci v roce 1992 v Riu de Janeiro podepsat, v podstatě z čistě obchodních důvodů, ač ji stejně jako úmluvu o klimatu v Riu podepsaly 153 státy. Úmluva se totiž vlastně zabývá ochranou živočichů a rostlin i jakožto nesmírně důležitých, cenných, i komerčně, a přitom nepředvídatelných genetických zdrojů.

Obchod je uveden dokonce již v názvu dalšího významného a skutečně poměrně přísného dokumentu, jímž je jedna z nejstarších mezinárodních dohod týkajících se ochrany přírody, **Úmluva o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin** známá jako **CITES**, přijatá již roku 1973 ve Washingtonu. Ke starším úmluvám patří **Úmluva o dálkovém znečišťování ovzduší přecházejícím hranice států**, podepsaná v Ženevě již v roce 1979 a platná od roku 1983. Přijala ji i tehdejší ČSSR již v roce 1984. Jiné složky životního prostředí se týká **Basilejská úmluva o kontrole pohybu nebezpečných odpadů přes hranice států a nakládání s nimi** (Basilej 1989), příklady úmluv na ochranu vody a řek před znečištěním jsou např. **Dohoda o Mezinárodní komisi pro ochranu Labe**, **Úmluva o spolupráci na ochranu a únosné využití Dunaje**, **Dohoda o Mezinárodní komisi pro ochranu Odry před znečištěním**. Velmi významným smluvním dokumentem je **Úmluva o posuzování vlivů na životní prostředí přesahujících hranice států**, podepsaná roku 1991 ve finském Espoo, která u činnosti vyjmenovaných v příloze stanoví proces jejich posuzování, který probíhá v mezinárodním měřítku.

Podobné procesy, do nichž má právo vstoupit i veřejnost a představují tak skutečně nejen součást ochrany životního prostředí, ale i důležitý prvek demokracie, definují národní zákony o posuzování vlivů výrobků, staveb, činností, ale i zásadních koncepcí, např. resortních, na životní prostředí, známé pod zkratkou EIA (Environmental Impact Assessment).

Z dalších úmluv zaměřených na ochranu přírody a krajiny uvedme **ramsarskou Úmluvu o mokřadích majících mezinárodní význam a dalších typických rostlin a živočichů** (Ramsar 1971), **Úmluvu o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů** (Bonn 1979) nebo velmi významnou obecnější rámcovou **Úmluvu o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví**. Dalšími příklady úmluv evropského rozměru mohou být **Úmluva o ochraně evropské fauny a flory a přírodních stanovišť** (zvaná **Bernská**, Bern 1979) nebo pro příklad již třeba i velmi specializovaná **Dohoda o ochraně netopýrů v Evropě**.

Většina z úmluv je dále zpřesňována protokoly přijímanými na následných konferencích; např. úmluva o dálkovém znečišťování ovzduší stanoví postupně monitorování a vyhodnocování šíření znečišťujících látek a pak se postupně zabývá někte-



rými konkrétními polutanty jako sloučeninami síry, dusíku nebo těžkými organickými látkami a podobně.

Na jiném místě jsme uvedli, že problematika životního prostředí úzce souvisí nejen s přírodou, ale i se společností a s demokracií jako takovou. Přesvědčivě to potvrzuje **Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí**, přijatá na jednání čtvrté ministerské konference „Životní prostředí pro Evropu“ v červnu 1998 v dánském Aarhusu. O ni se opírá i český zákon č. 123/1998 Sb. **o právu na informace o životním prostředí**, který plně vyhovuje i směrnicí Rady Evropského společenství č. 90/313/EEC **o volném přístupu k informacím o životním prostředí** a ukazuje tak, v čem je pro nás současné přidružení a pozdější členství v Evropské unii nesporně přínosné.

Aktuální (bohužel ne vždy) údaje o jednotlivých úmluvách je možno hledat na internetové adrese Ministerstva životního prostředí České republiky www.env.cz.

Poslední velmi významnou formou mezinárodní spolupráce jsou různé typy podpor a pomoci rozvinutých zemí méně vyspělým. Velmi významný je např. tzv. *transfer technologií*, přesun technologií šetrných k životnímu prostředí. Takové technologie jsou samozřejmě i předmětem obchodu a obchodního tajemství. Přesto vyspělé země stále více chápou, že je efektivnější předcházet znečištění přímo na zdroji nebo je raději vůbec neprodukovat, a proto začínají i v této oblasti s geopolitickým „chudým Jihem“ spolupracovat. Nemusí jít vždy o získání naprosto špičkových technologií, běžně je užíván termín „nejlepší dostupné technologie“ (Best Available Technologies), které jsou

v možnostech konkrétní rozvojové země nebo podnikatele.

Velmi významná je samozřejmě i finanční a kapitálová pomoc, přestože je na druhé straně její konkrétní podoba i předmětem často oprávněné kritiky. Je jí podrobován například *Mezinárodní měnový fond*, který měl původně především vyrovnávat měnové výkyvy nestabilních zemí a trhů, *Světová banka*, jež měla usměrňovat investice a pomoc do chudších zemí, a zejména organizace obchodního charakteru počínaje *Světovou obchodní organizací* (World Trade Organisation).

Tato pomoc by v rámci oficiálního rozvojového programu OSN měla činit 0,7 procenta hrubého domácího produktu dárců, ale dlouhodobě se dosahuje jen asi poloviny; např. v roce 1993 poklesla na pouhých 0,29 procenta. Rozvojové země jsou zadlužené, kapitál, který do nich přichází, bývá spojován s nepřipustným politickým vlivem a někdy se příliš šetrně k životnímu prostředí nechová, naopak. Ke kultivaci tohoto prostředí by měla přispět i Česká republika, která jednoznačně náleží k bohatému geopolitickému severu. Proto také od roku 1995, kdy se stala členem významné Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, která je velmi aktivní i v oblasti životního prostředí a trvale udržitelného rozvoje, začíná Česká republika rozvojovým zemím přispívat, přestože její pomoc dosahuje zatím jen stovek milionů korun ročně.

Na druhé straně existují obrovské rezervy i na straně příjemců, kteří často nedokáží poskytnuté prostředky efektivně využít a někdy je promarní na uspokojení krátkodobé naléhavé potřeby místo investic do dlouhodobě přínosných strategií a technologií s velikým násobným (multiplikačním) efektem. Právě proto by oblast mezinárodní

pomoci měla být velmi rozsáhle přehodnocena se strategickým výhledem na desítky, ne-li stovky let dopředu; uvažuje se například o jakési nové podobě poválečného Marshallova plánu, tentokrát zaměřeného na chudý geopolitický Jih. Rozvojové země budou respektovat environmentální limity pouze tehdy, budou-li uspokojeny jejich oprávněné základní sociální potřeby; pouze tehdy bude celý svět čistý, bezpečný a trvale udržitelný. Právě k tomu by měla mezinárodní spolupráce směřovat.

¹⁾ Za všechny takové teorie uvedme jen obavu anglického pátera Thomase Roberta Malthuse (1766–1834), který v „Pojednání o principu populace, jak ovlivňuje budoucí rozdělení společnosti“ (1798) ukazoval, že lidská populace roste geometricky, ale potraviny přibývá jen aritmetickou řadou. Většina odborníků se dnes shoduje, že Země je schopna dobře uživit nejméně 12 miliard lidí, že však její možnosti jsou samozřejmě konečné.

²⁾ „Nekonečný růst libovolného typu je neudržitelný v prostředí konečných zdrojů.“ (Studie kritických environmentálních problémů [SCEP], Massachusettský technologický institut 1972).

³⁾ „Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj bude podporovat opatření zaměřená na dosažení trvale udržitelného růstu“ (Konvence OECD, 1960).

⁴⁾ Naše společná budoucnost, Academia, Praha 1991, str. 47.

⁵⁾ Podle „Deklarace z Ria de Janeiro“, zásada č. 15, in Moldan, Bedřich (ed.): Konference OSN o životním prostředí a rozvoji, Dokumenty a komentáře, Management Press, Praha 1993.

⁶⁾ Obchodovatelná emisní povolení (tradeable permits) vycházejí z určení společensky přijatelné celkové emisní (resp. následně emisní) zátěže určitého prostoru, která se stanoví dohodou na základě přírodovědného a lékařského poznání. Pro tento prostor jsou pak vydána povolení k produkci emisí, jež je povoleno prodávat a nakupovat. Smysl opatření spočívá v tom, že celková zátěž zůstává nebo se postupně zmenšuje a její producenti jsou takto ekonomicky (nikoli příkazem nebo zákazem) individuálně motivováni k jejímu snižování a k volbě vlastních strategií. Při vhodném nastavení mohou např. bohaté vyspělé státy dočasně nakoupit povolení, aby mohly zvýšit výrobu, od zemí rozvojových, jež mohou investovat utržené finanční prostředky do environmentálně co nejšetrnějších technologií, které mohou v budoucnu vyrábět potřebný produkt bez zátěže životního prostředí a nákladů právě na toto povolení nebo na emisní poplatky.

⁷⁾ Tobinova daň byla původně navržena jako ochrana rozvojových zemí před spekulativním kapitálem zemí rozvinutých, který často docíloval zisku spekulativními investicemi na devizovém a kapitálovém trhu. Výnos daně měl být příjmem rozvojových zemí, tedy těch, v nichž se investovalo. Tobinova daň by mohla být použita i jako korektiv zahraničních investic tak, aby část zisku byla přenesena do země, v níž se investuje, tedy do země ekonomicky slabší (rozvojové). Tyto země se jí však někdy paradoxně brání, protože se obávají ztráty zájmu zahraničních investorů při jejich vyšším daňovém zatížení.

Evropská unie je environmentálně uvažujícím společenstvím

TOMÁŠ VESELÝ

Na základě Evropské dohody je také Česká republika povinna prosazovat princip trvale udržitelného rozvoje a zohledňovat problematiku životního prostředí jako součást všech rozvojových koncepcí. Obecně patří environmentální politika mezi prioritní oblasti Evropské unie a prosazování jednotné politiky ochrany životního prostředí bylo Evropským společenstvím uznáno již v roce 1972.

Evropská unie velmi podrobně monitoruje vývoj v této oblasti v členských státech EU mj. prostřednictvím Evropské agentury pro životní prostředí (EEA) se sídlem v Kodani. Kromě států EU však tato agentura mapuje i situaci v kandidátských zemích, neboť zpracovává a vyhodnocuje informace, které jí poskytují různé instituce a mezinárodní organizace. Vzhledem ke skutečnosti, že na základě „Aktu o jednotné Evropě“ musí být akce na ochranu životního prostředí realizovány koordinovaně na všech potřebných úrovních (Unie, státy, regiony, orgány místní správy, občané), je logické, že princip environmentálního způsobu uvažování musí být dostatečně „zakotven“ v celé socioekonomické sféře.

V praxi se tento způsob myšlení projevuje například důsledným dodržováním ekologických standardů v podnikání, vysokou úroveň ekologické ochrany, prevencí znečišťování atd.. Všechny podnikohospodářské subjekty v zemích EU musí respektovat ekologické požadavky na výrobní procesy, neboť se tzv. společný ekologický standard stal součástí jednotného vnitřního trhu. Velmi přísné směrnice a nařízení ES (cca 300 právních aktů) automaticky nutí výrobce a současně největší znečišťovatele k vyprodukování co nejdokonalejšího technického výrobku, protože nesplnění ekologických požadavků odsuzuje daný výrobek k neprodejnosti na trzích uvnitř Evropské unie.

Výrobci si jsou dobře vědomi, že udržení konkurenceschopnosti znamená kromě jiného vyrábět co nejekologičtěji (emise, toxická, hluk, složení, nakládání s odpady atd.), a i když investice na zajištění nejmodernějších technologií představují nemalé finanční částky, jsou firmy ochotné v zájmu zachování své produkce tyto prostředky vynaložit. Důležitou součástí vztahu výrobce – distributor – kupující je vysoká míra informovanosti o náročných ekologických kritériích, které EU kategoricky vyžaduje.

Protože právo být informován je legitimním požadavkem, schválila v roce 1990 Rada Evropské unie Směrnici o volném přístu-

pu k informacím o životním prostředí, která umožňuje fyzickým i právnickým osobám volný přístup k informacím z oblasti životního prostředí, jimiž úřady disponují (pozn. – existují výjimky, kdy jsou informace omezeny). Vysoká míra informovanosti pak logicky způsobuje růst ekologického povědomí, které se stává vysoce důležitou součástí chování občanů. Právě v nových kandidátských zemích dosud převládá relativně nízké ekologické vědomí, neboť zde ve větší míře chybějí, kromě institucí k tomu účelu zřízených (ministerstva, vysoké školy, centra pro životní prostředí atd.), „distributoři“, kteří by se environmentální politikou zabývali a rozšiřovali relevantní informace.

Problematika životního prostředí se stala v zemích Evropské unie rovněž nedílnou součástí programů politických stran, které si uvědomují, že právě důsledné prosazování environmentální politiky je jedním z rozhodujících faktorů volebního úspěchu (pozn. – z 626 poslanců Evropského parlamentu, kde všechny aktivně působící politické skupiny reflektují environmentální politiku, je dále zastoupeno 38 poslanců z „The Green Group“). Například v České republice „zcela chybí dostatečně silný aktér domácí politiky, který by prosadil aktivní evropskou environmentální politiku do domácí politiké agendy“⁽¹⁾). Nicméně i bez výrazného politického vlivu provedla Česká

republika řadu ekologických opatření, kterými zvrátila např. v oblasti čistoty ovzduší dlouhodobě nepříznivé trendy.

Přesto však pro ČR z hlediska aproximace národní legislativy s komunitárním právem zůstává životní prostředí jednou z nejobtížnějších oblastí. Česká republika požádala při jednáních s EU v kapitole „Životní prostředí“ o několik přechodných období, která se týkají nakládání s odpady, kvality vody, ochrany přírody a průmyslového znečištění a managementu rizik. Přechodná období neznamenaají nedostatek vůle řešit tento jeden z nejnáročnějších úkolů rozšíření, ale zřetelně ukazují, že instituce ES/EU znají finanční situaci v kandidátských zemích a chápou, že investice na zavádění ekologických standardů jsou svým rozsahem pro jednotlivé státní rozpočty ne realizovatelné, a to i v dlouhodobé perspektivě.

V Agendě 2000, kterou přijala Evropská komise v červenci 1997, se uvádí, že „V partnerství s Uníí je třeba v jednotlivých zemích vypracovat efektivní dlouhodobé strategie pro postupné vyrovnání v oblasti ekologie a tyto strategie by se



měly začít realizovat už v období před získáním členství. ... Na podporu těchto strategií bude potřeba mobilizovat významné domácí i zahraniční finanční zdroje. Unie bude schopna přispět jen částečně.⁽²⁾ Je tedy patrné, že Unie má zájem přijímat nové země, které disponují dostatečnou ekologickou vyspělostí. Za tímto účelem realizuje také EU pro 10 kandidátských zemí program zaměřený na infrastrukturní investice do životního prostředí a dopravy ISPA (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession), v jehož rámci bylo pro Českou republiku pro období 2000–2006 ročně přiděleno 5,5–8 procent z celkové sumy, což představuje 57,2–83,2 mil. EUR. Celkově bude moci Česká republika čerpat z fondu ISPA na ochranu životního prostředí v průměru 36 mil. EUR ročně.

Využívání finančního nástroje ISPA má kromě pozitivního ekonomického dopadu i efekt psychologický a zároveň výchovný. Praktické realizování konkrétních projektů totiž přispívá k růstu již zmíněného ekologického vědomí, neboť do procedury tvorby, výběru a uskutečňování projektů je zapojeno mnoho subjektů (předkladatel projektu, příslušná ministerstva, monitorovací výbory, regionální výběrové komise atd.), kterým se díky zaangażovanosti v t-

to problematice zvyšuje odborná způsobilost.

Další významnou pomocí pro Českou republiku ze strany Evropské unie, která je zaměřena na institucionální posilování státní správy v oblasti environmentální politiky, je twinning, v jehož rámci se například provádí projekt, jenž se zaměřuje na posilování kontrolních a vycucovacích institucí v ochraně životního prostředí v kontextu přípravy na členství v EU. Tyto a další aktivity v oblasti ochrany životního prostředí (především některé legislativní kroky – zákon o odpadech) naznačují, že intenzita integračního procesu se zvyšuje, což je nepochybně pozitivní signál k orgánům Unie.

Přestože však bylo v environmentální oblasti obecně dosaženo zjevného pokroku, existují některé nedostatky, které musí EU vyřešit. Velmi závažným problémem jsou přetrvávající rozdíly v přístupech více a méně průmyslově rozvinutých zemí Unie, kdy méně rozvinuté členské státy zpravidla preferují hospodářský růst před důsledným zaváděním ekologických standardů. Jedná se především o jihoevropské země Španělsko, Portugalsko a Řecko, které se řadí k tzv. environmentálně konzervativním státům EU. Tyto země se vyznačují např. ve srovnání se severními státy tím, že „je jejich domácí

environmentální politika, pokud jde o administrativní efektivitu a institucionální zabezpečení, daleko méně rozvinutá. Překážkami pro aktivnější zapojení formulování environmentální politiky EU jsou reaktivní přístup k otázkám veřejné politiky a nekooperativní politický styl⁽³⁾.

Švédské předsednictví Evropské unie si vytýčilo jako jeden z mnoha cílů posílit mezi národní spolupráci při ochraně životního prostředí.

Švédsko, jež obecně patří mezi environmentálně progresivní země, se bude mj. snažit zajistit, aby EU při-

spěla k mimořádnému zasedání Valného shromáždění OSN, jež se bude konat v roce 2002, deset let po Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v Riu de Janeiro. Cílem švédského předsednictví (1. 1.–30. 6. 2001) je v oblasti ochrany životního prostředí profilovat EU v otázce veřejného zdraví. Švédsko přijme opatření, aby byl v souladu se závěry zasedání Evropské rady ve Feiře schválen rámcový program a zintenzivnilo se úsilí o promítnutí vysokých standardů ochrany zdraví do všech oblastí politiky Unie.

Nástrojem k prosazování politiky ochrany životního prostředí je implementace environmentální legislativy, jež představuje značnou finanční zátěž pro členské země EU a současně i pro země, které jsou v procesu negociací. Právě z těchto důvodů žádají kandidátské země o přechodná období, neboť požadavky vyplývající ze členství v Unii musí být, i když se v některých případech jedná o delší časový úsek, splněny. Problémem při schvalování těchto období je, že jejich zavedením mohou být narušena pravidla fungování jednotného trhu. Proto Evropská komise zaujala stanovisko, že v oblastech spojených s rozšířením jednotného trhu by mělo být povoleno malé množství přechodných období s krátkou dobou trvání. Není možné, aby vznikl tzv. „ekologický damping“, který by např. umožňoval přesuny firem do členských států, které umožňují produkovat bez zavedení přísných ekologických limitů, a tedy levněji. Právo ES v oblasti ochrany životního prostředí, které nutí fyzické i právnické osoby dodržovat např. princip trvale udržitelného rozvoje, se rovněž váže k unijním politikám v oblasti energetiky, zemědělství, daní, zaměstnanosti atd. (pozn. – podle „Aktu o jednotné Evropě“ musí být ochrana životního prostředí zahrnuta do ostatních politik ES).

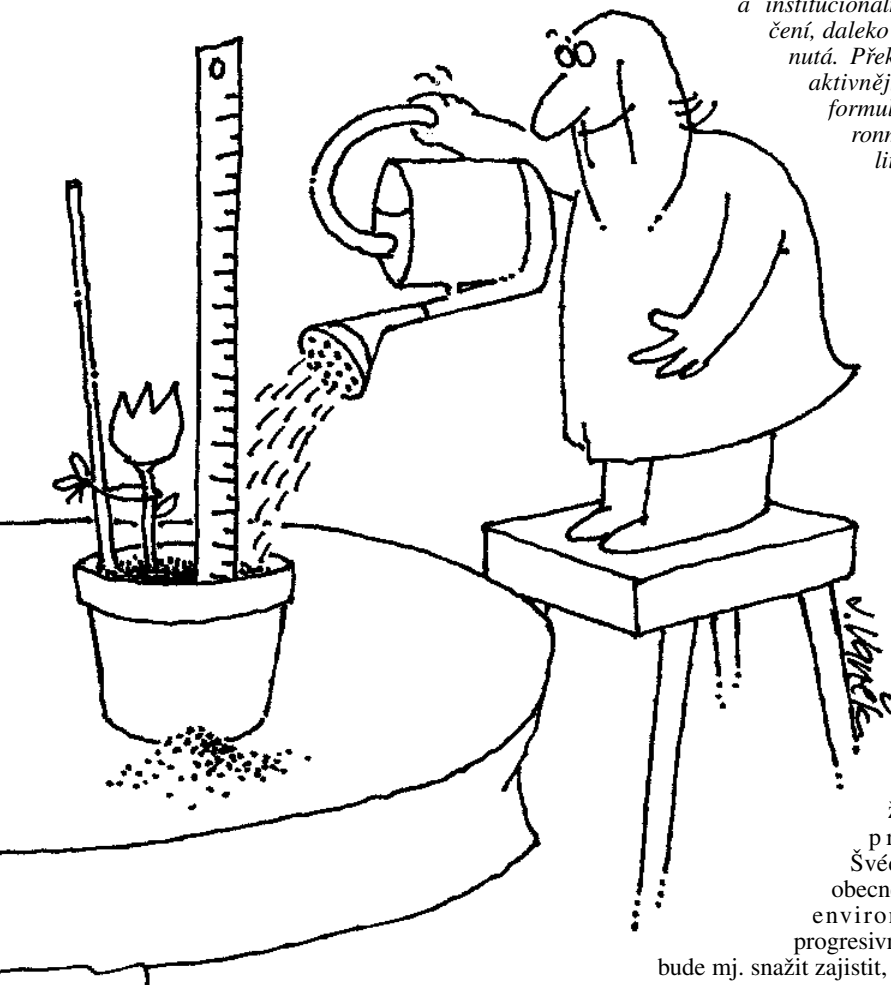
Evropská unie tedy považuje ochranu životního prostředí za komplex, který zahrnuje ochranu fauny, flóry, ovzduší, pevniny, moří a vod. Každý členský stát EU a také všechny kandidátské země proto budou do budoucna vystaveny neustále se stupňujícímu tlaku při implementaci právních aktů z této oblasti. Nejde totiž jen o sladění národních legislativ s komunitárním právem, ale o účinné prosazování právních předpisů v praxi.

Evropská unie jako společnost environmentálně uvažujících občanů svým nekompromisním postojem k ochraně životního prostředí přispívá k výchově občanské společnosti, a tím potvrzuje, na jakých hodnotách vznikla.

¹⁾ Jehlička, P. : Důsledky rozšíření pro environmentální politiku EU, podkladové materiály z konference „Aktuální vývoj Evropské unie“, Praha – MZV – 30. 11. 2000.

²⁾ Agenda 2000, Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Praha 1999.

³⁾ Viz pozn. 1.



Rakousko

JIŘÍ ŠTĚPANOVSKÝ

hledá strategické partnery

ANNUS HORRIBILIS

Rakouská ministryně zahraničních věcí Benita Ferrero-Waldnerová patří v současnosti mezi nejpopulárnější rakouské politiky. Nenese v černo-modré koaliční vládě lidovců (ÖVP) a Svobodných (FPÖ) přímou odpovědnost za četná sociální úsporná opatření a poměrně úspěšně zvládla „annus horribilis“ – strašlivý první rok, v němž musela čelit jak úskalím a nástrahám z vnějšího světa, tak i výstřelkům koaličně vládních i nevládních (zejména samotného Jörga Haidera) Svobodných politiků z FPÖ.

Přestože byla paní Ferrero-Waldnerová na své ministerské úkoly připravena z předchozí funkce státní tajemnice v černo-rudé koaliční vládě, začínalo pro ni členství v nové vládě velmi tvrdou zátěží. Byla jí sedmiměsíční „klatba“ vynesena nad Rakouskem čtrnácti ostatními členy Evropské unie na protest proti vládní účasti ultranacionalistických Svobodných (FPÖ) Jörga Haidera. Tyto státy přijaly 4. února 2000 nevídané opatření: zmrazily dvoustranné vládní osobní styky s Rakouskem. Jak prohlásil britský ministr zahraničních věcí Robin Cook, šlo o „rozhodné poselství, z něhož by pravice strany pochopily, že se nemohou dostat k moci, aniž by si současně uzavřely brány do Unie“.

CO JE NORMÁLNÍ STAV?

Rakouské vládní strany reagovaly na toto opatření (tzv. sankce) jakousi dělbou práce. Zatímco lidovci (kancléř Wolfgang Schüssel a ministryně zahraničí Ferrero-Waldnerová) využívali všech zbývajících příležitostí, aby ve světě prokázali bezúhonnost černo-modré koalice, Svobodní – ve vládě, a především mimo ni – podněcovali nacionalismus ponížených Rakušanů a vyhrožovali referendem o postoji obyvatelstva k „sankcím“ a EU. V polovině září, když se většina členů EU přesvědčila o jejich malé účinnosti, byly „sankce“ zrušeny. Rok, strašlivý pro mezinárodní postavení Rakouska, skončil a ministryně prohlásila, že „se vrátila normalita“. Na summitu Evropské unie v Nice uhájila pro Rakousko jednoho člena Evropské komise a plně podpořila další rozšiřování Unie. O naprosté bezúhonnosti černo-modré koaliční vlády však nicméně trvají mezi členy EU pochybnosti.

Tak např. lucemburský křesťansko-demokratický premiér Jean-Claude Juncker v rozhovoru s rakouským týdeníkem Format (č. 50/2000) prohlásil, že „stejně jako

dříve nepovažuje za normální stav v EU, když se strana s hesly nepřátelskými vůči cizincům stane stranou vládní“, že je „Rakousko profesionálním nositelem výhrad proti rozšíření EU“ a že „jednání o přístupu nových členů nemá být využíváno k vnucování vlastních představ o energetické politice celé Evropě“.

Lze proto říci, že úplné normalizace svého postavení v EU Rakousko dosud nedosáhlo. Klade se proto i v Rakousku otázka, jakou koncepci by měla jeho vláda zvolit, aby se skutečně opět stala plně uznávaným partnerem v evropském společenství. V projevech, a zejména v rozhovorech poskytovaných paní Ferrero-Waldnerovou rakouským časopisům se v průběhu roku častěji vyskytovala myšlenka, že malé evropské státy mají společně hájit své zájmy proti zájmům těch velkých, a dále, že se tak má dít ve střední Evropě.

ZÁJMOVÉ SPOLEČENSTVÍ

Obzvláště za trvání „sankcí“ byl obraz malého, diskriminovaného a nespravedlivě poškozovaného Rakouska účinným nástrojem k získání sympatií a podpory dalších menších členů EU, v daném případě především Dánska a Finska. V deníku Presse (21. 7. 2000) sdělila ministryně, že i když myšlenka rakouského referenda o vztahu k EU „nebude určité v Evropě viděna pozitivně, může se stát jakýmsi příkladem, jak se zastat malých států“. Dále pokračovala: „Věřím více než kdy jindy, že musíme vybudovat zájmové společenství sousedních zemí, strategické partnerství pro budoucnost, pro možnost podobné zájmy společně bránit. Určité státy, nacházející se ve společném prostoru, mají společné zájmy, jako třeba Skandinávci v EU. Bylo by tedy samozřejmě, kdyby také v našem zeměpisném, politickém a kulturním prostoru byly určité zájmy zastupovány. A když jednou bude stagnování reforem za námi, bude pod švédským předsednictvím ve směru rozšiřování EU postupováno důrazněji.“

V získávání sympatií malých států v EU nezůstává za svou ministryni zahraničí pozadu ani lidovecký kancléř Wolfgang Schüssel. Umožnila mu to i neúčast odpůrců EU a jejího rozšiřování – Jörga Haidera – ve vládě a jeho odstoupení z funkce předsedy v FPÖ. Haiderovu osobní zahraniční politiku, prováděnou z titulu korutanského hejtmana (jeho pletichy s italskou, německou, vlámskou a jinou krajní pravicí), Schüssel přehlídí. Odvolává se na proevrop-

skou preambuli programu koaliční vlády a říká: „Kancléřem jsem já, ne on!“ Odvolání protihaiderských sankcí Schüsselovo postavení upevnilo a současně také získal důležitý hlas v pomyslném klubu malých v EU.

Německo

Zrušení „sankcí“ si ovšem Jörg Haider vyložil jako svou plnou rehabilitaci. V týdenníku „News“ (č. 37/2000) prohlásil, že „by si přál, aby došlo k rozšíření hnutí Svobodných po Evropě, přičemž FPÖ splní úlohu předního jezdce“, a v deníku Die Welt (22. 9. 2000) sdělil, že „sankcemi byla poškozena sama myšlenka evropské integrace, protože malá země byla peskována jen proto, že neskákala tak, jak si to koloniální páni přáli“. Dodal, že „Německu chybí politická strana typu Svobodných, protože v SRN není vůči levicové většině skutečná pravice opozice“. Německého kancléře Gerharda Schrödera obvinil z arogantního chování a z pokrytectví.

Taková obhajoba zájmů malých států ovšem Rakousku v Německu neprospěla. Podle názoru rakouského ekonoma B. Felderera (ředitel IHS) je dnes „Rakousko do německé ekonomiky lépe integrováno než Sársko“ a redaktor týdeníku Format Klaus Grubelnik ve své nové knize („Der Zweite Anschluss“) označuje „dnešní Rakousko – hospodářsky viděno – za 17. spolkovou zemi Německa“. Také z tohoto důvodu kancléř Schüssel usiloval o setkání s kancléřem Schröderem. Umožnil mu je v listopadu jejich společný přítel, prezident Německého svazu zaměstnavatelů Dieter Hundt. Po půlhodinové rozmluvě se Schröderem uspořádal Schüssel tiskovou konferenci, na níž zdůraznil, že „vztahy mezi oběma státy jsou opět zcela normální“ (Profil 48/2000).

Jakkoliv je Rakousko s Německem ekonomicky srostlé, přece jen je Spolková republika Německo příliš velká a mocná na to, aby se mohla stát rovnoprávným strategickým partnerem malého Rakouska. Pro „budoucí zájmové společenství sousedních zemí ve společném prostoru“ přicházejí proto v úvahu především ty státy, které jsou menší a do EU teprve vstupují a vůči nimž je prosperující Rakousko ve výhodě. Potíž rakouské zahraniční politiky spočívá ovšem v tom, že v důsledku některých jejích haiderovských rysů (byť je lidovecký kancléř a ministryně zahraničí popírají) nejsou vztahy s nimi na potřebné úrovni.

Maďarsko

Nejlepší jsou nesporně vztahy s Maďarskem. Přispívají k tomu zejména společné osudy obou zemí v Rakousko-Uhersku i v obou světových válkách. Ale i tento vztah kalila v minulém roce FPÖ. Tak v prosincových volbách v Burgenlandu, spolkové zemi s Maďarskem sousedící, rozdával vedoucí kandidát FPÖ – Stefan Salzl – obyvatele desíci letáky s hesly: „Rozšíření EU na východ ohrozí tvou práci a příjmy, zničí naše malé a střední závody!“ „Bojujeme proti brzkému rozšíření, protože bude mít pro Burgenland katastrofální následky“, prohlašoval Salzl. Jiný funkcionář FPÖ, Wolfgang Rauter, podmiňoval rozšíření dosažením obdobné úrovně průměrných maďarských mezd (dnes 14 procent rakouských), což „bude za deset až dvacet let“ (Profil 47/2000). Rakousko-maďarské vztahy tím však příliš neutpěly. Volby v Burgenlandu vyhráli sociální demokraté a rakouská pravicová vláda nadále dobře vychází s maďarským pravicovým premiérem Viktorom Orbanem, kterému rovněž hrozí nepříjemnosti s EU ať již pro omezování svobody tisku, či pro jeho spolupráci s extrémním nacionalistou Istvánem Csúrkou. Zvláštní důvěru a uznání pak projevil Maďarsku NATO, když pověřilo jeho velvyslancetví ve Vídni svou propagaci v Rakousku. Tamní vláda se nijak netají tím, že hlavní překážkou vstupu Rakouska do Severoatlantické aliance je nedostatek podpory v parlamentu pro změnu rakouské ústavy.

Slovensko

Poměrně slibně se též rozvíjejí vztahy se Slovenskem. Rozsáhlé jsou rakouské investice a i ochota Bratislava vyhovět přáním svého souseda. Bratislava odmítla financovat či poskytnout státní záruky na dostavbu dalších dvou bloků v Mochovcích a uzavře dva bloky starší jaderné elektrárny v Jaslovských Bohunicích již v letech 2006–2008, namísto původně plánovaného roku 2015.

Polsko

Složitější jsou vztahy Rakouska s Polskem. Koncem minulého roku dobrý přítel Rakouska, polský ministr zahraničních věcí Bartoszewski s politováním konstatoval, že „Rakousko již zmeškalo velkou příležitost sehrát úlohu při rozšiřování EU na východ“. Také polská velvyslankyně ve Vídni vyslovila v loňském roce obavu, že „by se mohly veškeré negativní emoce a obavy vyskytující se v Rakousku také v důsledku rozšiřování EU soustředit proti Polákům“ (Die Presse, 31. 7. 2000). Nápravu přislíbila paní Ferrero-Waldnerová uspořádáním regionální konference a velké výstavy o polské kultuře (Format 51/2000).

Slovensko

Největší obtíže mají však Rakušané se svými dvěma průmyslově nejvyspělejšími východními sousedy – se Slovinci a Čechy.

Oba tyto národy nechtějí změnit právní akty, jimiž rozhodly před více než půl stoletím o odsunu německých menšin, a rovněž se nechtějí vzdát svého práva využívat jaderné energie. V září minulého roku vyjádřil slovenský prezident Milan Kučan v dopise svému rakouskému protějšku Thomasu Klestilovi svůj údiv „nad nedávným prohlášením rakouského kancléře W. Schüssela, který kritizoval odmítání Slovinska zrušit dekrety Antifašistické rady národního osvobození Jugoslávie (AVNOJ) z let 1943 a 1944, které byly základem vyvlastnění a odsunu německojazyčné menšiny“. V jiném svém vystoupení Kučan prohlásil: „Kdo se vzdá z ideologických a politických důvodů dekretů AVNOJ, vzdává se i právních základů našeho státu“ (Die Presse 2. 9. 2000). O jaderné elektrárně Krško, nejednou kritizované Vídní, prohlásil slovenský ministr zahraničí Boris Frlec při návštěvě Prahy v září 1999: „Je jednou z 221 jaderných elektráren v Evropě. Byla postavena kvalitně, od začátku podle západní technologie a také kvalitně funguje. Je velmi bezpečná a je jednou z nejpevnějších evropských staveb“ (HN 20. 9. 99).

Česká republika

Ani České republice nehodlá Rakousko vycházet ve věci Temelína a prezidentských dekretů z roku 1945 příliš vstříc. A nebyl to pouze rakouský ministr obrany Herbert Scheibner (FPÖ), kdo podmiňoval členství České republiky a Slovinska v EU předchozím zrušením zmíněných dekretů. Také ministryně B. Ferrero-Waldnerová nepřímo odmítla jít v této záležitosti německou cestou. Když v prosinci redaktorka týdeníku Format (51/2000) prohlásila, že „Benešovy dekrety jsou celkem vzato mrtvým právem. Také Německo-česká deklarace, která tyto otázky ponechává v klidu a sází na budoucnost, ukazuje, že jsou pro tento problém i elegantnější řešení“, reagovala ministryně odmítavě. Vyslovila však naději, že „Rakousko a visehradské státy mohou vybudovat středoevropskou alianci tak jako Skandinávci, kteří tu svou stále znovu upevňují. S tím se musí začít již nyní, ještě před vstupem do EU.“ Redaktorka Formatu reagovala slovy: „Hraniční blokády Česka tomu asi příliš nenapomohly“. Ministryně odpověděla, že „vzdor tomu je strategické partnerství dosažitelné. To se přece ukázalo při jednání Schüssela se Zemanem v Melku.“

TĚŽKÝ ÚNIK

Zkušený analytik rakouské zahraniční politiky Hans Rauscher došel v jedné své stati k závěru: „V existující EU-Evropě se sice Rakousko zbavilo sankcí, nestalo se však skutečně plnohodnotným spoluhráčem. Sází nyní na strategickou alianci se starými známými z podunajské monarchie, mnohé z nich však těžce rozložilo. Únik z izolace bude těžký“ (Format 50/2000).



ICEU je oficiálním informačním střediskem Evropské unie při Delegaci Evropské komise v České republice.

Hlavním posláním informačního centra je poskytovat české veřejnosti informace o Evropské unii a o vztazích EU s Českou republikou, sloužit jako první kontaktní místo pro veřejnost, jako vodítko při vyhledávání údajů a získávání informací z jiných, specializovanějších zdrojů.

ICEU je otevřeno 32 hodin týdně a jeho 6 zaměstnanců má za úkol nejen poskytovat informace, ale také realizovat další projekty, včetně výstav a seminářů. Ve svých prostorách centrum nabízí oficiální publikace Evropské komise, převážně v angličtině, němčině a francouzštině. U nejbližších z těchto publikací zajišťuje ICEU překlad do češtiny, jedním z chystaných projektů tohoto druhu je překlad tzv. **Glosáře EU**. Připravuje se také překlad brožury „**ABC evropského práva**“. ICEU publikuje i vlastní brožury a letáky.

Z informačních materiálů, které vznikají přímo v ICEU, stojí za pozornost především **Týden v Evropě**, přehled zpráv o nejdůležitějších událostech souvisejících s Evropskou unií. Týden v Evropě existuje v tištěné i elektronické podobě, e-mailem je zdarma rozeslán v české i v anglické verzi každému zájemci, který se zaregistruje buď přímo v ICEU, nebo prostřednictvím internetové stránky. Návštěvníkům centra i webové stránky je k dispozici **katalog knih** a dalších informačních materiálů určených k prezenčnímu studiu.

ICEU nabízí také **monitoring problematiky evropské integrace** v českých médiích od druhé poloviny roku 1999. V přípravě je promítání televizních záznamů z jednání evropských institucí (Europe by Satellite, Euronews).

Od poloviny ledna je v ICEU instalována **výstava představující české kulturní památky**, zrekonstruované a zachráněné za významného finančního příspěvku EU.

Velký ohlas zaznamenaly **pravidelné čtvrté semináře**. Od konce března 2001 se připravuje v pořadí již čtvrtý cyklus, tentokrát ve spolupráci s členy Teamu Europe – skupiny expertů na problematiku EU.

Další informace vám poskytne Informační centrum Evropské unie při Delegaci Evropské komise v České republice.

Kontaktní osoba: Daniela Červová
Regionální projekty: Michal Nekvasil

Adresa: ICEU, Rytířská 31, 110 00 Praha 1,
tel.: 02/21610 142-3, fax: 02/21610 144,
e-mail: info@iceu.cz

OTEVÍRACÍ DOBA:

Pondělí	14.00 – 18.00
Úterý až čtvrtek	10.00 – 18.00
Pátek	10.00 – 14.00

<http://www.evropska-unie.cz>

Evropská unie v poločase balkánské krize

JAN PELIKÁN

Již deset let trvající krize na Balkáně přinesla strádání mnoha obyvatelům tohoto regionu. Desetitisíce lidí se staly aktéry, miliony dalších nevinně trpícími staty nejkrvavějšího konfliktu v Evropě po roce 1945. Zatím bohužel neukončený seriál válek na Balkáně vyvolaly především místní, společensky vratce zakotvené elity. V době kolapsu autoritativního levicového státu oprášily staré nacionalistické koncepce, pro něž dokázaly získat rozhodující část národních komunit. Vnější faktory hrály při rozkladu SFRJ podružnou roli. Jugoslávie by se rozpadla, i kdyby se nacházela sama na jiné planetě.

Válka na Balkáně ukázala křehkost evropské stability po rozpadu bipolárního světa. Evropská unie okusila během konfliktu v jihovýchodní Evropě sérii trpkých neúspěchů i ostudných blamáží. V této krizi naprosto selhala.

(Západo)evropská integrace se rozvíjí a uspokojivě funguje jen v podmínkách relativního ekonomického blahobytu a o něj opřené politické stability. V těchto skleníkových poměrech se Evropská unie dokáže vypořádat s banálními problémy i některými závažnějšími kolizemi. Čas od času se jí s obtížemi daří zmírňovat i konflikty zásadnějšího rázu, včetně národnostních tenzí (Severní Irsko, Baskicko, Belgie).

Po skončení studené války přešel jihoslovanský prostor do sféry vlivu vyspělých západních států. Evropská unie se zde náhle stala jedním z určujících subjektů. Brzy po vypuknutí balkánské krize se ukázalo, že se s touto rolí nedokáže vypořádat. Během několika dnů vzal za své – pro zcela jiné podmínky připravený – projekt Alpy-Adria, který měl být prvním krokem směřujícím k postupnému přiblížování Jugoslávie ke sjednocující se západní Evropě. Vůči kvalitativně novému ohnisku napětí nebylo možné uplatnit mechanismy, s jejichž pomocí Evropská unie řešila své vnitřní problémy. Žádné jiné metody ovšem nebyly k dispozici. Evropská unie horečně hledala provizorní nástroje. Než je však dokázala vytvořit, či dokonce uplatnit, dostala se na přelomu let 1991–1992 do vleku německé politiky. Razantní, sobecký postup tehdejší bonnské vlády se ukázal jako fatální. Stal se jedním z hlavních vnějších faktorů, které dlouhodobě negativně ovlivnily vývoj v jihoslovanském prostoru. Selhání Evropské unie počátkem roku 1992 vyvrcholilo těžko

ospravedlnitelným uznáním nezávislosti Tudjmanova Chorvatska. Nebylo přitom žádným tajemstvím, že zdejší vládnoucí garnitura opírala své programové koncepce, popularitu a moc o xenofobní psychózu a agresivní kampaň zaměřenou proti srbské komunitě tvořící více než deset procent obyvatel země.

Konfuzní, zmatený a mnohdy panický postup Evropské unie v prvních měsících krvavého rozpadu jugoslávské federace byl ovšem do jisté míry ospravedlnitelný. Hlasy odborníků, kteří varovali před nedozrými důsledky zhroucení SFRJ, bral málokdo z vlivných politiků vážně. Nikdo nepočítal s tím, že krize bude tak rychle gradovat. Pozornost se navíc tehdy – zcela pochopitelně – soustřeďovala na německé sjednocení a kolabující Sovětský svaz. Západoevropské státy nepochybně v letech 1990–1991 propásly příležitost rozhodně podpořit etnický tolerantní, autentické demokratické proudy, které se pokoušel sjednotit předseda poslední jugoslávské federální vlády Ante Marković. Sance, že by se tak podařilo zastavit nástup nacionalistů, zabránit válce a přiblížit celou jugoslávskou federaci k Evropské unii, nebyla však velká.

Evropská unie se postupně zformovala v ekonomicky a civilizacijsky vyspělejší části Evropy v době, kdy zde již byly vyřešeny nejvýznamnější národnostní problémy, především německá otázka. Evropské hospodářské společenství vzniklo sice mimo jiné i proto, aby tlumilo případné pokusy o nové oživení německého expanzivního nacionalismu, nikdy se však s touto tendencí nedostalo do střetu. Od počátku 90. let je EU na Balkáně konfrontována s procesy, které mají její rozhodující členské státy dávno za sebou. Evropská unie vznikla v odlišných

společenských poměrech, než které dnes panují v jihovýchodní Evropě.

Z nezdaru v roce 1992 se Unie příliš nepoučila. V následujících letech jihoslovanského konfliktu vršila chybu za chybou. Nikdy nevypracovala jasnou a ucelenou analýzu komplexu problémů spojených s balkánskou krizí a trendů jejího dalšího rozvoje, tím méně koncepci jejího trvalého řešení.

Vliv Evropské unie na dění v balkánském regionu navíc – i kvůli selhání v době občanské války v Chorvatsku – na jaře roku 1992 rychle zeslábl. Unie se dostala do vleku politiky washingtonské administrativy. Dodnes se nezmohla na nic jiného než občasné pokusy o rozvíjení základní linie amerického přístupu. Respektovala americkou politiku směřující k pragmatickým, pro Západ nejméně bolestným řešením.

Ztotožnila se také s účelovou černobílou reflexí přepřestřené reality balkánské krize. V kontextu hledání snadných východisek tak nejen vlivná západoevropská média, ale i čelní představitelé států Evropské unie nasažovali některým – nesporně odiozním – nacionalistickým vůdcům působícím v jihoslovanském prostoru dračí tlamy, nad hlavy jiných – stejně odiozních předáků – však přimalovávali svatozář. Schematická charakteristika vůdců, jak to bylo například nutné na měnicím se mediálním obraze Franja Tudjmana, ale i Aliji Izetbegoviče, se přitom přizpůsobovala potřebám aktuální politiky.

Přenechání iniciativy v přístupu k balkánské krizi Spojeným státům nebylo jen reálným odrazem geostrategických poměrů ve světě a malé schopnosti Evropské unie likvidovat ohniska evropského napětí, která ležela mimo území jejích členských států. Pragmatická politika USA, uvažující nanejvýš v horizontu nejzazší hranice funkčního období momentálně vládnoucí administrativy, Evropské unii v podstatě vyhovovala. Stejně jako Washington i rozhodující státy EU sledovaly v přístupu k balkánské krizi především své vlastní (mnohdy úzkoprsé) zájmy, a teprve v druhém plánu se zabývaly existenciálními problémy obyvatel jihovýchodní Evropy. Krizi většinou jen tlumily, málokdy se pokoušely o trvalejší řešení. Koncepční politiku nahrazovala falešná křečovitá gesta a projevy plně prázdných frází. Evropská unie se dlouho rigidně držela principu neměnnosti vnitřních hranic bývalé jugoslávské federace. Tuto neudržitelnou zásadu v tichosti opustila v okamžiku, kdy se NATO rozhodlo vojensky zasáhnout v Kosovu.

Obava před rozšířením konfliktu na další teritoria a strach z další vlny chudých běženců, zaplavující bohaté západoevropské regiony, byly větším stimulem k různé akci než vraždění muslimských, srbských, chorvatských či albánských civilistů. Například po uzavření Daytonských dohod, kdy Evropská unie načas začala jednat s Miloševićem jako s téměř plnoprávným partnerem, se hlavní zájem bonnské vlády ve vztahu k rychle se vyhrcoující kosovské krizi sou-

středoval na problém albánských emigrantů v Německu. SRN byla tehdy připravena poskytnout autoritativní bělehradské vládě rozsáhlé koncese, pokud by přijala zpět desetitisíce jugoslávských občanů albánské národnosti. Otázka, jak by tento transfer ovlivnil situaci v Kosovu, nebyla tehdy brána v úvahu.

Pragmatický a pasivní přístup ovšem státním Evropské unie nebránil, aby se neopájely sebeklamem zdánlivých triumfů. Daytonské dohody o ukončení války v Bosně, takřka automatické včlenění ekonomicky rozvinutého a národnostně homogenního Slovinska do integračních procesů, svržení srbské nadvlády v Kosovu či nedávný mocenský zvrat v Bělehradě byly Evropskou unií nejen prezentovány, ale některými jejími čelnými představiteli i chápány jako přelomové události, jež odstraní hlavní příčiny napětí na Balkáně. Vývoj v dalších měsících ukázal iluzornost těchto představ.

Evropská unie v průběhu balkánské krize doposud sehrávala pouze smutnou, někdy tragikomickou roli. Poněkud cynicky shrnuto: Její úloha se omezovala jen na víceméně trpnou asistenci při realizaci historických nespravedlností, které ve svém důsledku vedly k utlumení napětí a někdy (např. po vyhnání většiny příslušníků srbské komunity z Chorvatska) i k odstranění některých ohnisek konfliktů.

Balkánská krize dávno neskončila. Její aktéři si vybírají jen oddechový čas. Jsou možná v poločase, snad již za druhou třetinou. Dalším konfliktům se však jihovýchodní Evropa nevyhne. V albánském a s ním neoddělitelně spojeném makedonském dramatu se zatím odehrál jen prolog a část prvního dějství. Skutečná krize přijde na řadu až v dalších aktech.

Může Evropská unie v dalším průběhu krize sehrát efektivnější roli? Odpověď je dosti skeptická.

Současný ústřední problém jihovýchodní Evropy – albánskou otázkou – nelze při nejlepší vůli řešit (třeba i vážně míněnou) nabídkou masivní ekonomické pomoci a pro-

pagováním vize odstranění hranic dělicích dnes albánský národ do čtyř až pěti státních celků v budoucí sjednocené Evropě, do níž budou jednou patřit i Kosovo, Makedonie, Černá Hora, Albánie a Srbsko. Rozhodující část albánské populace se s tímto dlouhodobým plánem však těžko ztotožní. Mechanismy směřující k postupnému sjednocování a mizení státních hranic, které jsou opatrně spouštěny v západní Evropě, nebudou v jihozápadní části Balkánu v žádném případě ještě dlouho fungovat.

Přesvědčování o nutnosti postupných reforem současného neudržitelného stavu a ekonomická podpora příčiny konfliktu nevyřeší. Žádné jiné nástroje nemá přítom Evropská unie k dispozici. Řešení však nenabízí ani dlouhodobý protektorát, který by navíc nebyl bez participace a zřejmě i vedení Spojených států možný.

I v dalším dějství balkánské krize bude mít Evropská unie velmi omezený akční prostor. Přesto si může ve srovnání s předcházejícím obdobím počínat racionálněji a důstojněji. Měla by akceptovat objektivní realitu a snažit se najít co nejefektivnější a současně nejméně bolestné prostředky, které by vedly k završení historických procesů a k co nejrychlejšímu ukončení krize. Měla by tak postupovat bez ohledu na to, že tyto trendy pravděpodobně vyústí ve změnu dosavadních hranic a ve státní sjednocení území obývaných albánskou populací.

K uklidnění situace v jihovýchodní Evropě jistě přispívá vytváření regionálních seskupení, které probíhá z iniciativy a pod dozorem západních států. Regionální seskupení však nemohou být předstupněm či přípravnou fází pro následný vstup celého regionu do evropských integračních procesů. Přispívají ke stabilizaci poměrů

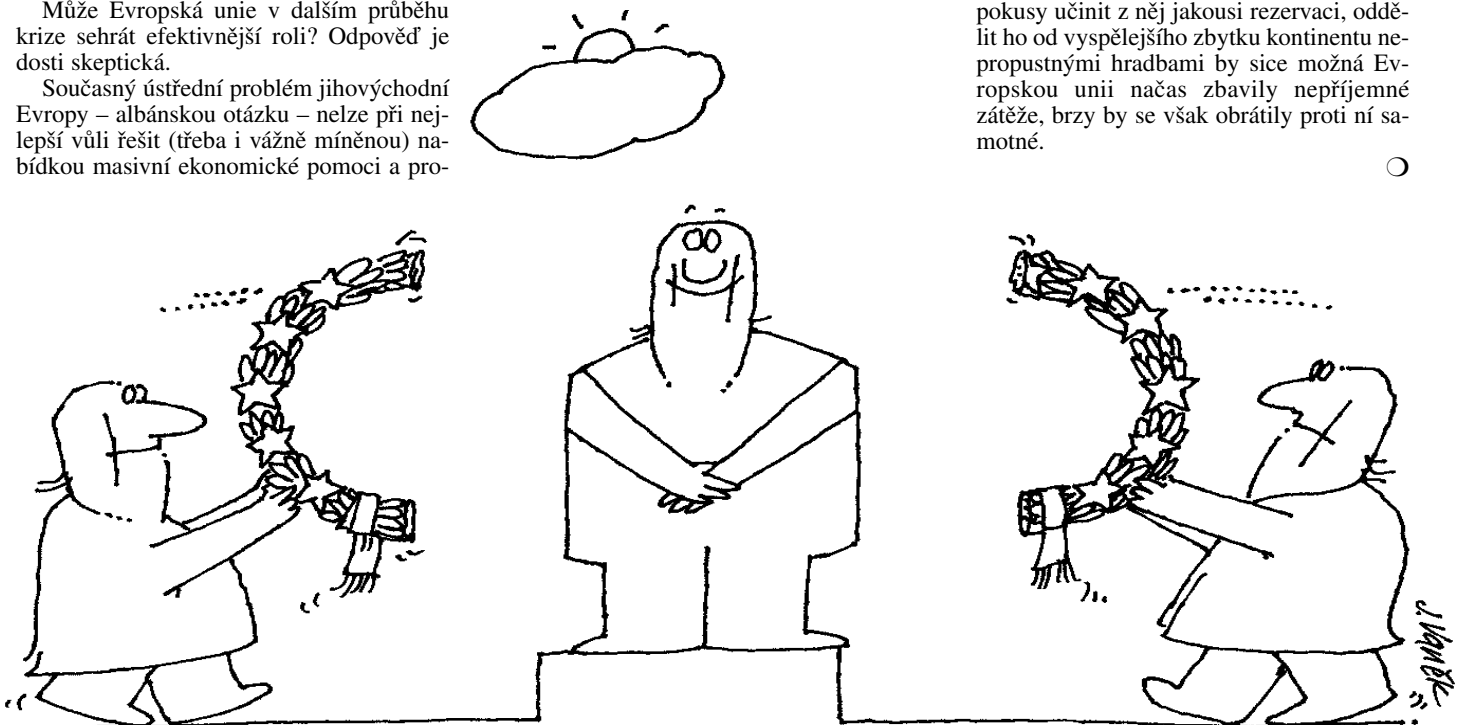
a k utlumování násilí, příčiny krize však neodstraňují.

Jako neschůdná se ukazuje i cesta budování oáz stability uprostřed rozbouřeného Balkánu. Bulharsko a Rumunsko, se kterými se v této koncepci počítalo, v dohledné době sotva vybědnou z ekonomického marasmu a s ním propojené politické labilitaty. S jejich vstupem do EU v nejbližších patnácti letech mohou počítat jen snílci.

Pokud chce Evropská unie dosáhnout při řešení krize v jihovýchodní Evropě alespoň dílčích úspěchů, měla by se přestat dívat na Balkán jako na jednotný celek. Výsledky války v Chorvatsku a Bosně a loňské zásadní politické změny v Záhřebu a Bělehradu vytvářejí určitý prostor pro trvalé řešení krize v severní části Balkánu. Pro obyvatele Chorvatska a do určité míry Srbska a Černé Hory by se vážně míněná nabídka vstupu do EU ve střednědobé, ovšem dohledné perspektivě mohla stát impulsem, který by na dlouhou dobu posílil politické proudy prosazující modernizaci podle západoevropského vzoru.

Rozhodující ekonomicky nejsilnější západoevropské státy by ovšem musely nepochybně riskovat, postupovat odvážně, razantně a nelitovat přitom ohromných nákladů, které by si uskutečnění takového projektu vyžádalo. Odměnou by však v případě úspěchu bylo **odstranění příčin** dlouhodobé krize nejen v obou těchto státech, ale i vytvoření podmínek pro řešení bosenskohercegovského problému. Ten zůstává nadále odlišně rozbuškou další války. Na rozdíl od tenzí spojených s albánskou otázkou však existuje možnost jeho neutralizace.

Realizace načrtnutého plánu by narážela na řadu úskalí. Mnoho jiných možností postupného odstranění příčin napětí se však nenabízí. Řešením by nepochybně nebylo ponechání Balkánu jeho osudu. Případné pokusy učinit z něj jakousi rezervaci, oddělit ho od vyspělejšího zbytku kontinentu nepropustnými hradbami by sice možná Evropskou unii načas zbavily nepříjemné zátěže, brzy by se však obrátily proti ní samotné.



Jedno Německo a jeho zahraniční politika

HAGEN GRAF LAMBSDORFF

Od pádu zdi v roce 1989 se v Německu mnohé změnilo. Po změně hlavního města z Bonnu na Berlín jsou častěji vznášeny otázky týkající se role, kterou sjednocené Německo chce a má hrát v Evropě a ve světě. Odrazí se to nejen v názorech mezinárodních, ale i v názorech pražských novin, a v mnoha rozhovorech je cítit, že se na sjednocené Německo v Berlíně hledí ještě ostřeji než v případě Bonnu, i když role Německa během války v Kosovu, dvojího předsednictví EU a G8, a především během probíhajících jednání o rozšiřování EU na východ vytvořila mnoho důvěry.

V Německu samém vyvstalo v souvislosti s diskusí o německém nasazení v Kosovu a ve Východním Timoru mnoho otázek o zahraničněpolitické roli sjednoceného Německa, které vyvrcholily v kritiku, že vláda obětuje německé zájmy americkému usilování o moc, že je prodchnuta „novým německým velikášstvím poháněným misijnářstvím lidských práv“. To je jistě nepřipadné a očividně vzdálené politickým faktům, diskuse však ukázala, že jsme v Německu zahraničněpolitickou zásadní debatu potřebovali. Joschka Fischer, ministr zahraničních věcí, ji započal svým projevem na Humboldtově univerzitě v Berlíně v květnu tohoto roku.

Málokterá srovnatelná evropská země tak velice závisí na své zahraničněpolitické situaci jako sjednocené Německo. Příčinou jsou dějiny a poloha. V minulosti jsme od sjednocení říše v roce 1871 až do národní katastrofy v roce 1945 vyvodili závěr, že musíme provozovat politiku „primátu zahraniční politiky“. Demokratické Německo se právě s ohledem na svou rostoucí zahraničněpolitickou odpovědnost varuje činit chybné závěry. Demokracie jsou do značné míry určovány vnitřní politikou. Rostoucí zahraničněpolitická odpovědnost neznamená proto dnes změnu základních priorit Německa, ale nutnost zahraničněpolitický konsenzus dále rozvíjet a udržet jej v parlamentu a v myslích lidu tak, aby mohl získat většinu. Německo tak stojí před problémem přijatelnosti a zprostředkování mezi primátem vnitřní politiky a naší zahraničněpolitické odpovědností, a nikoli před obratem strategického zvažování německé vnitřní a zahraniční politiky.

Rámcové podmínky německé zahraniční politiky se jednotou fundamentálně nezměnily. Základní konstanty – poloha, zájmy, hodnoty a dějiny – zůstaly stejné. Závislostí Německa se nezmenšily; jeho odpovědnost za Evropu a stavění mostů na východ spíše ještě vzrostly. Evropská mírová politika, úzké partnerství s Paříží a Washingtonem, přátelství se všemi novými a starými

sousedy – mezi nimi i Prahou – a dobrý vztah k Moskvě mají i nadále ústřední význam a patří k jádru zájmů.

Vzhledem k vysokému zahraničněpolitickému stupni závislosti německé politiky a vzhledem k našim dějinám jsou tedy kontinuita a spolehlivost v německé zahraniční politice primárními, a nikoli sekundárními ctnostmi. Jen pokračováním politiky rozumného sebeomezování a multilaterálního hájení zájmů si může Německo uchovat důvěru a vypočitatelnost, které stará i nová Spolková republika vybudovala v 50. letech obezřetnou zahraniční politikou. To je společně se sjednocením Evropy nejdůležitějším zahraničněpolitickým dědictvím. A jenom tehdy, bude-li Německo na tomto dědictví bez chyb a bez vzbuzování nedůvěry trvat, otevřou se prostory, které bude moci německá zahraniční politika tvořivě využívat.

Svět se v minulých dekádách dramaticky a fundamentálně změnil, což nemůže zůstat bez vlivu na zahraniční politiku. Dynamicky postupující evropská integrace vyžaduje stále větší míru solidarity i v zahraničí, v bezpečnostní a obranné politice. Globalizace povede, jak konstatoval právem již v roce 1995 tehdejší spolkový prezident Herzog, i ke globalizaci zahraniční politiky. A rostoucí význam lidských práv pro mír a blahobyt činí z úsilí o jejich ochranu základní zahraničněpolitický cíl všech demokratických států. Z těchto i jiných důvodů bylo proto nové nastavení, nikoli generální revize, německé zahraniční politiky nezbytné.

Tato nutnost vyplynula ještě z druhého důvodu, z rostoucí váhy Německa. Stát nemůže jednoduše odstoupit od svého strategického potenciálu, vyplývajícího z počtu obyvatelstva, z jeho ekonomické výkonnosti a zájmů, nemůže ignorovat svou geopolitickou polohu, a zůstává tedy objektivním mocenským faktorem, ať to politicky chce, či nikoli. Popírat, že se tento objektivní potenciál v důsledku jednoty zvýšil, by bylo bláhové, nepoctivé a vzbuzovalo by to spíše nedůvěru. Otázkou tedy není, zda má sjed-

nocené Německo více moci a vlivu, ale jak s tím může a má co nejodpovědněji a nejmoudřeji zacházet. Cíle a akční pole větší angažovanosti musejí být jednoznačně definovány a omezeny, pokud nemá opět vzniknout nedůvěra a zlost.

K tomu patří nejprve konstatování, že Německo se nehodí ani k sčlovým akcím – ty v dějinách vždy způsobily značnou škodu – ani k rozpínavé světové politice, ani ve jménu hodnot a morálky. Silnější angažovanost se může vztahovat jen na jediné: na posílení multilateralismu, integrace v Evropě, Spojených národů a regionálních organizací v mezinárodním prostoru.

Převažující význam multilateralismu není jen ústředním historickým poučením, vyplývá i ze zkušenosti, že Německo může dosáhnout svých zahraničněpolitických cílů zásadně jen ve spojení se svými partnery, a z přesvědčení, že se globální problémy budoucnosti dají řešit jen civilizovaným soužitím. Multilateralismus znamená v jádru přednost kooperace před hegemonií. Pro Německo to zcela konkrétně znamená překonání mocenského státu, hegemoniální politiky a nacionalismu civilizovaným vyrovnáním národních zájmů a jejich zapojením do multilaterálních institucí pomoci práva. Působí to stále ještě jako zázrak, ale od té doby, co se Německo, jako odpověď na svou totální porážku jako mocenského státu, přiklonilo k politice multilateralismu směrem ven a demokracii uvnitř, probíhají naše dějiny úplně jinak než dříve a pozitivně.

Bez tohoto zlomu v našich dějinách by také nikdy neexistovala jednota se souhlasem všech našich sousedů a bývalých nepřátel.

Pro německou zahraniční politiku bude tedy jako nejvyšší zásada platit: co největší politická podpora, kde se jedná o posílení multilaterálních struktur, o integraci a vládu práva. Ale sebeomezování při intervencích a jasné odmítnutí německých sólových akcí.

Z těchto úvah vyplývají tři stěžejní body, jimž Německo věnuje veškerou svou tvůrčí sílu.

Za prvé, dokončení evropské integrace zůstává posláním a hlavním zájmem. Překonáním nacionalismu prostřednictvím integrace států a jejich zájmů zajistila Evropa po stoletích krvavých sousedských válek nevídané období míru, blahobytu a stability a Německu umožnila se znovu sjednotit ve shodě s jeho sousedy a partnery. Evropská integrace neznamená odstranění národního státu nebo národních zájmů. Naopak, nikde nejsou tak masivně žádány jako v Evropské unii. Jediněný je však probíhající proces

přeměn národních zájmů v evropskou integraci.

Evropa zůstává – kosovský problém to opět oživil ve všeobecném povědomí – neúspěšnějším mírovým projektem uplynulého krvavého století, a právě Němci mají veškerý zájem tento projekt zdokonalit.

Evropská unie je založena na vyrovnání zájmů Německa a Francie, a to bude platit i pro budoucnost. Německo a Francie tvoří společně motor evropské integrace a tento zcela zvláštní vztah je ve své evropské funkci také nezaměnitelný. Oba národy jsou jako sousedé se svými společnými dějinami velmi rozdílné, ale právě v plodné rozdílnosti a v kreativě z toho rostoucího vztahu napětí spočívá tajemství německo-francouzského integračního motoru.

Nejdůležitějším strategickým cílem je dnes rozšíření Evropské unie. Spolková vláda se zasazuje o to, aby probíhalo co nejplynuleji.

Mezivládní konference o institucionálních reformách má proto klíčový význam pro fungování budoucí rozšířené Unie. Musí se předělit přetížení, aby se proces rozšíření nezdržel. Spolková vláda podporovala Francii, nejbližšího a nejdůležitějšího partnera, v jejím úsilí uzavřít konferenci včas a s podstatným balíkem reforem.

Pouze jako politická unie bude moci Evropa účinně uplatňovat své zájmy v multipolárním světě zítřka. Kosovská válka posílila přesvědčení Evropanů, že je k tomu nezbytná operativní společná zahraniční a bezpečnostní politika s účinnými mechanismy rozhodování. Spolková vláda zde přispěla ke konkrétním rozhodnutím, zvláště k organizačním otázkám.

Vytvoření evropské bezpečnosti a obranné politiky se stalo ústředním integračním projektem. Stalo se tak i díky aktivnějšímu, otevřenějšímu postoji Londýna. Kolektivní obrana zůstává úkolem NATO. Evropa však musí být co nejdříve schopna řešit a zvládat své konflikty a krize sama. To je také přínos k transatlantické dělbě zatížení, který posiluje schopnost partnerství Evropy se Spojenými státy.

Obnova transatlantického partnerství je druhým velkým tvůrčím úkolem. Krize v Asii a kosovský konflikt opět ukázaly, že když je to vážné, jen Evropa a USA sdílejí stejné hodnoty a jsou vnitřně přesvědčeny o jejich nezbytnosti: nezbytnosti svobody jednotlivce, vlády demokracie a práva a fungujícího tržního hospodářství. Američané a Evropané zůstávají i po skončení studené války navzájem spojeni pevným základem: dějinami a představami o hodnotách, společnými výzvami a společnou vizí, jak má svět v 21. století vypadat, založen na svobodě a lidských právech, demokracii a blahobytu.

Při všem společném je však pravda, že se oba partneři, USA stejně jako Německo a Evropa, s přechodem od bipolarismu k éře globalizace značně změnili. Spojené státy jsou jedinou zbylou globální mocností na začátku 21. století – politicky, vojensky, hospodářsky a kulturně. Cítí na sobě globální vedoucí odpovědnost a mají globální

zájmy. Evropa jako politická moc teprve vzniká.

Avšak nikdo, ani světová velmoc, nemůže řešit světové problémy zítřka sólově, všichni k tomu potřebujeme partnery – a Evropa je rozhodujícím partnerem USA. Společným zájmem Evropanů a Američanů je zajistit i v budoucnu bezpečnost a stabilitu v Evropě a jejím sousedství, přičemž Rusko a opětovnými spory a bojem zmítaný Blízký východ vyžadují naši zvláštní pozornost. Evropané jsou navíc ochotni nést spolu s USA světovou politickou odpovědnost a specificky evropsky se o to zasazovat ve Spojených národech a na jiných mezinárodních fórech, za lidská práva a demokracii, účinné předcházení konfliktům a zajištění míru a za spravedlivější trvalý vývoj.

Budoucí svět bude multipolární a jeho problémy bude možné řešit jen multilaterálně. To vyžaduje společná pravidla hry. Německo se zasazuje – a to je třetí stěžejní bod – celosvětově za strategii multilateralismu a posílení Spojených národů. Akceschopná světová organizace je nezbytná pro řešení tří velkých úkolů lidstva, zajištění světového míru, prosazování lidských práv a zajištění spravedlivějšího, trvale udržitelného rozvoje. Rada bezpečnosti OSN se musí novým světovým politickým realitám přizpůsobit, musí být složena reprezentativněji, a především musí být schopna reagovat na dnešní krize a konflikty. Mírovou politiku bude v 21. století zajišťovat převážně OSN. Posílení OSN je proto základním zájmem Německa. Proto – a nikoli z prestižních důvodů – je Německo ochotno převzít v OSN stálý členství v Radě bezpečnosti trvale více odpovědnosti.

„Failing states“ a etnické mocenské konflikty hrozí v četných regionech světa eskalací ve válku a humanitární katastrofy, jestliže společenství států nepřijme včas opatření mírnící násilí. Kosovský konflikt je toho smutným příkladem, v Africe je jich ještě více. Vytvoření „kultury prevence“ patří k nejdůležitějším úkolům OSN stejně jako OBSE. Německo se bude za tento cíl zasazovat celou svou vahou.

Prevence má mnoho aspektů: celosvětové podporování lidských práv a demokracie, nejdůležitějších předpokladů pro vnitřní a vnější mír, uzákonění mezinárodních vztahů, odzbrojení a omezení zbrojního vývozu, zlepšení mechanismů peacekeepingu a peacebuildingu. V širším smyslu jsou rozšíření EU, složité zapojení Turecka do EU a Pakt stability pro jihovýchodní Evropu příklady preventivní politiky.

Civilní předcházení konfliktům musí mít přednost před vojenskou reakcí na krize. Násilí jako ultima ratio se však bohužel nedá vždy vyloučit. Po německém nasazení v Kosovu a Východním Timoru v minulých letech se již nedá mluvit o zvláštní roli Německa. Německo má tak dnes stejně jako jiné demokratické státy povinnost přispívat k rozvoji mezinárodní bezpečnostní struktury a k ochraně práv národů a lidských práv.

Otázka, zda má být k prosazení práva použita síla, případně jakých mezinárodních

ních opatření se má Německo zúčastnit, patří v Německu k nejzávažnějším a nejóhřevnějším zahraničněpolitickým tématům. Právě diskuse o Východním Timoru ukázala, že v Německu ve věci německého mírového nasazení dosud neexistoval jednoznačný konsensus.

Z hlediska mezinárodního práva musí existovat pro nasazení síly přesvědčivý legitimní základ. Nucená opatření podle kapitoly VII Charty OSN by měla být zásadně autorizována Radou bezpečnosti OSN. Kosovo bylo v důsledku zcela zvláštní nouzové situace a okolností oprávněnou výjimkou, avšak nikoli precedenstem.

Německo má vzhledem ke svým dějinám i svému politickému a hospodářskému významu zvláštní odpovědnost za mír a lidská práva, ale i za zabraňování humanitárním katastrofám, vyhlazování a vyhánění.

Nejde však jenom o hodnoty, ale i o zájmy – a právě to bylo v německé diskusi o Kosovu a Východním Timoru někdy špatně chápáno. Morální principy hrály v obou případech velkou roli, ale v Kosovu se jednalo primárně o regionální bezpečnost v jižní Evropě, která má přímý dopad na celou Evropu. Kdyby Německo se svými spojenci agresivnímu nacionalismu Miloševiče nevzdorovalo, kde bychom dnes byli? Evropa by musela počítat s další válkou v Černé Hoře, nebo dokonce v Makedonii.

I ve Východním Timoru šlo o hodnoty a zájmy, o humanitární pomoc, především však o přínos k posílení mechanismů mezinárodního mírového uspořádání. Kdo chce druhé multilaterálně angažovat, musí být připraven k nasazení i tam, kde nejsou bezprostředně ohroženy jeho vlastní hranice. Německo se bude muset – stejně jako to například učinilo Japonsko v Kosovu – angažovat i ve vzdálenějších světových regionech, nikoli z prestižních důvodů nebo z „hypermoralismu“, nýbrž má-li nasazení jako ve Východním Timoru zásadní význam pro strategický cíl, pro posílení multilateralismu a Spojených národů.

Státní suverenita neznamená, že má někdo právo vyhlazovat národy a masivně porušovat lidská práva. Solidarita s partnery je základem důvěry v zahraničí a posilování multilateralismu. Neúčast může izolovat a vést ke ztrátě vlivu a důvěry. Evropská unie je přitom nejdůležitějším hodnotovým rámcem.

Němcům je – již kvůli jejich poloze ve středu Evropy – více než jiným národům uloženo žít s protiklady a uvádět různé zájmy navzájem v soulad. Bismarck se snažil udržet křehký propletenec vztahů s jinými státy v rovnováze. Jeho systém byl však stejně jako všechny mocenské rovnováhy nestabilní. Strategie multilateralismu, kterou Německo sleduje více než 50 let a která sází zároveň na evropskou integraci a transatlantické partnerství, na prohlubování a rozšiřování institucí EU, na posilování Spojených národů a OBSE, se ukázala být mnohem stabilnějším politickým přístupem, jež bude proto Německo se vsí vahou nadále sledovat.

○

Rwanda: etnické konflikty trochu jinak

JANA ZAHRADNÍKOVÁ

Středoafriická Rwanda je v současnosti obecně známa jako etnický vysoce konfliktní oblast. V téměř permanentně probíhajících bojích se zde střetávají dvě hlavní etnické skupiny, – Hutuové a Tutsiové. Vyvrcholením násilností mezi oběma etniky byly události z roku 1994, rozpoutané po sestřelení letadla, které přepravovalo prezidenty Rwandy a Burundi (Juvénal Habyarimana a Cyprien Ntariamira) dne 26. dubna nad rwandským hlavním městem Kigali.

O rwandské válce se na stránkách Mezinárodní politiky již psalo, v médiích pak byla věnována pozornost zejména zoufalé situaci uprchlíků a genocidním praktikám, jež jsou s válkou spojeny. Cílem tohoto článku proto není válku znovu popisovat, ale zaměřit se na některé aspekty vztahu Hutuů a Tutsiů a upozornit na určitá zajímavá fakta týkající se etnické situace ve Rwandě.

Válka ve Rwandě je etnickým konfliktem, jehož hlavními aktéry jsou většinové etnikum Hutuů (přibližně 80 procent populace) a menšinové etnikum Tutsiů (12–15 procent obyvatel Rwandy). Na první pohled je zde zřetelný boj hutuských a tutsiských elit o politickou a ekonomickou kontrolu v podmínkách prostředí, které je silně zatíženo vysokou hustotou obyvatelstva a nedostatkem orné půdy. Konfrontační interetnický vztah je z tohoto úhlu pohledu snadno pochopitelný. Ohlédneme-li se však do rwandské historie, zjistíme, že před příchodem kolonizátorů existoval mezi Hutuy a Tutsii určitý „modus vivendi“, zajišťující stabilitu a funkčnost společenského systému. Tento fakt nastoluje zajímavou otázku, proč tomu tak dnes není a kde je nutno hledat kořeny dnešní etnické nesnášenlivosti.

Nejprve si nastiňme tradiční společenské uspořádání ve Rwandě, tj. uspořádání vzniklé před zavedením koloniální správy. Před příchodem Evropanů existovaly v subsaharské Africe dva odlišné typy společnosti: 1. rodová společnost a 2. státní útvary, království. Rwanda, stejně jako její soused Burundi, byla královstvím, tedy společností se státním zřízením, s panovníkem v čele a složitou společenskou strukturou.

Původně byla oblast kolem Velkých jezer¹⁾ obývána bantuskými kmeny žijícími v rodovém zřízení. Konkrétně na území Rwandy to byli především Hutuové, usedlí zemědělci²⁾, a menšinové etnikum Pygmejové, ve Rwandě nazývaní Batwa³⁾.

Státní zřízení vzniklo až s příchodem Tutsiů, pastevců a válečníků. Těžko říci, kdy přesně Tutsiové na území Rwandy přišli, jelikož historické záznamy neexistují. Tradice ukazují pouze na to, že přišli ze severovýchodu kontinentu. Obecně se začátek pronikání Tutsiů situuje do 15.–16. století. Také odpověď na otázku etnického původu Tutsiů není zcela jednotná. Dříve se všeobecně přijímal názor, že tito přistěhovalci jsou hamitského původu, později se však čím dál více prosazovaly názory, že se jedná o migranty původu nilotského. Jisté však je, že přišli z oblasti mezi horním Nilem a východoafriickým pobřežím. Tutsiové přicházeli do nových území vojensky organizovaní, patrně pod vedením uznávaného vojenského vůdce. Ten se pak stával administrativní a vojenskou autoritou i v rámci dobytého území, jehož jednotlivé části včetně místního obyvatelstva přiděloval do správy nižším vojenským velitelům. Tímto způsobem byla původní rodová společnost, založená na pokrevně příbuzenských vztazích, převrstvena a postupně nahrazena územní organizací obyvatelstva. Došlo ke vzniku státu.

Je zajímavé, že přistěhovalí Tutsiové splynuli se základní masou populace do té míry, že úplně ztratili svůj jazyk a nyní hovoří bantuským jazykem Hutuů, *kinyarwanda* (v Burundi pak *kirundi*). Nicméně si uchovali charakteristické rysy vysokého, vytáhlého antropologického typu, čímž se značně odlišují od hutuského obyvatelstva.

Typickými rysy tradiční rwandské společnosti byly přísný centralismus, hierarchizovaná struktura státního aparátu a silné prvky rodové společnosti. Důležitým rysem ekonomické a společenské struktury ve Rwandě byl tzv. *ubuhake* (v Burundském království nazývaný *ubugabire*). *Ubugabire* je označením pro vztah, který by se dal charakterizovat jako klientelský nebo také vazalský, jako vztah mezi „vazalem“

(*umugaragu*) a „pánem“ (*shebuja*). Zjednodušeně by se dalo říci, že se jednalo o vzájemný vztah mezi Tutsii – pastevcí, *shebuja* a Hutuy – zemědělci, *umugaragu*. V principu je to pravda, avšak nebylo by správné hovořit o nadvládě Tutsiů. Například mnozí Tutsiové, kteří neměli pro sebe dostatek vlastního dobytka, se stávali závislími na nějakém dalším *shebuja*, od něž dostali přiděl dobytka, o který se pak starali.

Vztah *ubuhake* vznikal tak, že *shebuja* (Tutsi) dal vazalovi (tj. většinou hutuskému zemědělci) do držby několik krav a za služby, které mu vazal poskytoval, se zavázal k jeho ochraně. Užitek ze svěceného dobytka náležel vazalovi až na část produkce, kterou odváděl majiteli stáda. Dobytek mohl být dán do držby opět někomu jinému, čímž vznikla nová smlouva *ubuhake*, na jejímž základě se dosavadní vazal stal vůči svému vazalovi pánem. Vazal byl také povinen poskytovat svému pánovi osobní služby, přičemž některé byly společné pro zemědělce i pro pastevece (např. doprovázet pána na cestách, opravovat jeho sídlo, odvádět mu určité dávky apod.).⁴⁾

Vzhledem k tomu, že tehdejší společenské uspořádání bylo založeno na těchto oboustranně prospěšných a pevně strukturovaných specifických vztazích a na jejich víceméně dobrovolném přijetí, vykazovalo vysokou míru stability a s pojmem etnický konflikt se v prekoloniálním období v této oblasti prakticky vůbec nesesetkáváme. Bylo by tedy mylné se domnívat, že Rwanda byla tradičně etnický konfliktní oblastí. To neznamena, že by kmeny či rody mezi sebou vzájemně nebojovaly. K bojům samozřejmě docházelo, avšak příčina konfliktů spadala primárně do ekonomické, a nikoli etnické kategorie. Důvodem vzniku konfliktů bylo obvykle úsilí o získání materiálního prospěchu (např. nových území, válečné kořisti apod.) či eventuálně krevní msta.

Kde tedy hledat počátky etnických konfliktů ve Rwandě a příčiny jejich vzniku? Za velmi významný faktor, který ovlivnil společenský vývoj ve Rwandě, jakož i v celé subsaharské Africe, lze bezesporu považovat kolonialismus. Koloniální uspořádání mělo na tradiční africké společnosti zásadní vliv. Během období kolonialismu došlo k narušení, až fatálnímu, tradičních struktur, k negování do té doby uznávaných pravidel fungování společnosti. Pověstinou se jednalo o výsledek cíleného působení vnějšího faktoru, koloniální politiky. Základní motto koloniální správy, ono známé „divide et impera“ („rozděl a panuj“), zřetelně naznačuje taktiku: rozdrobit celky, narušit jejich stabilitu, rozdělit obyvatelstvo a následně budovat a posilovat vlastní mocenský vliv. V této politice hrála etnicita významnou roli, jelikož představovala poměrně jednoduchý nástroj k vyvolání nestability tradičního uspořádání.

Nicméně i koloniální systém ve své podstatě vykazoval v subsaharské Africe relativní funkčnost a stabilitu (alespoň po určité období), byť jeho principy a praktiky lze hodnotit přinejmenším jako nečisté. Zásadní destabilizace společnosti ve Rwandě, jakož i jinde v subsaharské Africe, nastala až po dekolonizaci. Důvodů bylo vícero. Jednak nově vzniklé samostatné státy zdědily koloniální správou vytvořené útvary včetně jejich problematických aspektů (tj. uměle vytvořených hranic, nepřirozeného rozdělení, nebo naopak spojení etnik apod.) a zároveň bez jejich původních správců (tj. koloniální administrativy, která byla jejich tvůrcem). Evropští administrátoři opustili Afriku, kam implantovali vlastní administrativní systém, aniž by vychovali či instruovali domorodé nástupce. A zároveň k tradičnímu uspořádání již nebylo reálně možné se vrátit. To je jeden důležitý moment.

Druhý problém představuje nejednotnost, štěpení, konflikty různých společenských skupin (nejčastěji etnických) po osamostatnění se z koloniálního područí. Období boje za nezávislost se vyznačovalo jednotností afrických odpůrců koloniálního uspořádání. Ti byli spojeni jedinou společnou myšlenkou, jediným společným cílem: vybojovat si nezávislost. Afričané tehdy neobhajovali zájmy té či oné etnické skupiny, naopak důraz se kladl na „národní“ jednotu (v souvislosti s tímto obdobím se také proto často zmiňuje pojem „africký nacionalismus“). Když bylo tohoto cíle dosaženo, vytratilo se tím silné pojítko, jednotící myšlenka, jenž byla silnější než jakékoli etnické, mocensky či ekonomicky motivované řevnivosti.

Nyní se vracíme od obecného pohledu, platného víceméně pro celou oblast subsaharské Afriky, ke konkrétnímu příkladu Rwandy. Rwandské království bylo na konci devatenáctého století zabráno Němci a začleněno spolu s Burundi do Východní německé Afriky, tvořené tehdy především Tanganikou (dnešní kontinentální částí Tanzanie). Po skončení první světové války, a tedy po porážce Německa, byla Rwanda společně s Burundi svěřena Společnosti národů jako mandátové území do správy Belgie. Po druhé světové válce spadaly tyto země i nadále do belgické administrativy, tentokrát jako poručnická země OSN.

Jak němečtí, tak belgičtí kolonizátoři praktikovali tzv. nepřímou koloniální správu (blízkou především Velké Británii). Tento model byl založen na spolupráci s místními domorodými autoritami – uznávanými, anebo uměle vytvořenými koloniální správou. Kolonizátoři se opírali o tutsiské etnikum jakožto vládnoucí vrstvu a tradiční stabilní struktura hutusko-tutsiské společnosti se praktikami koloniální politiky postupně, zato významně, změnila.

V období krátce před získáním nezávislosti byla strategie belgických kolonizátorů

zásadně přehodnocena. Hlavní zájem a preference koloniální správy se obracely ve prospěch hutuské populace. K tomuto obratu přispěl mimo jiné i fakt, že Tutsiové, jakožto privilegovaná vrstva, hojně studovali na univerzitách, kde se především šířily myšlenky osvobozeněckého hnutí. Kolonizátoři ve snaze toto hnutí za každou cenu zastavit začali poukazovat na nespravedlnost a nedemokratičnost společenského uspořádání, v němž vládne menšina. V době, kdy už bylo zřejmé, že konec koloniálního systému je neodvratný, belgická podpora Hutuů ještě zesílila. Koloniální metropole si uvědomovala, že kdyby se do čela budoucího samostatného rwandského státu postavily tradiční uznávané autority, mohla by se země stát na ní reálně nezávislou.

Prohloubení napětí mezi etniky Hutuů a Tutsiů přinesly také pokusy Belgie zavést ve Rwandě politické aktivity evropského stylu. Konkrétně se jednalo o podporu vzniku politických stran. Ve Rwandě vznikla, na rozdíl od Burundi⁵⁾, pouze jedna významná politická strana, Parmehutu (*Parti de l'émancipation du peuple Hutu* – Strana zrovnoprávnění lidu Hutu). Ta cíleně prosazovala zájmy hutuského etnika.

Dalším faktorem byla křesťanská církev. Od počátku svého působení ve Rwandě se opírala o tutsiskou elitu jakožto tradiční autoritu a správce společnosti, avšak s blížící se nezávislostí se situace postupně měnila. Církev znamenala pro metropoli jeden z prostředků, jak si udržet moc i v politicky samostatném státě. Z toho důvodu bylo účelné, aby se pozornost církevní hierarchie přeorientovala z tutsiské menšiny na široké masy věřících, tedy na majoritní Hutu.

Od konce padesátých let tedy hovoříme o tzv. „hutuské revoluci“, která probíhala za ideologické a materiální pomoci církve a belgického kolonizátora. Jejím cílem bylo zajistit si mocenský vliv v rámci budoucího samostatného státu, odvolávající se na demokratické principy (např. typu: majoritní hutuské etnikum má právo si samo vládnout, je nespravedlivé, aby jeho zemi řídila etnická minorita, apod.). V čele hnutí stál Grégoire Kayibanda, tajemník monsignora Perraudina, arcibiskupa v hlavním městě Rwandy – Kigali. Když 1. července 1962 došlo k oficiálnímu vyhlášení nezávislosti, Hutuové v čele s Grégoirem Kayibandou se ve Rwandě ujímají moci, Kayibanda se stává prvním rwandským prezidentem a zároveň historicky prvním příslušníkem etnika Hutu v čele rwandského státu.

Pro rwandskou společnost, tradičně uznávající tutsiské elity jakožto vládnoucí autority, muselo být značně náročné přijmout za hlavu státu příslušníka kmene Hutu. Samozřejmě, z pohledu Evropana je nepřijatelné, aby ve státě vládla jednoznačná menšina, neboť je to nedemokratické. Nicméně je třeba si uvědomit, že se pohybujeme v naprosto odlišném kulturním prostředí,

dí, které je budováno na základě zcela odlišných hodnot, a to je třeba respektovat. Demokracie v evropském, resp. západním pojetí byla tehdy pro Afričany pojmem v praxi téměř neznámým. V Evropě byl demokratický systém rozvíjen evolučně, po dlouhá desetiletí až staletí, kdežto Afričané byli mnohdy tlačeni implantovat jej revolučně, téměř ze dne na den. Takového zřízení pak nemůže vykazovat vysokou míru stability.

Na druhou stranu není možné a ani objektivní svalovat veškerou vinu za tuto nestabilitu na koloniální systém a jeho působení. Jedním z důležitých faktorů je také demografická revoluce (za jedno století, od roku 1930 s výhledem do roku 2030, se populace Afriky zvýší přibližně desetkrát!) kombinovaná se svízelnou ekonomickou situací. Ohromný demografický nárůst, následovaný odpovídajícím růstem ekonomiky, doprovázený naopak rostoucí chudobou většiny obyvatelstva, degradací životního prostředí, neefektivním čerpáním přírodního bohatství, růstem zadlužení, je skutečně velmi rizikovým faktorem. Významnou roli hrají i ekonomicko-politické zájmy vyspělých západních států, povětšinou bývalých koloniálních mocností a v posledních letech také USA, a další faktory. Konečně je nutno si uvědomit, že etnické konflikty jsou pouze jedním, byť asi nejzřetelnějším projevem či prvkem všeobecné nestability mnohých států subsaharské Afriky.

Smyslem tohoto článku bylo především poukázat na skutečnost, že i v tak vysoce konfliktní oblasti, jakou je například současná Rwanda, bylo pokojné soužití rozdílných etnik reálně možné. Etnické konflikty zde neexistovaly odpradáвна, naplno se tento problém rozvinul až ve druhé polovině dvacátého století, zejména jako důsledek působení koloniálních politik a praktik a jako průvodní jev společenských změn v souvislosti s rozpadem a zánikem koloniálního systému.

¹⁾ Tzn. prostor mezi jezery Victoria a Tanganika.

²⁾ V dalších oblastech to pro zajímavost byly kmény Hera, Huma, Hinda, Hema.

³⁾ Pygmejové Batwa jsou považováni za nejstarší obyvatele Rwandy.

⁴⁾ O tradičním společenském uspořádání ve Rwandě viz např. Holý, L.: Rozpad rodového zřízení ve východoafrickém Mezijezeří, Rozpravy ČSAV, ročník 73/1963, sešit 1., Praha, Nakladatelství ČSAV, 1963.

⁵⁾ V Burundi vznikla dvě hlavní politická uskupení. UPRONA (*Union pour le progrès national* – Unie pro národní pokrok), vedená tutsiským princem Rwagasorem, se snažila o sjednocení všech obyvatel země a postupně si získala širokou podporu mezi obyvateli. Oproti tomu konzervativní PDC (*Parti démocrate chrétien* – Křesťanská demokratická strana) zastupovala zájmy tutsiských princů a těšila se především podpoře metropole.

Reforma bundeswehru: obtížné zadání pro německou politiku

VLADIMÍR HANDL

Německo hledající

Německo se s ukončením studené války ocitlo v tak příznivé geostrategické a bezpečnostní situaci, v jaké ještě nikdy od sjednocení v roce 1870 nebylo. Odpadlo a neočekává se přímé vojenské ohrožení na zemi a pro nejbližší dobu ani ze vzduchu. Tato situace by naznačovala, že se Německo bude moci vydat cestou radikálního snížení potenciálu a role svých ozbrojených sil.

Do jisté míry se tato očekávání naplnila. Bundeswehr snížil své počty z 521 000 vojáků na současných asi 320 000. Role ozbrojených sil ovšem naopak roste. Nové druhy konfliktů a ohrožení vytlačily počáteční optimismus ohledně trvalého růstu stability a míru. Svět tak od roku 1992 prožívá určitou remilitarizaci bezpečnosti s odpovídajícím růstem role ozbrojených sil i mezinárodních vojenských struktur (NATO).

Posiluje se myšlení v kategoriích „politického realismu“ včetně jisté renacionalizace politiky.¹⁾ Nejde přitom o obnovení vlivu vojáků na německou politiku. O podřízenosti civilnímu politickému rozhodování není pochyb. Německé ozbrojené síly se ani nevyvazují z multilaterálního rámce: naopak, bundeswehr je nadále podřízen integrované struktuře NATO více než jakékoli jiné ozbrojené síly. Zásadní, takřka revoluční změna ale spočívá v tom, že se bundeswehr stal nástrojem zahraniční a bezpečnostní politiky. Vedle tradiční obranné funkce trvale rostou jak mezinárodní očekávání, tak i zájem značné části německé politiky v následujícím směru: zapojit bundeswehr do mezinárodních (nikoli individuálních) ozbrojených akcí v míře odpovídající jeho hospodářskému a politickému potenciálu, v zásadě na úrovni Francie a Velké Británie.

Německé vojenské špičky mají „nepřehlédnutelný zájem“ o to, aby získaly stejné postavení jako jejich francouzští a britští partneři, pokud jde o svobodu jednání.²⁾

Vedle snižování stavu se proto již po deset let hledá optimální, nebo alespoň uspokojivá koncepce transformace německých ozbrojených sil

v moderní armádu. Bundeswehr byl postupně nasazen v devíti mírových akcích v celém světě a udržuje druhý největší kontingent (8000 vojáků) v bývalé Jugoslávii. Nestal se ale moderní armádou orientovanou na nepravděpodobnější způsob nasazení: na akce mimo území SRN a NATO v operacích na zachování, podporu či prosazení míru. Zůstává dodnes především pozemní armádou, zaměřenou na obranu vlastního a společenkého území.

Mezi cíli bezpečnostní politiky SRN nadále zaujímá první místo vývoj euro-atlantického společenství, který je následován záměrem, aby byla EU schopna hrát plnohodnotnou roli v mezinárodních vztazích.³⁾ SPD/Zelení zdůrazňují, že jim jde hlavně o „strukturální předcházení krizím“, uskutečňované za pomoci především civilních prostředků.⁴⁾ Vláda SPD-Zelených se v souladu se svým zájmem o posílení role OSN zavázala k stand-by-arrangements, a bundeswehr tedy vyčleňuje stálý nebojový kontingent pro potřeby OSN.

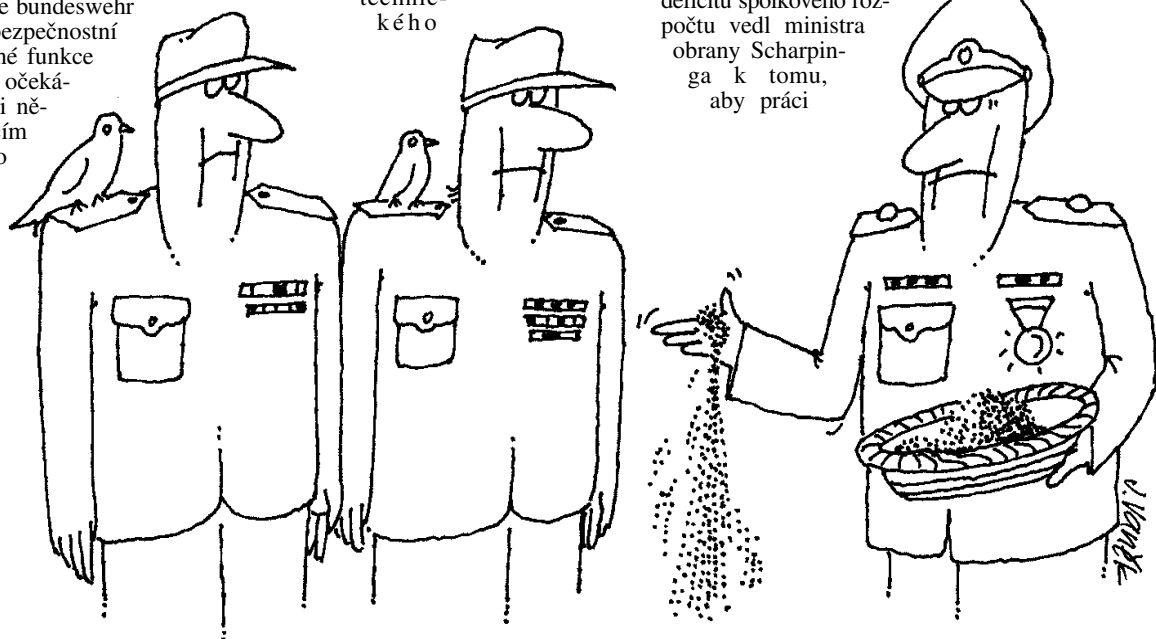
Významný přelom znamenal podíl bundeswehru na válce v Kosovu, vnímaný jako projev „zahraničnopolitické normality“ Německa: Berlín se – na rozdíl od války v Perském zálivu – nevyhnul bojovému nasazení. Z vojensko-technického

hlediska ovšem účast německých sil (ECR Tornado, bezmotorový průzkumný prostředek CL289 atd.) potvrdila existenci známých deficitů – potřebu modernizovat a integrovat prostředky průzkumu, velení a působení; modernizovat kapacity letecké dopravy, včetně tankování při letu; dokončit vyzbrojení bundeswehru okřídlenými raketami vzduch-země (systém Taurus) a další.⁵⁾

Cíl: bundeswehr pružný a efektivní

O postupné změny struktury ozbrojených sil se snažil již ministr obrany Volker Rühle (CDU). Největší zlom v německé obranné politice ovšem provádí až vláda levice – SPD a strany Zelených. Nejenže se na základě rozhodnutí Evropského soudu v Lucemburku poprvé prosadily do bojových jednotek ženy.⁶⁾ Hlavně jde o to, že se bundeswehr má změnit v armádu orientovanou na „intervenci“ použití. Přitom Zelení ještě ve svém volebním programu 1998 právě tento trend jednoznačně odmítli a jeho realizace vyvolává obavy i v řadách SPD.

I proto měla nezávislá komise pod vedením oblíbeného bývalého prezidenta Weizsäckera, kterou vytvořila vláda v roce 1999, během dvou let analyzovat bezpečnostní rizika a zájmy SRN a předložit doporučení. Rostoucí tlak na snížení deficitu spolkového rozpočtu vedl ministra obrany Scharpinga k tomu, aby práci



komise o půl roku upřísil. Navíc paralelně s ní dal zpracovat podobná doporučení generálnímu inspektoru bundeswehru Kirchbachovi (kterého bezprostředně po předložení zprávy kvůli neshodám propustil) a nakonec předložil rovněž svá doporučení.⁷⁾

Všechny koncepce se zabývají otázkou, jaké vojenské schopnosti si má bundeswehr zachovat a jaké má posílit nebo nově získat. Vychází se z toho, že obrana Německa a alianční obrana mimo území SRN poprvé splývají, protože německé území samo o sobě může být ohroženo pouze ze vzduchu. Obranné funkce a schopnost předcházet konfliktům mimo území SRN a řešit je jsou proto poprvé fakticky identické. Regionální konflikty mohou ohrožovat bezpečnost spojenců.

Ozbrojené síly nasazené k vojenským operacím pro řešení krizí musí tedy být připraveny na kontinuální doplňování a na změnu svého úkolu v kolektivní obranu. Přitom časový horizont takovýchto krizí a regionálních konfliktů může být velmi krátký a eskalace rychlá. To zvyšuje nárok na míru připravenosti k rychlému zásahu a následnému posilování. Spolu s důsledky všeobecné „revoluce ve vojenství“ a měnícími se společenskými podmínkami německé politiky (rostoucí tlak na zrušení základní vojenské služby, služba žen ve zbraní, rozpočtové restrikce) to zcela mění koncepci německých ozbrojených sil. Některé prvky poválečné strategické kultury SRN jsou nicméně zachovány: integrace do multilaterálních struktur, výstavba mnohonárodních jednotek, preference nevojenských prostředků při řešení krizí a zdrženlivost ve vztahu k použití vojenské síly. Posiluje se role Innere Führung, vnitřního vedení bundeswehru, které je odpovědné za společensko-politické zakotvení bundeswehru a zachování jeho morální integrity. Tento prvek je ostatně snad jediným, na kterém se shodují nejen všechna doporučení, ale i všechny politické strany, včetně PDS.

Reforma, jejíž zásady přijala 14. 6. 2000 vláda, je plánována na období jedné dekády. Cílem je vytvořit moderní, akceschopný a finančně únosný bundeswehr. Nestačí proto další přizpůsobování: nutná je skutečná rekonstrukce. Dnešní bundeswehr je nadále příliš velký a málo efektivní při nasazení. Navíc vyčerpává prostředky potřebné pro modernizaci. Síly určené k mezinárodnímu nasazení (tzv. síly krizové reakce, 50 000 mužů) jsou již misemi na Balkáně personálně i materiálně plně vázány. Vzniká obava, že by bundeswehr fakticky nemohl dostát plnění dalších závazků a – jak tvrdí pravice – opozice – Německo může ztratit důvěryhodnost jako spojenec. Navíc klesá kompatibilita bundeswehru s již modernizovanými armádami zemí NATO.

Ve svých doporučeních Weizsäckerova komise orientovala bundeswehr právě na akce jdoucí za rámec přímé obrany NATO. Na rozdíl od toho ponechávají obě zprávy ministerstva obrany sebeobranu a obranu spojenců jako hlavní úkol bundeswehru. Jejich požadavky na strukturu a výzbroj ovšem umožní pružné nasazení i v relativně vzdá-

lených geografických oblastech. Prioritou je zvýšit schopnost efektivní spolupráce s partnery v NATO, EU, ale i v OSN a OBSE. Přitom je zřejmá snaha bezpečnostní, obrannou a zbrojní politiku co nejvíce evropeizovat, tedy vtělit ji do vznikající bezpečnostní a obranné dimenze EU.

Bundeswehr má být schopen provádět jednu velkou operaci mimo své území s nasazením 50 000 mužů (bojová část) na trvání jednoho roku, nebo dvě středně velké operace, po 10 000 mužích, na trvání několika let. Předpokládá se rovněž účast na řadě menších akcí. Celkový počet vojáků se snižuje ze současných asi 320 000 na 277 000.

	Pozemní síly	Vzdušné síly	Námořní síly	Bundeswehr celkem
Vojáci z povolání a déle sloužící	112 000	47 000	19 000	178 000
Vojáci ZVS	60 000	13 000	4 000	77 000
Celkem	172 000	60 000	23 000	255 000 + až 25 000 ve výcviku

(Překlad tabulky z Warwick, "Die Reform der Bundeswehr ...")

Z tohoto počtu bude 155 000 vojáků soustředěno v jednotkách pro zvládání mezinárodních krizí, 105 000 v jednotkách základní organizace bundeswehru pro účel obrany. Základní vojenská služba, jejíž zrušení zvažovala, ale nakonec nedoporučila ani Weizsäckerova komise, by měla být zachována. Zkracuje se ale od roku 2002 na 9 měsíců a umožňuje tři různé způsoby plnění.⁸⁾ Počet vojáků základní vojenské služby se snižuje ze současných 135 000 na 77 000. Zmenšený bundeswehr se tak poněkud přibližuje přechodu na profesionální ozbrojené síly. Spolu s civilními pracovníky bude mít v době míru 360 000, v době válečného ohrožení 500 000 mužů. Počet civilních zaměstnanců se přitom snižuje o 40 000, tedy na 90 000. Nákup zbraní se má soustředit na největší slabiny bundeswehru: získání přesně naváděné munice, transportní letecké a námořní kapacity, moderní komunikační systémy a počítačové vybavení (viz tabulka).

Ve velitelské struktuře se posiluje role generálního inspektora, zřizuje se velitelství pro řízení ozbrojených sil při nasazení. Zavádějí se nové formy spolupráce bundeswehru a hospodářských kruhů.

Širší souvislosti a obtíže reformy

Reforma německých ozbrojených sil má relativně širokou politickou podporu. Všechny parlamentní strany si uvědomují její nevyhnutelnost. Od výše uvedené koncepce se odlišuje zejména strana Zelených, která by ráda prosadila přechod na plně profesionální armádu, podobně jako radikálně levicová PDS. Zachování základní vojenské služby je alespoň zatím důležité nejen pro SPD a CDU/CSU, ale také pro veřejnost a její vztah k armádě.⁹⁾ PDS zároveň trvá na zachování výlučně obranného charakteru bundeswehru a odmítá jeho nasazení v zahrani-

čí, protože se obává militarizace německé politiky. Podobné obavy sdílají i mnozí Zelení a sociální demokraté a jejich příznivci. Pravice CDU/CSU kritizují koncepci vlády hlavně jako finančně málo zajištěnou.

Německo není se svým problémem osamoceno. Závazek posilovat ozbrojené síly v rámci NATO – program DCI – a při vytváření evropské bezpečnosti a obranné politiky orientuje všechny evropské armády na vytváření nové kvality vojenského potenciálu. „Postmoderní“ reforma armád zná jen velmi omezené spektrum odpovědí na otázky struktury, výzbroje a výcviku moderních ozbrojených sil, způsobu nasazení a finanč-

ních nároků. Nenabízí se, na rozdíl od období studené války (viz úvahy o „defensive defence“), mnoho alternativ. Současné armády mají být připraveny na praktické bojové nasazení, které se co do charakteru podobá povětšinou policejnímu zásahu; měly by být v zásadě profesionální, pružné, dobře vycvičené a moderně vyzbrojené; z důvodu hospodárnosti se celá řada dříve vojenských činností privatizuje.¹⁰⁾

Značně konfliktní je finanční stránka reformy. Objevuje se názor, že německá vláda přijala závazky v rámci NATO, EU a OSN, aniž by si předem ujasnila, zda je bude v vojenském smyslu schopna plnit.¹¹⁾ Německo není politicky připraveno zvýšit své výdaje na obranu na 2 procenta HDP, jak to požaduje NATO. Spolková republika Německo zaujímá v NATO nejnižší příčky ve výdajích na obranu (před Španělskem a Lucemburskem).¹²⁾ Podíl investic na současném obranném rozpočtu činí pouhých 14 procent a cíl – zvýšit jej na 30 procent – nevypadá příliš realisticky.¹³⁾ Soustředěná snaha vlády Gerharda Schrödera snížit deficitní státní rozpočet naznačuje, že bundeswehr se bude potýkat s omezenou podporou finanční a zřejmě i politickou – alespoň do voleb 2002. Navíc je vládní koalice rozdělena, jak pokud jde o představy o budoucnosti povinné vojenské služby, tak použití ozbrojených sil. Dá se předpokládat, že přijatá reforma povinné vojenské služby nebude realizována bez problémů a že koalice bude muset složitě řešit jednotlivé případy nasazení bundeswehru.¹⁴⁾

Vojenský potenciál Německa je přitom vnímán spojenci i partnery jako „kritická veličina“ při vytváření evropské bezpečnosti a obranné politiky.¹⁵⁾ Na výsledku reformy tedy záleží mnoho.

¹⁾ August Pradetto, Nationalstaat und transnationale Organisationen in der europäischen Sicherheitsstruktur. Aus politik und Zeitgeschichte (dále jen APZ): 47/2000, s. 16 a dále.

²⁾ Harald Müller, @Sicherheit für das vereinte Deutschland@, Monika Medick-Krakau (ed.) Außenpolitischer Wandel in theoretischer und vergleichender Perspektive: Die USA und die Bundesrepublik Deutschland (Baden-Baden: Nomos Vrlg. 2000) s. 156 a dal.

³⁾ Rudolf Scharping 27. 11. 2000, Ruprecht-Karls-Universität, Heidelberg.

⁴⁾ Ludger Vollmer, „Krisenprävention als Element deutscher Sicherheitspolitik“ vor dem Journalisten-Seminar der Bundesakademie für Sicherheitspolitik, Berlin, 30.–31. 10. 2000.

⁵⁾ Bernhard Pfoh, @Eine Bilanz des Luftkriegs der NATO gegen Jugoslawien@, v knize vydané v Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik (Berlin) pod redakcí Joachima Krause, Kosovo. Humanitäre Intervention und kooperative Sicherheit in Europa (Opladen: Leske+Budrich, 2000) ss. 55–88.

⁶⁾ V lednu 2001 nastoupilo k bojovým jednotkám pozemních, leteckých a námořních sil 244 žen k prodloužené vojenské službě.

⁷⁾ „Erneuerung von Grund auf“. Gemeinsame Sicherheit und Zukunft der Bundeswehr. Bericht der Kommission an die Bundesregierung. 23. 5. 2000.

Eckwerte für die konzeptionelle und planerische Weiterentwicklung der Streitkräfte. General Inspektor der Bundeswehr, Bonn, 23. 5. 2000.

Bundeswehr sicher ins 21. Jahrhundert. Eckpfeiler für eine Erneuerung von Grund auf. Der Bundesminister der Verteidigung, Bonn, Juni 2000.

⁸⁾ Možné jsou varianty: a) šest měsíců základní vojenské služby plus tři měsíce vojenských cvičení; b) devět měsíců základní vojenské služby bez cvičení, přičemž se od 7. měsíce zvyšuje měsíční žold; c) dobrovolná vojenská služba až do délky 23 měsíců se zvýšeným žoldem od 7. měsíce.

⁹⁾ Meinungsbild zur Sicherheitspolitischen Lage (SPL) 2000. EMNID, bundeswehr.de/index.html

¹⁰⁾ Viz Charles C. Moskos/John Allen Williams/David Segal, The Post-Modern Military. Armed Forces After the Cold War (New York – Oxford 2000) viz Bernhard Fleckenstein, Bedingt einsatzfähig: Der lange Weg zur Neugestaltung der bundeswehr. APZ: 43/2000, das-parlament.de/43-10/beilage/

¹¹⁾ Johannes Varwick, Die Reform der Bundeswehr. Konturen und Defizite einer nicht geführten Debatte.

dgap.org./texte/bundeswehrreform-p.html-edn1

¹²⁾ <http://www.nato.int/docu/pr/1999/tab-le3.pdf>

¹³⁾ Klaus Becher, Reforming German Defence, Survival: 3/2000, s.167–168.

¹⁴⁾ Kerry Longhurst, The Reform of German Armed Forces. Manuskript přijat k publikaci v časopise Mezinárodní vztahy.

¹⁵⁾ Lothar Rühl, Die Bundeswehrreform aus bundnispolitischer Sicht. Die gewandelten politischen und strategischen Rahmenbedingungen, APZ: 43/2000, das-parlament.de/43-10/beilage/b-a-2.html.

Mugabeho hra s ohněm v Zimbabwe

JÍŘÍ GEORGIEV

Černý kontinent zažil ve svých dějinách již řadu konfliktů a jeho obyvatelé jsou podnes ve většině zemí subsaharské Afriky vystaveni trvalému utrpení pramenícímu z kombinace chudoby, klimatických katastrof a politické nestability, provázené vnitrostátními střety nezřídka překračujícími hranice států.

V roce 2000 upoutalo pozornost mezinárodního společenství zejména zhoršení vnitropolitické situace v Kongu, Sieře Leone a v neposlední řadě také nepokoje v Zimbabwe. Mocichtiví povstalečtí vůdové či zkorumpované vládní kliky bojují o udržení svého výsadního postavení v zemích, jež zaujímají přední místa na poněkud odlišných tabulkách shrnujících strohou řečí čísel jednotlivé hospodářské ukazatele: na jedné straně nízká úroveň HDP, vysoká nezaměstnanost, nedostatečné zahraniční investice a na straně druhé takřka pohádkové a dosud neexploatované zdroje nerostného bohatství.

Nerostné suroviny navíc představují i v Zimbabwe jeden z rozhodujících momentů při stanovování cílů zahraniční politiky na africké scéně, zejména s ohledem k nepřilíh skrytým snahám Roberta Mugabeho o získání podílu na exploataci přírodního bohatství v Kongu.¹⁾ Jsou to ovšem právě zásoby zlata, mědi, chromu, které činí rovněž ze samotného Zimbabwe velice lákavý předmět zájmu potenciálních investorů a těžařských firem, současně však představují slepici snášejí zlatá vejce dnes již 76letému prezidentovi Mugabemu a jeho blízkým.

Kdo je ve skutečnosti tento muž, jemuž se podařilo v loňském roce proniknout také na stránky českých deníků, které obvykle bývají v zahraničních rubrikách k africkým poměrům spíše skoupé. Je to „obyčejný“ zkorumpovaný autokrat, jenž se příliš neliší od svých kolegů z blízkých států (např. donedávna Josepha Mobutua přelévajícího peníze ze Zairu na svá konta ve Švýcarsku a Francii, či Sira Hastingsse K. Bandy, toužícího patrně pozvednout úroveň architektury v zuboženém Malawi stavbou třinácti velkolepých paláců), či se přece jenom něčím z tohoto průměru vymyká? Ano, Robert Gabriel Mugabe není pouhým průměrným diktátorem bez většiny osobního charismatu a důkladnějšího vzdělání. Narodil se 21. února 1924 v rodině tesaře a zá-

kladního vzdělání se mu dostalo v jezuitské škole na rhodeském venkově. Tím se však chlapcova touha po vědomostech zdaleka nevyčerpala. Stal se učitelem, ale krátce nato začal studovat na univerzitě ve Fort Hare (Jižní Afrika) angličtinu a historii. Fort Hare tehdy byla jednou z pěti nejlepších vyšších vzdělávacích institucí v subsaharské Africe. Když roku 1951 ukončil tamější bakalářský program (B.A.), začal přednášet na učitelských ústavech v nově se zformovávající Středoafričské federaci Rhodesie a Naska (dnes Zambie, Zimbabwe a Malawi). Korespondenčně vystudoval také pedagogiku (University of South Africa) a ekonomii (University of London). Jako pedagog pracoval i během pobytu v Ghaně (1956–1960), kde se seznámil se svou první ženou Sally Hayfron. Po návratu do Rhodesie se v roce 1960 stal tajemníkem Národní demokratické strany (National Democratic Party – NDP) a v roce 1963 obsadil místo generálního tajemníka Afrického národního svazu Zimbabwe (Zimbabwe African National Union – dále ZANU), který vznikl rozkolem v Africkém lidovém svazu Zimbabwe (dále ZAPU). Dělicí linie mezi oběma politickými subjekty vedla také po kmenové rovině, poněvadž k ZAPU se hlásili převážně Ndebelové, zatímco ZANU ovládli Šonové.²⁾

Politická angažovanost Mugabeho v Jižní Rhodesii, ovládané tehdy bělošskou menšinou pod vedením Iana Smithe, vedla k jeho uvěznění a internaci (1964–1974), po níž následoval odchod do Mosambiku. V sedmdesátých letech se v plné síle rozhodl „národněosvobozenecký boj“ proti Smithově vládě, v jehož průběhu se Mugabe těšil značné autoritě na straně povstalců. V této souvislosti i s ohledem na radikální postup nynějšího zimbabwského prezidenta vůči politickým oponentům stojí za zmínku, že Mugabeho ZANU zaujímala principiálně umírněnější postoje než radikální ZAPU. V druhé polovině 70. let zhoršující se politická i hospodářská situace a mezinárodní

izolace donutily Smithe k jednání s opozicí, datujícího se od konference v Ženevě zahájené 28. října 1976.

V mírovém plánu sehrál důležitou roli i tehdejší ministr zahraničí USA Henry Kissinger. Na vnitropolitické scéně došlo k sjednocení ZANU a ZAPU pod názvem Vlastenecká fronta. Umírněnější opozici k bělošskému režimu představovala Sjednocená africká národní rada (UANC) biskupa Abela Muzorewy a tradicionalistická Sjednocená lidová organizace Zimbabwe (ZUPO) v čele s náčelníkem J. Chirauem.

Smithova vláda dala najevo ochotu s umírněnými černošskými předáky jednat o předání moci, přičemž požadovala záruky v podobě určitého podílu na moci (čtvrtinu křesel v parlamentu a ve vládě na období deseti let), nezávislé soudnictví a nedotknutelnost vlastnických poměrů. Dohoda uzavřená v březnu 1979 mezi Smithem, Muzorewou, Chirauem a Sitholem (vůdce menšinového křídla ZANU) vyhlášovala vznik nového státu Zimbabwe-Rhodesie k 31. 12. 1978.

Jako gesto dobré vůle zrušil rhodeský režim v březnu 1979 některé diskriminující zákony a v dubnu 1979 proběhly volby, v nichž zvítězila Muzorewova UANC. Muzorewa se stal premiérem a jiný člen jeho strany – Josiah Gumede – prezidentem nového státního útvaru. Smith si ponechal křeslo ministra bez portfeje. Odpor Mugabeho a Nkomeho však pokračoval, konec občanské války pochopitelně za této situace také nepřicházel, přičemž mezinárodní společenství se rovněž neodhodlalo ke zrušení sankcí. Až smlouva z Lancaster House přinesla rozhodující zvrat, který umožnil předání moci do rukou koalice ZANU a ZAPU při respektování záruk stanovených ve prospech 220 000 rhodeských bělochů.

V nových volbách získalo ZANU 62,99 procenta hlasů, ZAPU (VF) pak 24,11 procenta a Muzorewa skončil na třetím místě s 8,28 procenta hlasů, což se rovnalo na prostém volebním debaku umírněné černošské politické reprezentace, na kterou se lepilo ódium kolaborace se Smithovým režimem. Zmíněné garance, jež poskytují mj. v dvoukomorovém parlamentu bělochům 20 křesel (ze 100) v dolní komoře (Shromáždění), také představovaly alespoň teoretickou možnost pokojného soužití bílých farmářů s černošskou většinou a – přes postupné oklešťování – částečně přežívaly až do eskalace napětí, k níž dochází přibližně od roku 1997.

Mugabeho vláda se sice přihlásila k budování socialistického státu a společnosti, ale s ohledem na chatrnou hospodářskou situaci, která by se vyvlastněním velkých hospodářství a následným odchodem bělošských farmářů nepochybně ještě zhoršila, i vzhledem k mezinárodněprávním závazkům, odmítla přistoupit k znárodnění půdy, kde na 300 000 ha zajišťovalo 4720 bílých farmářů (1980) potravinovou soběstačnost země.

Zemědělská půda – ze 46 procent v rukou právě těchto farmářů – se podílela 35 procenty na exportních příjmech Rhodesie

a byla přímým zdrojem obživy pro 70 procent populace. V průběhu roku 1980 odcházel měsíčně na 2000 bělochů, většinou však dělníků či úředníků, kteří využili nabídky na poskytnutí britského státního občanství.

Farmáři žijící na území Rhodesie zpravidla již v druhé či třetí generaci a srostlí s půdou zimbabwský stát neopustili. Mugabeho prioritu tehdy navíc představovalo vypořádání se s politickou opozicí v rámci samotné koalice ZANU a ZAPU. Veteráni občanské války z obou stran se nezabavili vzájemně nedůvěry, docházelo i ke krvavým střetnutím. K rozhodujícímu zásahu došlo 10. ledna 1981. J. Nkomo, nejvážnější politický konkurent a šéf ZAPU, byl donucen opustit křeslo ministra vnitra a pouhou „cenou útěchy“ se mu stalo přidělení bezvýznamné funkce ministra bez portfeje. Jako člen vlády navíc Nkomo zůstal Mugabemu na očích. Ostražitý Robert Mugabe si ponechal funkci ministerského předsedy, tehdy ještě nevýznamnou úlohu prezidenta nechával sehrát metodistickému knězi Canaanu Sodihu Bananovi, a to až do roku 1988, kdy se Zimbabwe mění na prezidentskou republiku, do jejíhož čela se nepostavil nikdo jiný než právě Robert Mugabe. V roce 1996 se nechal ve funkci hlavy státu potvrdit i na další funkční období.

Podívejme se blíže na otázku, proč roste nervozita zimbabwského politického vedení, která je nutí činit neuvážené kroky a dále zhoršovat beztak neradostnou situaci v zemi. Robert I. Rotberg, prezident World Peace Foundation, připomíná v této souvislosti dvě velké skupiny faktorů.

První z nich představuje hospodářský úpadek, který země zažívá prakticky nepřetržitě od zavedení mocenského monopolu ZANU, když se nyní navíc ukazuje, že trpělivost dosud loajálního obyvatelstva není zcela bez hranic. Vedle toho nelze ale pominout ani některé důvody spíše osobního rázu. Ačkoli v devadesátých letech diktátor svou moc jednoznačně upevňuje, začíná si zároveň uvědomovat svůj pokročilý věk a únavu obyvatel z dlouhodobého strádání. Mladickou vitalitu mu nepomáhá obnovit ani důvěrné přátelství s Grace Marufu, zvanou některými členy ZANU „chamtivá Grace“.³⁾ Této mladé prezidentově sekretářce, matce tří jeho dětí, se navíc podařilo po smrti Mugabeho ženy Sally v roce 1992 legitimizovat svůj poměr s hlavou státu sňatkem.

Provedeme-li však důkladnější analýzu skutečností, o které se můžeme opírat, dospějeme k závěru, že Mugabeho avizovaná snaha o vyvlastnění bělošských farem měla posloužit k zabíjení dvou much jednou ranou. V prvé řadě pochopitelně šlo o způsob, jak se zalíbit voličům před parlamentními volbami, avšak zcela stranou nemůžeme nechat ani „obohacovací úsilí“ rodinného klanu. Není žádným tajemstvím, že doposud provedené změny v pozemkovém vlastnictví neznamenal rozdělení půdy bezzemkům, ale spíše se nesly ve znamení vlastního obohacování vládní elity.

V roce 1997 utrpěl Mugabe v tomto směru těžkou porážku, když třikrát po sobě prohrál soudní spor s místním podnikatelem usilujícím o získání licence na provozování telefonní sítě. Toto odvětví se tedy prezidentovi nepodařilo rezervovat jako rodinnou doménu pro svého snaživého synovce Lea, který už figuruje mj. jako společník v konsorciu, jež realizuje zakázku na výstavbu nového mezinárodního letiště v Harare. Právě soudní moc, která si udržela relativní nezávislost na politické moci a uchovává si stále v hrubých rysech podobu zavedenou ještě Brity, byla později oporou sil upozorňujících na protiprávnost vyvlastňování půdy.

Srovnáme-li hospodářské ukazatele z počátku 80. let⁴⁾ se současným stavem, není důvod k radovánkám. Zimbabwe měla nepochybně předpoklady k perspektivnímu ekonomickému rozvoji, danému nejen již zmíněným nerostným bohatstvím země, ale také relativně diverzifikovanou strukturou hospodářské produkce, která není založena na monokulturách ani na jediném vývozním artiklu, kdy ekonomika často citlivě reaguje na cenové zvraty na světových trzích. Potravinová soběstačnost, export kukuřice, tabáku, zlata a jiných nerostů, vyspělý zpracovatelský průmysl, na africké poměry nízká negramotnost – to jsou některé z nepomenutelných hospodářských faktorů, jež zajišťovaly v porovnání s okolními státy ještě na přelomu 70. a 80. let poměrně slušnou životní úroveň obyvatelstva a vyšší HDP.

Od roku 1995 trvající ekonomický skluz Zimbabwe, který se v roce 1997 změnil přímo ve volný pád, může být dokumentován na poklesu HDP na hlavu: z 645 USD v roce 1995 na 437 USD o čtyři roky později. Růst HDP ze 7,3 procenta (1996) spadl na –1 procento v roce 1999, přičemž pro rok 2000 se dokonce počítá s poklesem –10 procent.

Nezaměstnanost ve městech dosahuje 60 procent a závan neutěšené sociální situace se objevuje také v hlavním městě Harare (dříve Salisbury). Inflation vzrostla z 22 procent (1995) na 58,5 procenta v roce 1999, s čímž se pojí i nárůst úrokových sazeb. V polovině roku 2000 se inflace přiblížila již hranici 80 procent! O devizových rezervách země je lepší se vůbec nezmiňovat a přepočítací kurs zimbabwského dolaru vůči USD se změnil z 8:1 (1995) na 38:1 (1999).

Po parlamentních volbách v polovině roku 2000 došlo k dalšímu propadu, takže nadhodnocená domácí měna se neoficiálně směňovala v poměru 80:1. Od roku 1999 se stát stává nezpůsobilým hradit dodávky ropy, která v životě země představuje důležitou a zároveň nedostatkovou komoditu. Na jaře roku 2000 Zimbabwe nezvládá hradit náklady svých diplomatických zastoupení v zahraničí. Rozpočtový deficit stoupl z 8 (1998) na 12 procent (1999) a pro rok 2000 se předběžně odhaduje asi na úrovni 20 procent. Doporučení Mezinárodního měnového fondu směřující k snížení mandatorních

výdajů hází zimbabwská administrativa s bohorovným klidem za hlavu. Ani půjčky z Kuvajtu či Libye a shovívavost věřitelských zemí režim nespasí. Lze konstatovat, že životní úroveň obyvatel se od roku 1980 bohužel zhoršila, dramatický nárůst zaznamenala dětská úmrtnost. Naprostou tragédií ovšem představuje vysoký poměr osob infikovaných virem HIV na celkové populaci, jenž je odhadován na 27 procent!

V takovéto situaci se navíc Mugabe odhodlal spolu s Namibií ještě k nákladnému zahraničněpolitickému hazardu, za který můžeme bezpochyby označit vyslání 6000 zimbabwských vojáků v roce 1998 na podporu Kabilovy vlády do Konga (Zaire). V tomto případě jde více než jen o vyjádření podpory politickému spojení, kterýmžto krokem také Mugabe dokazoval svou akceschopnost prezidentům Ugandy (Yoweri Musewenimu) i Jižní Afriky (Nelsonu Mandelovi). V neposlední řadě můžeme spatřovat v pozadí vyslání sboru, jenž se záhy rozrostl na celých 13 000 mužů, rovněž usílí o získání koncesí na těžbu významných nerostných zásob této africké země.

Navíc recepty na oddlužení Zimbabwe, předepisované ze strany MMF a Světové banky, které navrhuji řešit privatizací otázku prodělečných monopolů, nedostatek financí ve veřejných rozpočtech i špatnou kvalitu a vysoké ceny služeb, Mugabe záměrně ignoruje. Obává se ztráty kontroly nad vývojem národního hospodářství a strach má také asi z vyschnutí zdrojů příjmů plynoucích z „patronátu“ vykonávaného rodinným klanem nad některými podniky.

Ne nadarmo se v hodnocení Transparency International umístila bývalá Rhodesie na 46. místě v dlouhé řadě států nejvíce zasažených korupčním prostředím. Neúspěch domácí hospodářské politiky i nejisté výsledky zahraniční akce v Kongu měl zakrýt před volbami obratně načasovaný návrh na vyvlastnění půdy bílých farmářů, který nebral ohledy na skutečnost, že právě tyto hospodářské jednotky dávají práci 400 000 obyvatel země a produkují přes 50 procent současněho objemu zimbabwského exportu. Jobova zvěst doprovázená násilnými excesy odrazuje též zahraniční investory, kteří přinejmenším zmrazují další podnikatelské aktivity (Nissan).

Zdá se, jako by smrt bělošky Mabel Greenové, patrně poslední osoby, jež pamatovala časy, kdy běloši přišli s volskými potahy do země a začali ji přeměňovat k obrazu svému, byla symbolem definitivního konce starých časů. Bílí, zbavení již dříve svého garantovaného podílu na zákonodárné moci, se mohli ještě donedávna utěšovat vlastním velmi slušným životním standardem, z něhož ovšem profitovala celá země. Jejich děti, vychovávané v soukromých školách, však patrně růžová budoucnost v Zimbabwe nečeká. Donedávna bylo sice možné brát výhrůžky a slovní útoky současně vládní elity s určitým odstupem, ale situace se změnila. Zachovat si chladnou mysl a nepropadnout panice či záchvatu zlosti v do-

bě, kdy z oficiálních míst podporovaný verbální rasismus přerůstá ve fyzické útoky, není věru snadné.

I když počet bělochů v zemi poklesl na současných asi 100 000, jde s výjimkou Jižní Afriky stále o největší bílou komunitu v Africe, která navíc produkuje takřka na 90 procent zemědělské produkce země. Zámožní běloši představují snadný cíl útoků, ale protože neoddiskutovatelným faktem zůstává, že takřka celou zemi živí, považuje je většina černošského obyvatelstva za nutné zlo.

Veteráni občanské války osobně nenávidí bělochy a trpí navíc pocitem nedostatečného ocenění vlastních zásluh z doby boje za odstranění bělošské nadvlády v 70. letech. S tichou podporou Mugabeho vzali na začátku roku 2000 iniciativu do vlastních rukou. Nepokoje se tehdy rozšířily zejména v okrese Macheke, kde po zavraždění farmáře Davida Stevense počátkem dubna uprchlo na 80 jeho kolegů i s rodinami ze svých statků do bezpečí. Lyncování a týrání dalších vlastníků farem i jejich zaměstnanců záhy následovalo, protože se brzy ukázalo, že „návštěvy“ skupin veteránů a příznivců vládní strany na bělošských farmách, kde jejich osazenstvo bylo přesvědčováno o výhodách zřeknutí se vlastního pozemkového majetku, nezabraly a nezískaly ani podporu černošských zaměstnanců.

Britský tisk o celé záležitosti obsáhle informoval, list The Times v komentáři připomněl hospodářské potíže režimu a snahu odvést násilným obsazováním pozemků pozornost od skutečných příčin úpadku země. The Daily News psal o nebezpečí občanské války a s ohledem na státěm podporovaný terorismus také doporučoval vyloučení Zimbabwe ze svazku Britského společenství. Britský ministr zahraničí Robin Cook s ohledem na citlivost celé záležitosti, veden snahou na jedné straně nevystavit se obviňování v vměšování do vnitřních záležitostí Zimbabwe a na druhou stranu obávající se o osud 20 000 držitelů britských pasů v tomto africkém státě, odmítl úvahy o možném zásahu Británie. Došlo však k dalšímu ochlazení vzájemných vztahů, což se promítá i v restrikci vzájemné obchodní výměny zboží. Ústý náměstka britského ministra zahraničí Petra Haina byla držitelům britských pasů nabídnuta možnost odejít do Spojeného království.

Velká Británie vyjádřila ochotu k poskytnutí finanční pomoci zimbabwské vládě při výkupu zemědělské půdy, ovšem pod podmínkou dobrovolnosti předání a transparentnosti celého procesu. Ochotu a připravenost k odprojeji své půdy ve prospěch státu deklarovali i někteří bílí farmáři, přičemž mnozí jiní s ohledem na vícegenerační pouto k zemi a půdě, zejména pokud navíc cítí i morální podporu ze strany svých zaměstnanců, chtěli zůstat, jak potvrzují i vyjádření bývalého prezidenta Obchodní farmářské unie (Commercial Farmers Union, CFU), které v srpnu otiskl Time.⁵⁾

Napětí eskalovalo v dubnu. Tehdy skupiny veteránů držely již na 900 bělošských fa-

rem a vlna násilí si vyžádala další oběť. Vedle zmíněného Stevense byl totiž brutálně ubit farmář Martin Olds, jehož farmu útočníci vypálili. Z okolí města Bulawayo, kde došlo k tomuto incidentu, začali farmáři přesouvat své rodiny z venkova do měst. V kontextu krvavých událostí Mugabe neváhal označit bílé farmáře za „nepřátele“ a armáda, ani policie i přes rozhodnutí soudů o protiprávnosti zabírání farem nepřikročily k obnově pořádku v zemi.

V době, kdy měly pokračovat zemědělské práce, také znamenal každý den prostojeně nenahraditelné ztráty, které se zvláště odrazily na poklesu exportu tabáku, jenž se podílí 36 procenty na devizových příjmech země. Vedle čtyř bělošských farmářů se do počátku května stali dalšími oběťmi nepokojů mimo jiné dva předáci opoziční strany Hnutí pro demokratickou změnu (MDC), včetně oblastního šéfa v Harare, kterého stoupenci ZANU zavraždili sekerou. Smrti neušlo ani dalších 13 příznivců MDC, přičemž mnozí jiní se dočkali alespoň vypálení vlastních obydlí a osobních útoků.

Otfesy v Zimbabwe začaly tehdy znepokojovat také sousední země, jejichž představitel – prezident Jižní Afriky (Thabo Mbeki), Namibie (Sam Nujoma) i Mosambiku (Joaquim Chissano) – dosud s Mugabem udržovali přátelské styky. Dowling van Rustenburg z jihoafrické biskupské konference upozornil, že obsazování bělošských farem v Zimbabwe by mohlo inspirovat některé politické avanturisty i v Jižní Africe, kde asi 80 procent zemědělské půdy vlastní běloši. Podle petice vyzývající k zastavení násilí a předané koncem května bílými farmáři vládě v Pretorii museli farmáři v Jižní Africe od roku 1994 čelit 5000 útoků na svá hospodářství, při nichž zahynulo na 800 lidí. Přesto je Jižní Afrika jednou z mála zemí, které vzhledem k významu vzájemných obchodních vztahů nepřistoupily k izolaci státu, proti jehož politice zabírání farem protestoval písemně dokonce i generální tajemník OSN Kofi Annan.

Mugabeho politika má dopad i na vztahy s Mosambikem, který umožnil již 40 farmářům ze Zimbabwe usadit se na vlastním teritoriu. Právě mosambické území by navíc mohlo stejně jako území Botswany hrát svou roli v plánu evakuace ohrožených rodin do bezpečí, který připravila Velká Británie. Spojené království navíc poskytl příslib 57 milionů dolarů k provedení pozemkové reformy za podmínky okamžitého odchodu veteránů z bělošských pozemků. Mugabe návrh odmítl s tím, že země potřebuje rychle alespoň polovinu z 12 milionů hektarů půdy obhospodařovaných farmářů. K situaci v Zimbabwe se neváhal kriticky vyjádřit ani ministerský summit zemí Commonwealthu, jejichž představitelé šokovala brutalita při zabírání farem i při akcích cílených na zastrášení opozičních předáků a znepokojil též všeobecný chaos panující v zemi.

Mugabe před očekávanými parlamentními volbami zveřejnil programové prohláše-

ní své strany – Afrického národního svazu Zimbabwe – Vlastenecké fronty (ZANU-PF). Při této příležitosti neopomněl připomenout, že rozhodně nebude nařizovat veteránům, aby se stáhli ze zabraných farem. Cynicky prohlásil, že bílí obyvatelé jsou svobodní, a mohou tudíž zemi z vlastní vůle opustit. Vyjádřil svou vůli změnit platný zákon, podle něhož nelze zabírat půdu bez poskytnutí náhrady dosavadním vlastníkům, za což se mu dostalo od veteránů v Harare bouřlivých ovací.

Na základě ústavního dodatku schváleného parlamentem 6. dubna byl v následujícím měsíci takovýto právní předpis skutečně přijat. Na jeho základě se jednostranně přesouvala odpovědnost za odškodnění farmářů na bývalou koloniální metropoli, přičemž pouhým prohlášením o vyvlastnění mohlo do konce června dojít k zabavení 841 předem vytypovaných farem. Předák veteránů z občanské války Chenjerai Hunzvi, přezdívaný Hitler, v této době vytvořil samozvaný výbor k přerozdělování půdy a vyzval vládu k vyhoštění držitelů britských pasů ze země s tím, že pokud neodejdou, půjdou v takovém případě alespoň do země...

Záměry vyvlastňovat půdu bez náhrady na britské straně jasně odsoudil Robin Cook, přičemž britské velvyslanectví v Harare oznámilo zmrazení rozvojových programů a pozastavení realizace zakázky na dodávku 1500 terénních džípů od firmy Rover. Tento kontrakt v hodnotě 8,4 milionu liber totiž britská strana z jedné třetiny subvencovala. Vražda dalšího bílého farmáře Alana Dunna vedla k vydání prohlášení zástupce Obchodního svazu farmářů (CFU) Guy Watson-Smithe, který vyzval své soukmenovce k zachování rozvahy a klidu. Krátce poté ale zahynul v pořadí již čtvrtý farmář, padesátiletý Tony Oats, jenž byl zastřelen na své tabákové farmě v oblasti Trelawney – asi 70 km severozápadně od Harare. Při setkání s kandidáty ZANU-PF 7. června, tedy v předvečer voleb, vyhlášených na 24. a 25. června 2000, Mugabe již nehovořil o zabránění poloviny, nýbrž veškeré bělošské půdy v zemi.

Výsledky parlamentních voleb, jichž se účastnilo 60 procent oprávněných voličů, nepřinesly jednoznačného vítěze. Radost z naděje na odchod Mugabeho do politické penze, kterou veřejně prezentoval v komentáři k událostem ve světě mimo jiné i prestižní týdeník Newsweek⁶⁾, se alespoň v krátkodobé perspektivě ukázala být předčasná.

Nelze totiž zavírat oči před skutečností, že ne zcela zanedbatelná část obyvatelstva, voličů i s ohledem na kmenovou příslušnost, neoslyšela Mugabeho jasně a obratně formulované programové zásady. Nepomohlo-li přesvědčování, pak mělo zapůsobit alespoň zastrašování. Kromě výše popísaného kampaně veteránů směřující proti bělošským farmám pozorovatelé zaznamenali před volbami množství různě intenzivních útoků na stoupence MDC. Podle informací zveřejněných listem Sunday Times 21. května 2000 organizovaly špičky vládní

strany v rámci operace Tsuru (Zajíc) výcvik mladých nadšenců, připravovaných na cíleovou likvidaci a zastrašování členů opozice. Na veřejnost pronikly i informace o částkách poskytovaných za provedení akce na podporu vlády – od 379 liber vyplácených za likvidaci opozičního předáka na popud strany až po drobné obnosy za donášení úředníků na jejich kolegy v práci.⁷⁾

Ani samotná technická realizace voleb rozhodně nebyla bez vad na kráse. Státy Evropské unie i USA kritizovaly omezení počtu zahraničních pozorovatelů na 300, přičemž nejasné machinace s volebními seznamy a stanovení volebních obvodů napomáhaly jednoznačně Mugabemu. Přesto se v parlamentu čítajícím 120 volených členů podařilo dosáhnout 57 křesel opoziční představené MDC, teprve devět měsíců staré straně vedené bývalým odborářským bossem Morganem Tsvangiraiem.

Tuto stranu podporovali vedle bílých farmářů zejména obyvatelé měst a Ndebelové usazení v Matabelsku, tedy oblasti rozkládající se v okolí někdejšího sídla ndebelských králů Bulawayo. ZANU-PF získala 62 křesel a malé opoziční straně ZANU-Ndonga připadlo jediné křeslo. Relativně vyrovnaný výsledek voleb mohl Mugabe upravit ke svému prospěchu vzhledem k ústavně zaručenému právu jmenovat podle vlastní úvahy dalších 30 členů zákonodárného sboru. I přes tuto možnost ale výsledek voleb zneumožňuje prezidentovi získání ústavní dvouřetěziny většiny v parlamentu. Vezmeme-li v úvahu, že od roku 1987 se Mugabemu podařilo dosáhnout šestnácti změn ústavy, kterými vesměs sledoval upevnění vlastního postavení, lze tento moment pokládat za třetí úspěch sjednocené opozice. Druhou výhru představovalo dřívější odmítnutí soudů přivolit k zabírání bělošských farem, za první vítězství pak lze považovat fiasko, které prezident utrpěl v únorovém referendu, na jehož základě mělo dojít k posílení jeho pravomocí a vytvoření ústavního základu pro vyvlastnění bělošských farem. Při účasti 26 procent oprávněných voličů se tehdy 55 procent vyslovilo proti uvedeným změnám.⁸⁾

Ačkoli ještě v červenci i srpnu roku 2000 Mugabe vyzýval bílé farmáře k odchodu a hovořil o pokračování „pozemkové reformy“, lze pozorovat určité postupné uklidňování situace. Opozice neztrácí na síle, naopak se v ní prosazují tendence k zahájení procesu impeachmentu, na jehož konci by stálo zbavení Mugabeho jeho úřadu. Dne 22. října se představitelé opoziční MDC nechali slyšet, že v nejbližší době přednesou v parlamentu žalobu proti prezidentovi, jež se opírá o obvinění z podpory obsazování farem a nerespektování dvou soudních rozhodnutí v této věci, přičemž počítají s podporou alespoň některých zástupců vládní strany ZANU-PF.

Energii do žil vlily opozičním předákům nepokoje, které krátce předtím vypukly v Harare v důsledku zdražení pekařských výrobků o 30 procent, a to v době, kdy se

obyvatelstvo ještě nestálo vzpamatovat ze šoku způsobeného dalším plošným nárůstem cen potravin a benzínu.⁹⁾ Zdiskreditovaný prezident, který v domácím prostředí pokračuje v ohnivých rétorických cvičeních, v nichž útočí na politickou opozici podporovanou farmáři, při rozhovorech se zahraničními předáky, včetně jihoafrického prezidenta Thabo Mbekiho, slibuje ukončení násilného obsazování farem. Svou dvojakostí však na mezinárodním fóru dále přispívá k posilování obrazu nedůvěryhodného a nesolidního partnera k jednání.¹⁰⁾

Reputaci si patrně nezlepší ani svou patronací nad podpisem dohody o stažení vojsk v Kongu, kterou uzavřeli 6. prosince 2000 v zimbabwské metropoli ministři obrany šesti afrických zemí společně s povstaleckými vůdci. Na jejím základě má dojít k zastavení bojových operací a následnému stažení ozbrojených skupin zúčastněných na vleklém konfliktu v někdejší Zaire – 15 kilometrů od bojové linie, na níž mají být rozmístěny síly OSN.

V konečném důsledku však ani tato dohoda neznamená konec napětí ve středoafrické zemi, na jehož rozdmýchávání se zimbabwský prezident měrou nikoli nepodstatnou sám podílel. A tak i v době, kdy vláda „hrdiny boje za národní osvobození“ má svá nejlepší léta za sebou, v období, kdy v důsledku neurované vnitro- i zahraničněpolitické situace se Zimbabwe nebezpečně přibližuje k těm africkým státům, jejichž názvy se staly synonymy pro nestabilitu na kontinentě, Mugabe mezinárodnímu společenství znovu předvádí, že změna někdejších povstaleckých vůdců ve státníky není proces ani samozřejmý, ani nezvratný...

¹⁾ Tom Masland, *The Gems of War*, in: *Newsweek*, 10. 7. 2000, s. 18–22.

²⁾ K zachycení reálií kromě dále zmíněné literatury a servisu ČTK i Reuters posloužila autorovi zejména *The New Encyclopaedia Britannica*, Chicago 1992, Vol. 8, s. 394 (heslo Mugabe), a Vol. 12, s. 916–917 (heslo Zimbabwe), včetně jejich ročenek – nejnověji 2000 *Britannica. The Book of the Year*, Chicago 2000, s. 523–524, 747.

³⁾ Robert I. Rotberg, *Africa's Mess*, *Mugabe's Mayhem*, in: *Foreign Affairs*, 5/2000, s. 47–61, zde s. 58.

⁴⁾ Vlastislav Beneš a kol., *Zimbabwe*, Praha 1984, s. 64 nn.

⁵⁾ Jim Sinclair, *View from the Veranda*, in: *Time* 21. 8. 2000, s. 49.

⁶⁾ Mathatha Tsedu, *The Verdict: Mugabe@s Time Is Up*, in: *Newsweek*, 10. 7. 2000, s. 29.

⁷⁾ www.sunday-times.co.uk/news/pages/sti/2000/05/21.

⁸⁾ Peter Hawthorne, *Power to the People*, in: *Time*, 28. 2. 2000, s. 29.

⁹⁾ *Srov. Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 23. 10. 2000.

¹⁰⁾ Michael Bitala, *Volten mit Worten. Simbabwe's Präsident Mugabe weiter verliert an Glaubwürdigkeit*, in: *Süddeutsche Zeitung*, 4. 8. 2000.

Cesko-ruské vztahy

LUBOŠ DOBROVSKÝ

Vztahy mezi Českou republikou a Ruskou federací nejsou standardní. Lze dokonce říci, že nejsou dobré. Dlouhodobě jsou samozřejmě zatíženy totalitní minulostí. Jsou však, bohužel, zatíženy i malou srozumitelností současné ruské zahraniční politiky, jakož i některými, z našeho českého pohledu problematickými jevy, jimiž je charakterizována aktuální ruská situace vůbec.

Genocidně vedená válka v Čechensku budí tu příkladem hlavním. Výhrůžky, jimiž ruská zahraniční politika přímo i nepřímo hrozila zhoršením vztahů zemím, které se rozhodly vstoupit do NATO, jako Česká republika, budiž důkazem specifickým, dotýkajícím se našich vzájemných vztahů přímo. Poté, co se Česká republika v listopadu roku 1989 osvobodila z politicko-ideologického zajetí někdejšího Sovětského svazu, poté, co se vymanila z diktátu agresivní Varšavské smlouvy, k jejímuž rozpuštění významně přispěla, poté, co byl obnoven demokratický pořádek v zemi a republika se vrátila k historicky ověřené pozici v Evropě, potvrzené později členstvím v Severoatlantické alianci, jakož i poté, co učinila rozhodné kroky integrovat se do Evropské unie, přestala být pro ruskou zahraniční politiku zajímavou jako objekt politického, vojensko-bezpečnostního a ekonomického vlivu.

Přes veškeré pokusy, jimiž se česká diplomacie – a čeští politici vůbec – snažili osobními kontakty (několikerým setkáním prezidenta Havla s prezidentem Jelcinem či návštěvou někdejšího ministra zahraničí Zieleniece v Moskvě, návštěvami delegací Poslanecké sněmovny a Senátu PČR, jakož i návštěvou premiéra Zemana v roce 1999) nalézt novou koncepci vztahů na principu rovnosti a vzájemné úcty, zůstala Moskva k těmto výrazům českého zájmu a české dobré vůle lhostejná. Vztahy vinou ruské strany pak ještě výrazněji ochladly zejména v okamžiku vstupu České republiky do NATO. Někdejší ruský premiér Viktor Černomyrdin, který v průběhu své pouze ekonomickými důvody motivované návštěvy Prahy otevřeně varoval českou vládu před vstupem do NATO, když řekl, že takový krok zhorší vzájemné vztahy.

Jestliže tedy tyto vztahy snad nelze charakterizovat rovnou jako z ruské strany nepřátelské, pak nevlídnými je lze nazvat určitě. Varování, která mají hrozbami omezit svobodu zahraničněpolitického rozhod-

vání suverénního státu, sotva mohou přispět k zlepšení vztahů. Ruští zahraniční ministři, zprvu Jevgenij Primakov, později Igor Ivanov, nejprve zdrženlivě, později zcela otevřeně, s poukazem na českou účast v NATO, odmítali navštívit Prahu, ačkoliv po návštěvě ministra Zieleniece byli na řadě oni. Šestileté ignorování českých pozvání ruským ministerstvem zahraničí nelze považovat za postoj, který přispívá k standardizaci vztahů.

Lze se jistě ptát, zda Češi vyvinuli dostatečné úsilí, aby někdejší nerovné vztahy s Moskvou naplnili novým obsahem, novým smyslem. Lze se ptát, co se rozumí standardními vztahy mezi zeměmi. Na první otázku mohu bez váhání odpovědět, že Češi pro vytvoření nových, rovnoprávných, kvalitních a vzájemně prospěšných vztahů učinili víc, než se dalo čekat po čtyřech desetiletích někdejšího moskevského politického diktátu a po dvaceti letech sovětské vojenské okupace.

Jedna z prvních zahraničních cest prezidenta Václava Havla vedla již v roce 1990 do Moskvy, tehdy ještě hlavního města Sovětského svazu. Byl jsem přítomen jednání prezidenta Václava Havla s prezidentem Michaiilem Gorbačevem a mohu svědčit, že česká delegace dala najevo maximální dobrou vůli hledět do budoucnosti s nadějí, že škody, které Sovětský svaz naší zemi způsobil, budou napraveny a vytvoří se tak podmínky pro nové rovnoprávné vztahy, pro vzájemnou úctu, jakož i podmínky pro postupně se rozšiřující spolupráci, pro vzájemné porozumění. Byl jsem později účasten i několika setkání prezidenta Václava Havla s prezidentem Borisem Jelcinem, jakož i setkání českých poslanců, senátorů, předsedy vlády a ministrů s jejich ruskými partnery, a mohu svědčit, že česká strana dávala vždy najevo, že Ruskou federaci chceme vnímat jako zemi, která se rozhodla skoncovat s imperiálními nátlakovými velmocenskými postoji a postupy někdejšího Sovětského svazu.

Česká politika po celé uplynulé desetiletí dávala všemožně na nejrůznějších úrovních dvoustranných i mezinárodních jednání najevo svou podporu demokratickému procesu, který po rozpadu SSSR bylo lze v Rusku sledovat. Cenili jsme si a ceníme si možností, které oběma zemím, jejich ekonomikám, nabízí vzájemný obchod. S pochopením česká vláda přijala i ruský požadavek odložení splátek ruského státního dluhu, jehož finanční rozměr není pro české hospodářství zanedbatelný. České pochopení se však nesetkalo se seriózní ruskou odezvou. Znovu a znovu jsme byli stavěni před fait accompli neplnění slibů a dohod v této věci. Dostávalo se nám i mnoha jiných slibů v ekonomické sféře, bohužel, jen málokterý z nich byl splněn. Ruští obchodní partneři, ruský stát jako obchodní partner především, ukázali se být jen málo spolehlivými. Sotva se pak lze divit, zejména připomeneme-li si dosud v paměti živé zkušenosti s ekonomickým diktátem, který vůči Praze uplatňoval někdejší Sovětský svaz, že čeští podnikatelé počali preferovat partnery jiné než ruské. Česká vláda usilovala dokonce o jistou obnovu spolupráce ve vojenské oblasti. Zúčastnil jsem se dvou takových jednání. Všechny naše návrhy byly buď přímo odmítnuty, nebo jsme na ně nedostali žádnou odpověď.

Velice mnoho pozitivního bylo pro vytváření nových, moderně pojatých vzájemně prospěšných vztahů realizováno na kulturním poli. Kontakty mezi českými a ruskými tvůrci nejrůznějších uměleckých žánrů nebyly umrtveny. Naopak, osvobozeny od někdejších ideologických předsudků a cenzurních omezení, poskytly, zejména Čechům, možnost uvědomit si, že Rusko není jen ono Rusko „politické“, že to není jen politický establishment, ale že Rusko je pojem daleko širší a našemu českému pojetí evropanství bližší, než jsme si mohli až dosud uvědomovat. Ruská literatura je na českém knižním trhu trvale přítomna, český divák má příležitost vidět ruské divadlo nejen v překladech, ale i přímo, při zájezdech ruských divadel do Česka. Jurij Ljubimov, Oleg Tabakov, zesnulý Oleg Jefremov či Nikita Michalkov jsou v České republice známi stejně jako nejpobulárnější herci domácí. Češi sledují ruské výtvarné umění. Samotná Praha má několik výtvarných galerií, které se věnují výhradně ruskému malířství. Ruská hudba a ruský film, balet a opera jsou nedílnou součástí českého kulturního života. Zájem o ruský jazyk, ruské dějiny a ruskou kulturu stoupá. Dokladem toho je zvyšující se počet studentů rusistiky na českých vysokých školách.

Ani Rusko „politické“ však Češi nevnímají jako cosi zcela homogenního, co lze zahrnout pod společného jmenovatele pouze negativních jevů. Češi nevidí jen nevlídný postoj ruské vlády motivovaný ruským

nepochopením principu rozšiřování NATO, tedy i vůči ČR, velmocensky arogantní a velmi nebezpečnou vojenskou nepředloženost, jakou bylo obsazení letiště v Prištině ruskými vojáky v okamžiku ukončení vojenské akce Severoatlantické aliance v Kosovu či výhrůžky jadernými zbraněmi, jak je můžeme číst v nové ruské vojenské doktríně, krutosti, kterých se dopouštěli ruští vojáci v Čečensku, z nejvyšších míst iniciované útoky na svobodu tisku a zpochybňování jistot soukromého vlastnictví.

Češi chtějí vidět a vidí i aktivity vynikajícího a statečného ochránce lidských a občanských práv, poslance Státní dumy Sergeje Adamoviče Kovaljova, znají dobře názory a postoje výrazně demokraticky orientovaného ruského politika, jakým je Grigorij Javlinskij, se zájmem sledují aktivity moderně uvažujících politiků, jako jsou např. Vladimír Ryžkov nebo Boris Němcov, moderně trzně uvažujících ekonomů, jako jsou Jegor Gajdar či Anatolij Čubajs. Sledují práci nezávislých ruských novinářů z televize NTV, radia Echo Moskvy a řady deníků a časopisů. Ruština je stále ještě v české populaci jazyk, který nedělá potíže. Sledují tu práci, váží si jí a sdílejí podobně jako mnozí Rusové obavy, aby svoboda slova, kterou považujeme za jednu ze základních podmínek demokratického systému, nebyla podvázána v jakémsi „vyšším státním zájmu“. Češi mají s cenzurně pojatým „vyšším státním zájmem“ své velmi smutné a velmi aktuální zkušenosti.

Nelze samozřejmě zabránit porovnávání. Zejména poté, co si čeští čtenáři přečetli v českém překladu knihu rozhovorů s nynějším prezidentem Ruské federace Vladimírem Putinem, „Ot pervovo lica“, porovnávají to, co se všeobecně deklaruje jako hodnoty demokratizačního procesu a rozchod se sovětskou imperiální minulostí, s tím, co se v této knize dočítají. Vladimír Putin v té knize například lituje toho, že Sovětský svaz po pádu berlínské zdi prostě všechno zahodil a odešel.

Nelze se neptat, co že to zahodil? My, kteří jsme byli dvacet let okupováni sovětskou armádou, vidíme věci jinak. My nelitujeme. Odchod sovětských vojsk z té části Evropy, kterou okupovala, chápeme jako podmínku nových suverenit, nové svobody. Nikoliv jen naší, středoevropské, nýbrž i ruské. Tím, že se osvobodili od povinnosti vykonávat násilí na jiných, osvobodili se Rusové od násilí na sobě samých. Lituje-li toho někdo v roce 2000, je se třeba ptát, jaká je jeho představa svobody a demokracie a rovnosti mezi státy. Píše-li Vladimír Putin v citované knize na jiném místě, že si váží svých někdejších přátel a spolupracovníků z východoněmecké STASI, nelze se neptat, víme-li, jaká to byla zločinná organizace, a my to víme, měli jsme svou StB, jaká je představa Vla-

dimira Putina o právu a o právním státě. Nelze se konečně neptat, na jaké tradice a na jaké hodnoty minulé navazuje přijetí melodie někdejší sovětské hymny jako hymny současné Ruské federace. Jistě, ta melodie je spojena s vítězstvím nad Německem ve druhé světové válce. Nicméně asociuje a bude asociovat i s tradicí Gulagu, s politickými represemi, s krvavým potlačáním maďarského povstání nebo, v našem českém případě, s vojenským potlačáním pražského jara v roce 1968 a s následnou dvacetiletou okupací, se ztrátou naší samostatnosti. Takové výrokky a takové kroky směřují k zániku po hodnotové orientaci.

A jsme u otázky druhé: Jak mají vypadat ony v úvodu této stati zmíněné standardní vztahy mezi dvěma suverénními zeměmi? Čím jsou podmíněny a čím jsou garantovány? Pokusím se být stručný. Standardní vztahy mezi státy jsou podmíněny uznáním shodného či alespoň blízkého souboru hodnot, které představitelé a občané obou zemí nejen deklarují, ale také realizují. Respekt k demokratickým principům, jako jsou svobodné volby, svoboda projevu tak, aby byla zaručena různost a ochrana i menšinových názorů, pokud nejsou ve flagrantním rozporu s ústavou, to je podmínka základní. Svoboda volby musí v systému, který si dělá nárok na to, aby byl vnímán jako systém parlamentní, pokračovat právem parlamentu ustavit vládu odpovídající výsledkům voleb. Jen tak je zaručen výkon moci podle pravidel v demokraciích platný. To není jen vnitřní věc toho kterého státu, jak, jakými metodami realizuje výkonná moc své programy. V našem dnešním světě, který právem povyšuje hodnotu občanských práv a svobod nad hodnoty ostatní, zejména pak u států, jež se z vlastní vůle staly členy takových organizací, jako je Rada Evropy, je plnění či neplnění konvence o lidských a občanských právech významným, ne-li hlavním hlediskem přijatelnosti či nepřijatelnosti ve smyslu standardních vztahů. Stát, jehož armáda nevybíravými prostředky bojuje s vlastními občany, jak se to děje v Rusku, stát, jehož armáda neváhá bombardovat města a vesnice své vlastní provincie, aniž by rozlišovala mezi ozbrojenci a civilisty, je sotva přijatelný ve smyslu rozvoje standardních vztahů. Stát, který nedodrhuje své závazky ekonomické, dejme tomu neplatí dluhy, které uznal, je sotva přijatelný ve smyslu standardního rozvoje vztahů. Stát, který brání uskutečnění svobodné vůle jiných suverénních států realizovat jim prospěšný integrační zájem, jak se to děje například ve vztahu Ruska k pobaltským zemím, či vyhrožuje zhoršením vztahů, jak se to dělo ve vztahu k Česku, je sotva přijatelný ve smyslu požadavků na vztahy standardní

Bylo by lze pokračovat, ale myslím, že příkladů překážek standardních vztahů by

lo zde uvedeno dost. Co tedy dělat, aby se situace zlepšila, aby se vztahy mezi Ruskou federací a Českou republikou začaly měnit tak, jak si přejí demokraté čeští i ruští? To je otázka, ve chvíli, kdy je očekávána návštěva ruského zahraničního ministra Igora Ivanova v Praze, velmi aktuální. Budeme muset vyčkat, s jakými nabídkami ministr Ivanov přijede. Umím si představit takových nabídek celou řadu. Od zjednodušení vízové politiky mezi oběma zeměmi například návrhem na podpis readmisní dohody, až po přesně dodržovaný časový plán splátke ruského dluhu. Umím si představit, že ministr Ivanov se zaváže dodržovat principy deklarace o lidských a občanských právech, jak je požaduje Rada Evropy v naději, že čeští představitelé v této Radě nezmění svůj původní postoj, jímž svého času podpořili přijetí Ruské federace do této organizace přesto, že Rusko nesploňovalo celou řadu požadavků na členství. Umím si představit, že ministr Ivanov vyjádří porozumění pro naše rozhodnutí vstoupit do Severoatlantické aliance bez výhrad a výhrůžek, případně se za minulé výhrůžky omluví. Umím si představit, že ministr Ivanov vysloví politování nad tím, že poté, co praxe ukázala, že nechováme žádné nepřátelské úmysly vůči jeho zemi, omluví se za bojkot našich vzájemných vztahů, za vysílání diplomatů s jinými než diplomatickými úkoly a nabídne rozumné, přijatelné vysvětlení svých omylů v tomto ohledu.

A co nabídneme my? Nic víc než to, co jsme nabízeli vždy a co nabízíme i nadále: Jsme připraveni pozorně naslouchat ruským argumentům vždy a všude, budou-li to argumenty posilující společné zájmy všech, kdo usilují o rozšiřování a prohlubování demokracie ve smyslu posílení občanských svobod a práv. Budou-li to argumenty posilující atmosféru důvěry plněním závazků, které RF dobrovolně přijala jak v oblasti ekonomické, tak politické. Nalezne-li ministr Ivanov dostatečně přesvědčivé argumenty pro to, aby nás zbavil obav z nové sovětizace Ruska, jsem přesvědčen, že i česká diplomacie – a politická reprezentace vůbec – nabídne v dohledné době možnost společného uvažování o uspořádání poměrů v Evropě tak, aby z toho měli prospěch všichni. Možností vzájemně prospěšné česko-ruské spolupráce v OBSE nebo v OSN či ve společné Radě NATO je jistě dost a dost. Po všech peripetiích našich vzájemných vztahů je však se svými návrhy a garancemi na řadě právě ruský ministr zahraničí. ○

14. ledna 2001

Ruský překlad tohoto článku měla otisknout 1. 2. 2001 *Něžavisimaja gazeta*. Redakce posunula otisknutí na dobu po návštěvě ruského ministra zahraničí Ivanova v Praze.

POSELSTVÍ EVROPSKÝM POLITIKŮM: Je čas dát Východ na stůl!

Ještě před zahájením summitu v Nice se obrátili prominentní západoevropští politologové a novináři Timothy Garton Ash, Michael Mertes, Alexander Smolar, Jacques Rupnik k západoevropským politikům s výzvou dát naději lidem v čekatelstevských zemích a stanovit závazný a přesný horizont pro jejich vstup do Evropské unie. Zároveň také vyzvali tyto politiky, aby věcně vysvětlovali národům členských zemí, jaká bude v nejbližší době skutečná cena rozšíření a jaké budou dlouhodobé přínosy celého integračního procesu.

Publikujeme tento text jako připomínku očekávaných před Nice a pro porovnání se skutečně dosaženými výsledky.

Nejvyšší prioritou pro EU na začátku 21. století musí být historický projekt spíše než nudná nálepka „rozšíření“. Odměnou bude to, čeho nebylo dosud nikdy v historii dosaženo: vybudování liberálního pořádku, který bude na celém evropském kontinentu.

Usilí o to je dnes životně důležité, více než kdykoli předtím, ale je také mnohem obtížnější. Obtížnější proto, že veřejné mínění v hlavních zemích Unie, zejména v Německu a ve Francii, a v hlavních čekatelstevských zemích, jako jsou Polsko a Česká republika, je postupně stále skeptičtější. Volební úspěch Jörga Haidera v Rakousku ukázal, jak může být populistický politik efektivní a využít strachu z otevření se na Východ. Zdá se, že se rozšíření nyní stává předmětem diskusí v německých parlamentních volbách, a snad také ve francouzských prezidentských volbách, které se uskuteční v roce 2002. A co uklidní voliče v Německu a ve Francii, může vzrušit voliče polské a české. Okolnosti rozšíření jsou výzvou demokratickým politikům v celé Evropě.

S posledním návrhem Güntera Verheugena, evropského komisaře odpovědného za rozšiřovací proces, že by se v Německu mělo konat referendum o rozšíření, byla položena správná otázka, ale dostalo se jí špatné odpovědi. Otázkou je, proč za více než deset let od pádu berlínské zdi vykonali politici západní Evropy tak málo pro to, aby přesvědčili lid svých zemí, že rozšíření EU o národy střední, jihovýchodní a východní Evropy je jejich vlastním životním a dlouhodobým zájmem. A kdy později, když ne nyní, může být uskutečněn?

Avšak referenda nejsou odpověď. Můžeme to tvrdit ne proto, že chceme lekat lidi, ale proto, že referenda v zastupitelských demokraciích jsou nástroje, jež mají být využívány velmi opatrně a mají se týkat věcí, které přímo ovlivňují široké národní zájmy, instituce a identitu. Rozšíření takovou věcí není. Ano, je to životně důležité pro celou naši budoucnost. Ale není to životní zájem kterékoli země Evropské unie.

Naopak, důsledkem rozšíření nebude ani široký proud emigrantů nebo ztráta desítek tisíc pracovních příležitostí, ani další vý-

znamná ztráta národní svrchovanosti. Populisté dramatičtěji krátkodobé ztráty rozšíření a nezmiňují jeho dlouhodobý přínos. Úkolem politiků je tedy dramatičtěji dlouhodobé přínosy a vysvětlovat krátkodobé ztráty poctivě a v přesné perspektivě. Nemusíme se obávat faktů.

Veřejné mínění na obou stranách východní hranice Evropské unie uvažuje odlišně, ale odlišnosti dvou různých mínění jsou jednou spojitou nádobou. Na Západě se lidé obávají imigrace, ztráty pracovních příležitostí a toho, že za rozšíření budou muset zaplatit. Obavy z nestability německého východu, které ...živilo německou podporu rozšiřování, bylo zmírněno připojením Maďarska, Polska a České republiky k NATO. Mezitím se východoevropské trhy tak otevřely západoevropským dovozcům a investořům, že západní obchodníci se mohou klidně ptát: „Nač potřebuji rozšíření?“

Na Východě existuje rozčarování, když lidé vidí, jak se hroubí sliby evropských politiků. Panuje zde strach z byrokratické rigidity a gigantismu 80 tisíc stran pravidel a předpisů EU, které musí být přijaty před vstupem do klubu. Správně zde považují mnoho z těchto pravidel ve skutečnosti za ochranné území uvnitř EU, ničící svobodnou tržní ekonomiku. Existuje zde přesvědčení, že se odevzdává část suverenity, která byla teprve nedávno nabyta. A lidé mají strach, že cena za vstup do Schengenlandu bude taková, že budou muset vytvořit svou vlastní neproniknutelnou a opevněnou východní hranici.

Jestliže tedy ne referendum, pak tedy co? Zprvce a především, Evropská unie musí, přinejmenším v době švédského předsednictví v roce 2001, vytvořit definitivní harmonogram pro první kolo rozšíření. Skutečnost, že existoval závazný harmonogram, byla jedním z hlavních důvodů, proč Hospodářská a měnová unie (EMU) vznikla v lednu 1999. To vede naše úvahy více než cokoli jiného. Inspirování proměnou dvou hlavních cílů EMU navrhuje, aby evropští politici vyhlásili: První kolo rozšíření proběhne, jestliže všechny podmínky budou splněny, 1. ledna 2003, ale musí být ukončeno k 1. lednu 2005. A toto první kolo musí zahrnout Polsko, nejsložitější, ale také nejdůležitější zemi v první skupině uchazečů.

Za druhé, Evropská rada v Nice, v prosin-

ci roku 2000, musí, ať to bude trvat jakkoli dlouho, dohodnout jasný rozvrh, těch institucionálních reforem, bez nichž EU dvaceti a více států by jednoduše přestala fungovat.

Kromě reformy Rady a Komise je zde řada věcí, které by měly být učiněny. Rada v Nice by měla schválit princip „zvýšené (intenzivnější)... kooperace“, a to na tak dlouhou dobu, že se tato kooperace stane flexibilní, transparentní a ověřitelná všemi státy, které si přejí připojení.

Za třetí, Evropská unie by měla zvážit, v diskusí se všemi evropskými státy, které si přejí připojení, ačkoli nemají vytvořené struktury pro možnou spolupráci, zda by měly mít možnost připojit se dříve, než se stanou plnoprávními členy Unie. Takovým příkladem by mohla být oblast společné zahraniční a bezpečnostní politiky nebo časnější přistoupení k Evropské chartě základních práv. V její preambuli by mohlo být řečeno, že Charta může výslovně zmínit ideály středoevropských revolucí v roce 1989.

Za čtvrté, musíme nyní přemýšlet o tom, jak by se nějaká evropská perspektiva mohla stát realitou pro politiky a veřejnost ve vzdálených částech jihovýchodní a východní Evropy. Ironií dnes je, že západoevropští vojáci a správní úředníci jsou dnes více přítomni v Bosně a v Kosovu než v Čechách a ve Slezsku. Postupný vývoj od vojenského protektorátu k politické integraci musí být přesně stanoven a také veřejně vyhlášen. Poslední poselství Evropské unie lidu Srbska a jiným státům bývalé Jugoslávie je dobrým začátkem, ale musí být učiněno mnohem víc. A co nabídneme Ukrajině a jiným zemím na Východě?

A konečně to, co je důležitější než všechny tyto předcházející kroky: Evropští politici musí přijmout výzvu a skutečně začít informovat své národy o tom, co to je větší Evropa, Východ a Západ sametové opony. Potřebují být serióznější, tak, jako tomu bylo, když šlo o euro. Slabé euro může být skrytým požehnáním, slabá Evropa je... nezastavitelný úprk... Ale kdo z našich politiků takovou výzvu přijme?

Timothy Garton-Ash je profesorem Antony's College v Oxfordu a členem Hoover Institution na Stanfordu.

Michael Mertens je zástupcem šéfredaktora Rheinischer Merkur v Bonnu.

Jacques Rupnik je ředitelem Národního fondu politických věd.

Alexandr Smolar je předsedou Nadace Štěpána Bátorého ve Varšavě a CNRS v Paříži.

(publikováno v The Independent 22. 9. 2000)

Pováleční ekologičtí aktivisté jako např. Earth First, Greenpeace aj. velmi dobře vědí, že se slovem ekologie nás poprvé seznámil Ernst Haeckel, stoupenec sociálního darwinismu, v 60. letech 19. století. Ten mimo jiné věřil v mystický nacionalismus a rasismus. Německý sociální darwinismus byl od počátku politickou koncepcí, která propůjčila romantickému rasismu a nacionalismu pseudobiologickou oporu. Haeckel také prosazoval, aby se například výběrové křížení a rasová hygiena přenesly z přírody na lidskou komunitu.

V dnešní době je nejnámějším sociálním darwinistickým a ekologickým rasistou Herbert Gruhl (viz *Beitrag zur Kritik des Ökologismus a Beitrag zur Ideologie und Programmatik der ÖDP, Cologne, GNN-Verlag, 1989*, na: www.amazon.com). Gruhl byl poslancem parlamentu za křesťanskou demokracii a v roce 1975 vydal knihu, která nově interpretuje ekologii a připomíná sociální darwinismus (Ein Planet wird geplündert).

Koncem 70. a na počátku 80. let založil stranu zelených, jež poté podpořila vznik politické skupiny GAZ. Gruhl byl autorem sloganu „Nejsme nalevo ani napravo, jsme vpředu!“ Pokračoval v boji za svou koncepci ekologie, ale když jeho strana byla ve volbách poražena, spojil se v roce 1982 s Baldurem Springmannem, krajním pravičákem, a spolu založili Ekologickou demokratickou stranu (ÖDP). Gruhl je autorem většiny programové literatury této strany, v níž ekologii spojuje s fašismem a usiluje o legitimizaci ekologické rasistické a populační politiky. V roce 1989 ze strany vystoupil a založil jinou skupinu, neboť ÖDP se distancovala od politiky NPD a republikánů a začala být označována za levicovou.

Gruhl žádal na německé vládě, aby skončila s imigrací z ekologických důvodů. Tvrdil, že Spolková republika Německo, jedna z nejhustěji zalidněných zemí světa, nemůže nadále sloužit jako cílová země přistěhovalců. Proto odmítal neomezené přijímání cizinců a našel řadu stoupenců tohoto názoru v různých politických stranách bez ohledu na jejich pravicovou nebo levicovou orientaci.

Gruhl také napsal, že relativní přelidnění třetího světa produkuje armády lidí hledajících práci, kteří vstupují do Německa se svou ničivou kapacitou, srovnatelnou s destruktivní silou nukleárních náloží.

V této souvislosti připomeňme výrok Adolfa Hitlera, který napsal v *Mein Kampf*, že lid vděčí za svou vyšší existenci nikoli myšlenkám několika potřeštěných ideologů, ale znalosti přírodních zákonů přírody a jejich nemilosrdnému uplatňování. Tvrdil také, že příroda obvykle činí jistá nápravná

Ekofašismus jako protohistorie radikálních ekologických hnutí

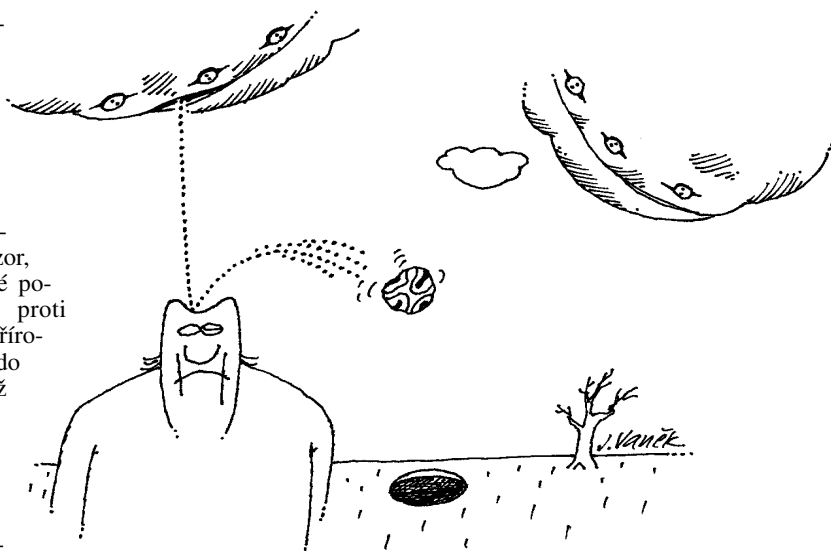
TEDDY SUNARDI

rozhodnutí ohledně rasové čistoty svých pozemských stvoření a nemiluje bastardy. V *Mein Kampf* odkazuje na Ernsta Haeckela a monisty, zejména na názor, že jakmile se lidé pokoušejí vzbouřit proti železné logice přírody, dostávají se do konfliktu s tímž principy, kterým vděčí za svou existenci jako lidské bytosti, a že vzpoura proti přírodě, vede nutně k úpadku lidského rodu.

Alfred Rosenberg, jeden z největších rasistů, antisemitů a nepřátel Slovanů, napsal ve své knize *Der Mythos des 20. Jahrhunderts*, že dnes jsme svědky nezadržitelného odlivu obyvatel venkova do měst, což představuje smrtelné nebezpečí pro „náš lid“ (Volk). Města se neustále rozpínají, vyčerpávají a znervózňují „náš lid“ a zpřetrhávají svazky, jež ho poutají k přírodě, přitahují dobrodruhy a ziskuchtivce všech barev a napomáhají tak k rasovému chaosu.

Nezapomínejme, že Adolf Hitler a Heinrich Himmler byli přísní vegetariáni a milovali zvířata. Zajímal je přírodní mysticismus a homeopatie, odsuzovali krutost ke zvířatům, což kontrastuje s jejich mnohdy nepřiznanou krutostí vůči lidem. Himmler v době tzv. Třetí říše nechal zakládat experimentální statky, na nichž se metodami organického zemědělství pěstovaly léčivé rostliny pro lékařské účely a pro potřeby SS s cílem vypěstovat „zdravou panskou rasu“. Hitler příležitostně vystupoval jako jakýsi raný zelený utopista, zasvěceně a detailně diskutoval o obnovitelných zdrojích energie, a to včetně ekologicky vhodného využití vodní energie a produkce bioplynu z fekálií, který by mohl nahradit uhlí. Také prohlásil, že voda, vítr a přílivové vlny se stanou energetickými zdroji budoucnosti.

Také Hermann Göring a Joseph Goebbels občas vystupovali jako přesvědčení ochránci přírody a Hitlerovi epigoni, i když byli méně otevření „ekologickým“ myšlenkám svého vůdce.



Existují důkazy, že ekologické křídlo v nacistické straně NSDAP mělo po větší dobu nacistické vlády pevně postavení. Tzv. zelené křídlo zastupovali především Rudolf Hess, Fritz Todt, Walther Darré a Alwin Seifert, kteří nacistickou a fašistickou ekologii uváděli do praxe.

V roce 1930 Walther Darré prohlásil, že musíme obnovit jednotu krve a půdy, a tato proslulá fráze měla vystihovat spojení mezi krví, což v tehdejších sémantickém kontextu znamenalo rasa nebo „Volk“, a půdou, neboli „zemí“ či „přírodním prostředím“. Toto prostředí je podle jeho názoru specifické pro germánské kmeny a národy, ale podle Darrého chybí kupříkladu Slovanům nebo Keltům. (I když i u nás v posledních letech slyšíme hesla politických extremistů – jako např.: „Nic než národ“ a „Čechy Čechům“, která nás mohou přesvědčit, že Darrého odkaz není zapomenut nejen v západní, ale ani ve střední Evropě.)

Nadšenci pro Blut und Boden pokládali Židy za vykořeněný, potulný národ, neschopný jakéhokoli skutečného vztahu k zemi. Termín krev a půda sice ve „volkisch“ kruzích cirkuloval přinejmenším od vilémovské éry, ale teprve Walther Darré jej popularizoval jako politický slogan a povýšil na posvátný princip nacistického myšlení. Darré je někdy v Německu pokládán za předchůdce současného hnutí zelených, protože díky němu se metody ekologického zemědělství a krajinného plánování těšily takové vládní podpoře, jaké v žádné zemi

světa předtím ani potom nedosáhly. Rudolf Hess – jako vášnivý milovník přírody – trval na přísné biodynamické stravě, léčil se pouze homeopatickými léky. Hess také seznámil Darrého s Hitlerem, čímž zelenému křídlu NSDAP zajistil určitý manévrovací a mocenský prostor.

Proto již v roce 1933 bylo na celostátní, regionální i místní úrovni schváleno a přijato široce pojaté ekologické zákonodárství, jež zavádělo řadu opatření, včetně zalesňovacích programů, zákonů o chráněných druzích rostlin a živočichů, a uplatňovalo radikálně ochranné předpisy, které blokovaly průmyslový rozvoj některých oblastí. To vše nepochybně patřilo k prozíravým ekologickým opatřením, která mají své pokračovatele i v současném ekologickém zákonodárství na celém světě.

Zelené křídlo však nejen oživilo antisemitismus svou na tradici navazující reakční ekologií, ale posloužilo i jako katalyzátor zcela nového rozkvetu odpudivých rasistických fantasmagorií o organické neporušitelnosti zákona politické pomsty. Přírodní čistota nebyla jen zdůvodněním, ale i podnětem k nejzvrhlejšímu zločinu nacistického Německa.

Zkušenost se zeleným křídlem německého fašismu je nepřehlédnutelnou připomínkou politické výbušnosti ekologie. Historická svědeckví usvědčují ze lži prázdna tvrzení, podle nichž ti, kdo usilují o reformu společnosti v souladu s potřebami přírody, nejsou pravičáci, ani levičáci, ale ekologicky uvědomělí lidé. Ekologie sama není politickým návodem, protože bez interpretace a mediace prostřednictvím nějaké teorie společnosti postrádá veškerý politický význam. Pokud někdo chce jako ekologický aktivista realizovat svou představu o vytvoření emancipační ekologické politiky, musí jasně vnímat odkaz klasického ekofašismu a jeho koncepčních pokračování v současném environmentálním či přírodním diskursu. Fašistická ekologická propaganda každému civilizovanému člověku připomíná, že za vhodných podmínek se i tato orientace může zvrhnout v barbarství.

Některé dnešní pravicové strany v Německu apelují na témata, která „volkisch hnutí“ v přednacistickém Německu připomínají. Ideologové nové pravice (spíš extrémně praví) říkají, že Evropa se nemá stát modernizovanou monokulturou, ale Evropou „vlastí“ s autonomií pro všechny její národy. Tak jako např. Turci mají žít v Turecku a Senegalci v Senegalu, tak má Německo podle nich zůstat německé.

V současném hnutí a ideologii **New Age**, s jeho sklony k ekologii, může krajní pravice snadno nalézt mystický komponent, bez něhož se neobejde, chce-li vytvořit vskutku oživený a modernizovaný autoritářský nacionalismus. Antiracionální kultury **New Age** se svým primitivismem a esoterismem jak v Německu, tak i v anglo-americkém světě vzkvétají. Tento antiracionalismus a mysticismus nová pravice vítá. Vznikající ekofa-

šistické organizace jsou dokonce natolik rozmanité a jejich členská základna se natolik překrývá, že vytvářejí strukturu, kterou antifašista Volkmar Wolk nazval ekofašistickou sítí. V jejich programové literatuře se často ekologie a nacionalismus spojují, a to takovým způsobem, aby jednak oslovily lidi, kteří se nepokládají za fašisty, jednak a současně podporovaly neonacistické pouliční bojovky skinheadů, kteří se dopouštějí aktů rasového násilí vůči cizincům.

Republikáni, politická strana založená roku 1983 bývalým příslušníkem Waffen-SS Franzem Schonhuberem (její stranický odznak je nápadně podobný emblému Sládkových republikánů), opakovaně popírají jakýkoli svůj vztah k nacistům a vydávají se za pouhou společnost německých vlastenců. Ostře vystupují proti interrupcím (zejména u německých žen), ale pro třetí svět doporučují „uvážlivě plánované rodičovství“, které jediné může zastavit „populační explozi“ s jejími následky pro životní prostředí.

K problému ekofašismu patří též antroposofické politické strany. K dnešním ultrapravicovým příznivcům antroposofie patří představitel Světové ligy na ochranu života (WSL), malé, ale vlivné a také velmi bohaté environmentalistické skupiny ve Spolkové republice.

Tuto organizaci založili v roce 1958 bývalí členové nacistické strany a její dnešní program spojuje ochranu života s ekologickými tématy, s rasismem a křížením „volkisch“ ideologie. „Život“, o jehož ochranu má organizace největší zájem, samozřejmě znamená „německý život“, a proto není divu, že WSL také intenzivně bojuje proti umělému přerušování těhotenství a soudí, že německé ženy by měly zasvětit život rození árijských dětí.

Ludwig Klages, filosof, který ovlivnil mládežnické hnutí za výmarské éry, napsal již v roce 1913 významnou esej „Člověk a Země“. Jde o neobyčejně naléhavý text, který není jen jedním z nejskvělejších manifestů německého ekopacifistického hnutí, ale i výstižným příkladem svůdné terminologie reakčních ekologů. Tato esej předjímala téměř všechna hlavní témata současného ekologického hnutí. Hovořila o zrychlujícím se mizení druhů, narušení globální rovnováhy ekosystémů, odlesnění, zkáze domorodých kultur a divočiny, růstu měst a o rostoucím odcizení člověka a přírody. Odmítala křesťanství, kapitalismus, ekonomický utilitarismus, hypertrofii spotřeby a ideologii pokroku. Také upozornila na ekologickou škodlivost bujícího turismu, odsoudila vybíjení velryb a vykreslila planetární ekosystém jako ekologickou jednotu. Klages byl ultrakonzervativcem a zástiřným antisemitou. Jeho úvaha „Člověk a Země“ byla roku 1980 znovu vydána a je považována za významnou práci, která provázela zrození německých Zelených.

Dalším radikálním filosofickým kriti-

kem osvícenství, jehož práce pomohly vystavět most od environmentalismu k fašismu, byl Martin Heidegger. Ve své filosofii oslavoval „autentické bytí“ a kritizoval moderní technologii, což ho řadí k předchůdcům ekologického myšlení. Právě na základě kritiky technologie a odmítnutí humanismu jej současní zastánci radikální ekologie pozvedli do pantheonů svých ekohéroů. (Připomínám, že filosof „bytí“ byl na rozdíl od Klagese, který žil od roku 1915 ve Švýcarsku, aktivním členem NSDAP a po jistou dobu projevoval obdiv k Adolfu Hitlerovi.)

Nacistická oddanost ekologickým ideálům pokračovala i za druhé světové války. Nacisté v nich viděli základní podmínku rasového „omlazení“. V prosinci 1942 Heinrich Himmler vydal dekret „Jak zacházet se zemí ve východních teritoriích“, který se vztahoval na nově anektovaná území v Polsku. Obsahem byla klasická ekofašistická ideologie: Lebensraum, Heimat, agrární mystika, zdravý lid (Volk), blízkost k přírodě a úcta k ní, uchování cenné přírodní rovnováhy a životodárných sil země a jejich tvorů.

Avšak skutečným odkazem ekofašismu jako ideologie držitelů politické moci je ve skutečnosti genocida, která se pod pláštíkem ochrany životního prostředí stala nutností.

Přesto, že můžeme ekofašismus nazvat ekologií zničenou ideologií a že si musíme být vědomi konkrétních historických podmínek, ve kterých vznikl a z nichž vyrůstal, zůstává stále otázkou: Kam směřuje dnešní světové ekologické hnutí, kdo jsou jeho protagonisté, jaké metody používají k obhajobě i prosazování svých cílů a zájmů, na jaké tradice navazují a k jakému dědictví se hlásí? Na tyto otázky nelze odpovědět jen slovy programů politických stran nebo hnutí. Odpověďmi budou jejich myšlenky proměněné v činy, jakkoli dramaticky demonstrativní nebo radikálně prezentované na ulicích světových metropolí, před vstupy do atomových elektráren nebo ve stále větších devastovaných prostorech tropických pralesů či světových moří.

Literatura

- Fascist Ideology: The green wing of the Nazi Party and Its Historical Antecedents, Peter Staudenmaier. AK Press 1995 Edinburgh, Scotland.
- Ecology and Modernization of Fascism in the German ultra-Right, Janet Biehl. AK Press 1995 Edinburgh, Scotland.
- www.nazi.org
- www.gn.apc.org/gridlock/ecofasc.htm
- www.spunk.org/library/places/germany/sp001630/peter.html nebo ecofasc.html
- <http://adbusters.tao.ca/ecofas.intro.html>
- <http://cweb.cc.gatech.edu/lcc3308/261>
- www.dandugan.com/waldorf/articles/Staudenmaier.html
- <http://ise.tao.ca/archive/ise01065.html> nebo 01080.html

Loméské úmluvy včera, dnes a zítra

Když byla na francouzské naléhání smlouva o EHS rozšířena o čtvrtou část, chtěla tím Francie především řešit svůj vztah ke svým koloniím. Tato část se týkala bezcelního dovozu z těchto zemí do zemí EHS, a naopak vývozu ze zemí Společenství do těchto zemí, který měl být založen na principu tzv. obrácených preferencí. Francie rovněž přesvědčila své partnery o tom, aby Společenství těmto přidruženým zemím pomáhalo, a proto byl zřízen Evropský rozvojový fond s rozpočtem ve výši 581,25 milionu USD pro nejbližších pět let. Francouzské kolonie postupně získávaly nezávislost a původní ujednání bylo proto na další období obnoveno v podobě postupně prodlužované Yaoundské úmluvy a v roce 1975 po vstupu Velké Británie bylo nahrazeno Loméskou úmluvou¹).

MIROSLAV SUJA

K zemím přidruženým v rámci Yaoundské úmluvy se po vstupu Velké Británie připojily i země Commonwealthu v Africe, karibské oblasti a Tichomoří. K úmluvě se připojila i většina zbylých afrických zemí jižně od Sahary spolu s Haiti a Dominikánskou republikou, takže celkový počet zemí AKP (skupina rozvojových afrických, karibských a pacifických zemí) vzrostl na současných 71. Čtvrtá část Smlouvy o EHS byla původně určena k vyřešení preferenčního přístupu zboží z přibližně dvanácti francouzských kolonií do zemí Společenství, ale postupem času se vyvinula ve složitou strukturu obchodní a finanční pomoci pro téměř celou Afriku a řadu převážně ostrovních států v karibské a tichomořské oblasti.

Hlavním úkolem Loméské konvence bylo vybudování nových vztahů mezi bývalými koloniemi a jejich metropolemi. První Loméská konvence (1975–1980) byla také reakcí na výzvu méně rozvinutých zemí tzv. Skupiny 77 s názvem Nový ekonomický pořádek, která vznikla počátkem 70. let a jejímž cílem bylo nastartovat ekonomický růst v těchto zemích. Lomé II (1980–1985) a Lomé III (1985–1990) se pokoušely čelit chybám z Lomé I, ale ani Loméské konvence, ani další bilaterální a multilaterální mechanismy nebyly s to zastavit ekonomický propad v zemích AKP.

Při rozhovorech o Loméské konvenci IV (1990–2000) již partnerské strany nebyly ochotny snášet každých několik let zdoluhavou a složitou proceduru obnovování této smlouvy a statické nepružné vztahy. Dohodly se proto na desetileté smlouvě s prolongací po pěti letech a na úpravě politický podpory a pomoci. Do poloviny 90. let sice některé evropské země dávaly najevo svou nespokojenost s Loméskými úmluvami, ale dohoda podepsaná na Mauritiu v listopadu 1995 prodloužila platnost některých obchodních privilegií a pomoc ve formě darů státům AKP až do roku 2000, kdy měla Loméská konvence IV vypršet.

Nicméně to, co v 70. letech vypadalo jako začátek partnerství, skončilo ve IV. Lomés-

ké konvenci jako pouhá pomoc ve formě darů. V roce 1995 se Francie snažila ujistit členské země AKP, že finanční pomoc bude pokračovat ve stejné míře, ale přání Francie narazilo na odpor ostatních členů EU, zvláště pak na odpor Velké Británie a Německa, které prosazovaly redukci pomoci. Evropská unie již zredukovala pomoc a výhody patnácti zemím AKP, mezi nimiž byly Nigérie, Zaire a Súdán, jejichž vlády byly považovány za nespolečenské. Ale pro ostatní země AKP byla ke konci roku 1995 finanční pomoc příslibem v neztenčené míře, tj. na úrovni předchozích let včetně obchodních výhod, a tudíž se naděje ze 70. let o obchodním partnerství značně lišily od formy „spolupráce“ v letech devadesátých.

Zdá se však, že ani výhodná „spolupráce“ zemím AKP příliš nepomohla nastartovat vlastní hospodářství, a dokonce způsobila ještě hlubší propad. Zadlužení těchto zemí se v 80. a 90. letech zdvojnásobilo a více než polovina zemí AKP se ocitla v strukturálním záchranném programu Mezinárodního měnového fondu. Na druhou stranu se dá říci, že bez pomoci Evropské unie by situace v mnoha zemích AKP mohla být ještě horší.

Loméské dohody vytvořily také asymetrické vztahy v oblasti přístupu zboží ze zemí AKP na trhy EU. Vývoz dvou třetin těchto zemí je ve formě surovin (ne nafty), ale absorpce trhu EU se pro tento druh komodit za posledních dvacet let výrazně snížila. Výhodnější podmínky pro tyto země v přístupu na evropské trhy nevyšly ani poptávku po těchto komoditách v EU, ani konkurenceschopnost vůči státům, které nejsou členy AKP.

Ještě v době platnosti první Loméské konvence byl přijat tzv. Stabilizační systém příjmů z exportu zemědělských produktů (Stabex), který se pokoušel řešit chronicky nestabilní export ze zemí převážně závislých na vývozu jedné komodity. V podstatě to znamenalo, že země závislé na vývozu komodit, jako jsou čaj, kakao, káva nebo bavlna, měly v případě značného propadu svého exportu nárok na čerpání finanční pomoci.

Podobné schéma bylo použito při vzniku Stabilizačního systému příjmu z exportu minerálů (Sysmin), jehož pomoc se však vztahovala na vývoz minerálů.

Nepřekvapuje proto, že v době prudkého propadu cen surovin v 80. letech tak vznikl nárok na čerpání pomoci většinou zemí AKP. Později se už tyto země AKP staraly spíše o rozšíření seznamu komodit, který by pokrývaly fondy Stabex a Sysmin, než o restrukturalizaci, jež by vedla ke zvýšení jejich konkurenceschopnosti na světových trzích. I přes pozdější modernizaci těchto fondů však Loméská konvence zjevně v restrukturalizaci ekonomik zemí AKP neuspěla. Jedním z hlavních důvodů tohoto nezdaru je i to, že uskutečnění těchto reforem je závislé na schopnosti a upřímnosti vlád zemí AKP využít nabízenou pomoc k rozvoji země, a ne ke zbrojení, vedení války a obohacování.

V průběhu let se také změnila i struktura vztahů EU – AKP, kdy poměr mezi relativně malou skupinou zemí EU a stále se zvětšující skupinou zemí AKP značně snížil možnost konsenzu a společné strategie, zvláště mezi samotnými členy AKP. Přispěl k tomu i malý, špatně obsazený a nekompetentní sekretariát AKP, který v podstatě neměl žádnou strategii a politickou vizi, což značně komplikovalo jednání s Evropskou unií.

Zatímco na straně Evropské unie většinou Francie při jednáních narazí na protesty Velké Británie a Německa, země AKP jsou rozděleny nejen na základě geografického (africké země proti karibským), ale i na základě lingvistického (země frankofonní proti zemím anglofonním).

Od roku 1989 silně a vlivně evropské státy také značně redefinovaly své zájmy a zaměřily se na řešení vlastních problémů a na proces rozšiřování o země střední a východní Evropy. Už jenom Francie nostalgicky lpí na vztazích s africkými frankofonními zeměmi.

Pro léta příští spolupráce se budou muset přijmout opatření, která povedou k nápravě asymetrických vztahů mezi zeměmi bohatými a chudými a k ustavení spolupráce na základě vzájemné výhodnosti. Již při rozhovorech o nové Loméské úmluvě v roce 1998 Evropská komise mimo jiné upozornila na to, že rozvojová pomoc ve formě darů a ne-reciproční přístup na trhy jen prohloubily závislost zemí AKP bez vytvoření konkurenceschopného průmyslu v těchto zemích. Evropská unie se proto v budoucnu chce zaměřit na pomoc ve vytváření mezinárodních standardů obchodování a přizpůsobení struktury tamních ekonomik tak, aby stimulovala rozvoj obchodu s EU. To si mimo jiné vyžádá i vytvoření regionálních zón volného obchodu mezi zeměmi AKP. Evropská komise dále doporučila zemím AKP, aby se nebalily přijmout pravidla Světové obchodní organizace (WTO) a vstoupit do ní.

Nová smlouva o partnerství mezi Evropskou unií a AKP byla podepsána 23. června 2000 v Cotonou, stát Benin. Byla uzavřena na dvacet let s účinností od 1. března 2000. Dohoda musí být ratifikována jak státy AKP, tak i členy EU během dvou let a v platnost vstoupí k prvnímu dni druhého měsíce poté, co ji ratifikují alespoň dvě třetiny států AKP

a dvě třetiny států EU. Změny, jež smlouva přinesla, nejsou nakonec tak radikální, jak se při započítí negociací mohlo zdát. Státům AKP se i tentokrát podařilo zmírnit postoje Evropské unie, a navíc při vyjednávání o této dohodě státy AKP prokázaly obrovskou solidaritu, když během negociací, navzdory drobným neshodám a příležitostnému napětí, dokázaly hájit společnou pozici.

Čl. 8, odst. 4 nové dohody stanovuje, že politický dialog má navíc zahrnovat i otázky obchodu se zbraněmi, nadměrných výdajů na zbrojení, drog, organizovaného zločinu a etnické, náboženské a rasové diskriminace. Odst. 5 nezapomíná ani na nutnost společného postupu při ochraně míru, prevenci a řešení násilných konfliktů. Strany se nakonec shodly i na principech spolupráce v oblasti migrace na základě bilaterálních dohod, uzavřených s každou zemí AKP zvlášť.

Za úspěch, jehož Evropská unie dosáhla, lze považovat dohodu o novém obchodním režimu mezi EU a AKP. Podstata spočívá v uzavírání nových recipročních – s pravidly WTO kompatibilních – dohod mezi Uníí a zeměmi AKP. Jedná se o vytváření tzv. dohod o hospodářském partnerství (EPA – Economic Partnership Agreement). Ústupkem ze strany EU však bylo zachování tří komoditních protokolů, které mnoho států AKP považuje za nejdůležitější.

Za další pozitivní změnu považují zrušení fondů STABEX a SYSMIN, které poskytovaly finanční kompenzace při propadech příjmů z exportu. Již Lomé IV přinesla změnu v tom, že prostředky byly spíše než na kompenzaci příjmů věnovány přímo na podporu strukturálních reforem v oblasti těžebního průmyslu a zemědělství. Bohužel, jak se postupem času ukázalo, měla tato pomoc často negativní dopad, zvláště pak tam, kde byly tyto prostředky používány na sanci neefektivních a neproduktivních podniků, čímž zpomalovaly průběh strukturálních reforem. Podle nové dohody bude v budoucnu poskytována pomoc jen v případech krátkodobých fluktuací příjmů z exportu všech produktů při současném zhoršování veřejných financí. Cílem podpory je zajistit pokračování makroekonomických a dílčích reforem v případě poklesu příjmů státních rozpočtů.

K pozitivní změně došlo i v oblasti poskytování podpory, která se bude přidělovat na základě hodnocení potřeb a výkonu jednotlivých zemí AKP. Tento výkon bude posuzován objektivně a transparentně, na základě pokroku dosaženého při implementaci institucionálních a strukturálních reforem a podle efektivnosti využívání poskytnutých prostředků.

Nové dohody bezpochyby narovnávají asymetrické vztahy mezi zeměmi EU a AKP a bude zajímavé sledovat, zda se tyto vztahy opět postupem času nezdeformují.

¹⁾ Loméská úmluva je pojmenována po hlavním městě Toga, kde byla 1. Loméská úmluva podepsána. Byla to smlouva o obchodu a pomoci mezi zeměmi EU a skupinou rozvojových afrických, karibských a pacifických zemí (AKP).

Stav světa 2000

Lester, R. Brown: *State of the World 2000. (Stav světa 2000).* New York-London, W. W. Norton 2000. Pp. 277. - 14.95 USD.

Počátky ročenky 1984 byly skromné. Tu poslední dotují dva tucty důležitých nadací a výzkumných organizací, takže Worldwatch

Institut si může dovolit na 30 renomovaných odborníků všech profesí. Zpracování ročenek i monografií mělo vzestupnou tendenci. Avšak již první ročenka pro rok 1984 kupodivu přesně předpověděla populační růst, astronomický růst ceny ropy i rozsah škod lesních porostů v důsledku kyselého deště, což bylo novým negativním jevem. Přesto autoři optimisticky doufali, že počátkem 21. století se ustaví trvale udržitelná globální ekonomie. Dnes vidí zářné zítřky překryty hrozivými mraky: přemnožení obyvatel překročilo šest miliard: 1,2 miliardy obyvatel strádá hladem, stejný počet nemá přístup k čisté vodě, téměř miliarda je negramotná.

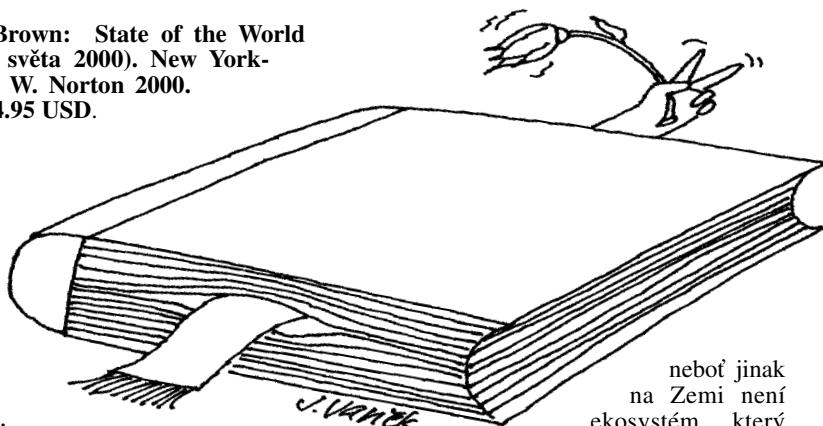
Autoři ročenky se dívají na potravinový problém dvěma různými čokkami – vody a výživy. Na produkci tuny obilí je třeba tisíc tun vody. Umožňují to mocné diesellové či elektrické pumpy, které povážlivě vyprazdňují akvifery: hladina spodních vod klesá. Tabulky dokládají, že 1,2 miliardy obyvatel trpí podvýživou a stejný počet přejídáním a nadváhou. Vloni se 400 tisíc Američanů podrobilo liposukci – odstranění nadbytečného tuku.

Jsme svědky návratu infekčních chorob v subsaharské Africe: 23 milionů Afričanů jsou HIV-pozitivní, což drasticky snižuje délku života v Zimbabwe z 65 let na projekci r. 2010 – 39 let.

Stabilizace klimatu závisí na redukcii emisí oxidu uhličitého přechodem od fosilních paliv na solární energetiku a vodík, který převezme distribuční a skladovací síť zemního plynu. Laboratoři pro přechod na vodík se stává Island, kde nadnárodní korporace experimentují díky levné elektřině.

Ve Spojených státech od drancování lesa dochází k nadějněmu posunu k odpovědnému a trvale udržitelnému lesnímu hospodářství. Dokonce i čínští pohlaváři zakázali kácení v horním povodí Jang-ce-ťiangy.

Existují dva klíče k naší budoucnosti: stabilizovat populaci a stabilizovat podnebí,



neboť jinak na Zemi není ekosystém, který by se podařilo zachránit. To je proveditelné zvrácením trendu deforestace, stabilizací hladiny spodních vod, ochranou biodiverzity fauny i flóry.

Ve druhé kapitole Předvídaní ekologických překvapení Chris Bright dokládá, jak zakládání banánových plantáží ve vykáčeném deštném pralese způsobilo pětinašobný nárůst malárie. Děsivé povodně v Číně, které vedly k přestěhování 223 milionů lidí, jsou důsledkem ztráty 85 procent lesního příkrovu.

Ve třetí kapitole Sandra Postelová navrhuje transformaci závlahového zemědělství.

Kapitola čtvrtá má název Výživa podvýživou a přejídající se.

V páté kapitole A. P. McGinnová předkládá plán, jak postupně vyřadit organické znečišťující látky, především PCB a furany.

Kapitola šestá je o papíru. Výroba celulózy se přesouvá na jižní hemisféru, např. do Chile, Brazílie a na Nový Zéland, kde v příznivějším podnebí jsou přírůstky dřeva ve srovnání se Švédskem až pětinašobné. Tuny papíru ušetří rychlý rozvoj elektronických médií. High-tech satelity umožňují Peruáncům hlídat své rybné vody před vyrybněním a v italské Anconě bdí, aby nedocházelo ke vzniku divokých skládek.

Závěrečné kapitoly se zabývají energetikou, vytvářením pracovních příležitostí, aniž by na to životní prostředí doplácelo, a nejpálčivějším námětem dneška – globalizací.

Náklad ročenek přesahuje milion výtisků a jsou překládány do 18 jazyků. Český překlad Výzkumného ústavu uranového průmyslu 1992 nebyl autorizován. Teprve letos získala Copyright redakce Niky, která připravuje české vydání. Aby byl překlad co nejkvalitnější, jednotlivé kapitoly budou svěřeny příslušným odborníkům. Očekáváme, že o ročenku 2000 bude mimořádný zájem, proto redakce Niky přijímá závazné přihlášky.

Boris Merhaut, editor české verze

Nicholas J. Wheeler, *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*, Oxford University Press 2000, 336 s., ISBN 0-19-8296215-5.

Otázka humanitární intervence (HI) se v devadesátých letech stala jedním z nejdiskutovanějších problémů mezinárodních vztahů a bezpečnosti. Jeho jádrem je napětí mezi vestfálskou dikcí současného mezinárodněprávního rámce a realitou mezinárodní politiky. Charta OSN, která je postavena na principu suverenity a zásadě nezasahování do vnitřních záležitostí států, povoluje intervenci jen ve výjimečných případech ohrožení *mezinárodního míru* a stability. Přitom více než devadesát procent ozbrojených konfliktů posledního desetiletí se odehrálo *uvnitř* států. Devadesát procent z více než pěti milionů obětí těchto konfliktů byli civilisté. Další desítky milionů lidí prchají z válečných oblastí ve strachu z různých forem genocidy a systematického etnického čištění, před hladomorem a epidemiemi. Mezinárodní společenství pak stojí před dilematem, kdy, jak říká Wheeler, nutnost něco učinit pro záchranu obětí masového násilí „pravděpodobně vyprovokuje obvinění ze zasahování do vnitřních záležitostí druhého státu, zatímco nečinnost může vést k osočení za mravní netečnost“ (s. 1).

Wheeler ve své studii zkoumá otázku, „nakolik se humanitární intervence stala legitimní praxí“ (s. 4) v mezinárodní politice. Autor analyzuje a srovnává mezinárodní odezvu na humanitární krize a následné intervence během studené války a po ní. Konkrétně jde o indickou intervenci do východního Pákistánu (1971), vietnamskou do Kambodže, intervenci Tanzánie do Ugandy (obě 1979), vytvoření bezpečných zón v severním Iráku (1991), zásah v Somálsku (1992–93), nečinnost mezinárodního společenství v případě rwandské genocidy (1994) a zásahy do balkánských konfliktů v Bosně (1992–1995) a Kosovu (1999). Každá případová studie obsahuje popis krize, okolností intervence a mezinárodní odezvy na ni, analýzu motivů pro zásah a argumentů, kterými ho zasahující strana ospravedlňovala a zdůvodňovala. Analýzu provádí autor v rámci teorie humanitární intervence, kterou pro tuto potřebu sám vytvořil.

Tato teorie je ve skutečnosti souborem kritérií, jejichž splnění legitimizuje intervenci jako humanitární. Kritéria jsou odvozena z teorie spravedlivé války. Wheeler je rozdělil do dvou skupin: „prahová“ nebo „minimální“ kritéria, která musí být splněna bezpodmínečně, a dodatečná (sekundární) kritéria, jejichž naplnění, ač není bezpodmínečně nutné, legitimitu intervenčního zásahu posílí.

Humanitární intervenci lze prohlásit za legitimní, pokud a) existuje spravedlivá příčina – „rozsáhlá humanitární krize“ – a pokud je zásah zvenčí zároveň jedinou možností pro záchranu lidských životů; b) síla je použita jako poslední možnost,

Legitimita humanitární intervence

po vyčerpání mírových prostředků; c) použití síly je proporční, tj. užití silových nástrojů určitého druhu a intenzity nezpůsobí rozsáhlejší škody, než kterým mělo původně zabránit (s. 35); d) intervence dosáhne „pozitivního humanitárního výsledku“, a to jak okamžitého (zastavení represí, odvrácení humanitární katastrofy a záchrana potenciálních obětí), tak dlouhodobého – stabilizace společnosti, vytvoření podmínek pro dlouhodobě udržitelnou rekonstrukci a zajištění respektu k lidským právům (s. 37). Dodatečnými kritérii, jejichž naplnění dále posílí legitimitu intervence, jsou: a) převaha humanitární motivace pro intervenci; b) veřejné zdůvodnění/ospravedlnění intervence humanitárními argumenty; c) legalita (zajištěná např. mandátem Rady bezpečnosti OSN) (s. 33–52). Hodnocení každého případu intervence je tedy citlivým procesem hodnocení a vážení mnohdy navzájem konfliktních morálních, politických a materiálních faktorů, z nichž některé nelze zjistit než *ex post factum*.

Tři Wheelerem vybrané případy zásahu z doby studené války vycházejí z teoretického testu jako legitimní humanitární intervence. Je tomu i navzdory skutečnosti, že tyto intervence nebyly zasahujícími státy jako humanitární prezentovány, nebyly legalizovány Radou bezpečnosti podle kap. VII čl. 42 Charty OSN (akce „k udržení nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti“) a mezinárodní společenství včetně vlád demokratických států zasahující země odsoudilo, případně podrobilo určitým sankcím. Tato skutečnost svědčí podle Wheelera o „mravním bankrotu“ tradičního přístupu k mezinárodním vztahům, jenž je postaven na zákazu intervence a nedotknutelné suverenity a který situace studené války posílila a zakonzervovala (s. 296). Jsme nyní, po jejím skončení, svědky zásadního posunu ve vnímání legitimacy HI, ptá se Wheeler.

Odpověď, založená na analýze intervencí 90. let, je smíšená. Na jedné straně zde byly intervence, které splnily všechna prahová a většinu dodatečných kritérií (např. intervence na záchranu Kurdů v oblasti severního Iráku v roce 1991). Na straně druhé pak částečné (Bosna) či úplné (Somálsko,

Rwanda) selhání mezinárodního společenství. Nové kolo debat o HI otevřela v roce 1999 operace NATO proti Svazové republice Jugoslávie (Allied Force). Operace podle Wheelera v zásadě splnila legitimizující kritéria pro HI; sporné však je kritérium proporčnosti silových nástrojů použitých spojenci: „NATO zasáhlo preventivně a učinilo tak správně, ale použilo špatné prostředky“ (s. 284) – bezkontaktní, bezztrátový letecký zásah s předem vyloučenou možností pozemní invaze. Krátkodobě tento postup přispěl ke zhoršení humanitární katastrofy, které měl zabránit. Autor však připouští, že výběr nástrojů byl podmíněn mezemi možného: v tomto případě imperativem konsenzu v rozhodování Aliance. Bez vyloučení pozemní invaze, která by nevyhnutelně přinesla ztráty na straně spojenců, by pravděpodobně nebyl žádný zásah, usuzuje Wheeler.

Intervence 90. let nezaložily legální ani praktický precedent pro humanitární intervence, nelegitimizovaly praxi HI v mezinárodní politice. Nicméně meze přijatelnosti HI se posunují ve prospěch tzv. „solidaristického projektu“. *Solidarismus*, který je autorovým východiskem, staví spravedlnost v mezinárodních vztazích nad řád, legitimitu procesů a činů nad jejich legalitu. Stát má podle solidaristů sloužit lidem, a ne naopak. Suverenity státní by měla být na stejné úrovni se suverenitou individuální, jejímž obsahem jsou nezadatelná lidská práva.

Protipólem solidaristického přístupu je *pluralismus*. Ten vychází z tradičního, státněcentrického pojetí mezinárodních vztahů a práva. Základní výhradou solidaristů vůči legitimizaci humanitární intervence je poukaz na existenci různých výkladů a pojetí spravedlnosti v mezinárodních vztazích. Při absenci konsenzu o pravidlech regulujících HI „budou státy jednat na základě svých individuálních morálních principů, čímž oslabí mezinárodní řád, který je postaven na pravidlech suverenity, neintervence a zákazu použití síly“ (s. 29), tedy na principech, na nichž se dokáží shodnout všechny státy v mezinárodním systému. Wheeler dává prostor i kritikám koncepce HI, které vycházejí z tábora politického *realismu*. Realisté tvrdí, že za hu-

manitární rouškou se vždy skrývá prosazování mocenských zájmů intervencí a HI se nevyhnutelně stává nástrojem mocnějšího. Státy navíc nebudou ochotny intervenovat v situacích, které se přímo nedotýkají jejich zájmů. Přijetím HI jako legitimní praxe pak vzroste nebezpečí, že státy budou intervenovat selektivně, ve vlastních zájmech a bez ohledu na potřeby nejdůležitějších klientů HI, kterými jsou oběti masového násilí (s. 29–31).

Wheeler bere názory pluralistů a realistů vážně, jejich obavy však nesdílí. Argumentem mu je pozornost a opatrnost, s jakou intervenci 90. let obhajovali a legitimizovali jednotlivé akce ve snaze nenabourat základy současného řádu. Vestfálské principy suverenity a neintervence ještě nadlouho zůstanou pilíři mezinárodních vztahů; humanitární intervence budou prezentovány jako výjimky z pravidla. Na druhé straně však Wheeler předvídá příchod „nové solidarity“ mezinárodního společenství v odezvě na budoucí případy, kdy státy budou bez mandátu Rady bezpečnosti zasahovat s cílem ukončit masové násilí (s. 297). Povzbušením je mu v tom faktická akceptace nelegálního vojenského zásahu proti Jugoslávii v roce 1999 mezinárodním společenstvím.

Studie Nicholase Wheelera v sobě spojuje spolehlivou empirii jednotlivých případových studií s vyváženou teoretickou analýzou a komparací. Multidisciplinární stavba teorie, která v sobě kombinuje přístupy teorie mezinárodních vztahů, mezinárodního práva a politologie, je přínosem nejen pro téma samotné, ale též pro tyto tři obory společenských věd.

V každé práci, která pokrývá rozsáhlou a komplikovanou tematiku, lze nalézt drobné chyby. Tak například: citát na straně 28, který je přičítán M. Walzerovi, ve skutečnosti pochází od J. S. Millera (J. S. M., „A Few Words on Non-Intervention“, in *Dissertations and Discussions*, New York 1873, tento esej byl poprvé publikován v roce 1859). Nebylo to Československo, nýbrž Česká republika, která byla spolu s Novým Zélandem „svědomím Rady“ [bezpečnosti] v době debat o situaci ve Rwandě v roce 1994 (s. 225). Jisté výhrady lze vyslovit ke konstrukci první části knihy, v níž Wheeler definuje svou teorii. Stavba argumentu je zde komplikována nadbytečným opakováním vršených tezí, a to na úkor přehlednosti a plynulosti argumentu.

Wheelerova práce se pravděpodobně stane povinnou četbou pro studenty mezinárodních vztahů a bezpečnosti. Autorův pokus o vytvoření teorie HI otevírá novou kapitolu v akademické debatě o tomto problému. Wheelerovu studii, a zejména její solidaristický akcent můžeme přijmout (což je případ recenzenta), či odmítnout; v žádném případě ji však nebude možné v budoucích debatách o humanitární intervenci ignorovat.

Jiří Šedivý

Politické strany v Rusku

„*Politische Parteien in Rußland. „Dokumente und Kommentare“ (Politické strany v Rusku. Dokumenty a komentáře). Vyd. Galina Luchterhand, Edition Temmen, Brémy 2000, 300 s.*

Na Brémské univerzitě působí velmi aktivní „Forschungsstelle Osteuropa“ (Výzkumné středisko pro východní Evropu), které vydává významnou knižnici, jež je vítána všude, kde se najdou badatelé rozumějící německy – samozřejmě také ve východní Evropě. S německou důkladností jsou zpracovávány aktuální náměty a k nim patří monografie o dnešních politických stranách v Rusku. Autorkou je Ruska provdaná za německého badatele.

O *Komunistické straně Ruské federace* se na s. 58–98 dočteme nejen nejnovější údaje, v německém překladu jsou také otištěny její stanovky a program (z 22. 1. 1995). Počet členů se odhaduje na půl milionu. Na s. 61 se píše, že strana získala mocné sponzory v bankovním světě a navázala výhodné kontakty se západními firmami. Členové, přívrženci a voliči mají příjmy nižší, než je všeruský průměr, většinou nemají vyšší vzdělání a žijí především v malých městech.

Strana „*Náš dům Rusko*“ (s. 99–116) je charakterizována jako centristické uskupení, reprezentující postkomunistickou elitu. Po odchodu V. S. Černomyrdina z jejího čela se strana potýká s velkými problémy. I nadále má blízko k mocným podnikatelům v oblasti energetiky a těžkého strojírenství. Vliv strany však stále klesá. Stejně jako u Komunistické strany Ruské federace – a u všech dalších probíraných politických stran – také tady autorka uveřejnila v překladu důležité části stanov a stranického programu.

Liberálně demokratická strana Ruské federace (s. 117–148) je strana proslulého Vladimíra Žirinovského (ten se v r. 1998 habilitoval na Moskevské univerzitě v oboru sociologie). Od roku 1992 udržovala strana styky s Le Penem, Gerhardem Freyem a Saddámem Husajnem. Požaduje obnovu ruského impéria včetně Finska a Polska. Strana má četné přívržence v armádě a policii. Velké jmění strany (zejména nemovitosti) je zapsáno na jméno Žirinovského a na členy jeho rodiny. Se stranou dnes sympatizují četní mladí muži s nízkým vzděláním.

Strana *Jabloko* (s. 157–196) je považována za důsledně demokratickou organizaci, která se těší přízni odborných a vědeckých pracovníků. Strana hlásá nutnost vytvořit občanskou společnost v Rusku a účinně bojovat proti korupci a kriminalitě. Podporují ji některé banky. Její hlavní činitelé se především snaží liberalizovat ruské hospodářství.

Strana s názvem *Demokratická volba Ruska* (s. 197–218) se ustavila v roce 1994 a od počátku byla považována za stranu hospodářských reformátorů. Vyznačuje se odpořem k válce v Čečensku, čímž si odra-

dila četné voliče. Snaha uzavřít dohodu o spolupráci se stranou Jabloko vyzněla naprázdno.

Za tzv. Stranu Kremlu je považován blok stran s názvem *Jednota* (blok bývá také nazýván *Medvěd*; s. 219–232). Existuje od září 1999 a jeho „otcem“ byl známý tzv. oligarch Boris Berezovskij. Blok podporoval Putina a získal za to jeho podporu. Blok ovlivňoval dvě televizní sítě – ORT a RTR. Narychlo splepený blok dost nesourodých stran dosáhl při volbách začátkem roku 2000 překvapivého úspěchu. Je otázka, zda se podaří z bloku vytvořit ruskou skutečně liberální stranu (někteří čelní funkcionáři bloku by si chtěli vzít vzor z Liberálně demokratické strany Japonska).

Stranu Vlast (s. 233–243) založil moskevský primátor Jurij Lužkov 19. 12. 1998. Nevadilo mu, že seskupení a strany s tímto názvem už v Rusku působí. Do strany se přihlásily takové organizace jako Kongres ruských obcí, Ruské ženy, Unie práce, Sdružení horníků Ruska a Ruská unie mládeže. V únoru 1999 strana uvedla počet členů 70 tisíc. Stranu Vlast považují mnozí pozorovatelé v Rusku za předstupeň budoucí sociálnědemokratické strany Ruska – a to přesto, že hlásá jakýsi „národní“ reformismus.

Ruskou republikánskou lidovou stranu (s. 244–260) založil proslulý generál A. J. Lebed v březnu 1997. Strana je považována za protizápadní. Požaduje reorganizaci armády a snaží se získat členy a přívržence především v ozbrojených silách.

Agrární strana Ruska (s. 261–276) byla založena v únoru 1993. Po léta úzce spolupracovala s Komunistickou stranou Ruské federace. Má asi 300 tisíc členů, zejména v úrodných oblastech země.

Vedle Komunistické strany Ruské federace existuje Ruská komunistická strana (s. 277–284), založená v listopadu 1991. Jedná se o ortodoxně marxistickou stranu, soustředující veterány z řad Komunistické strany SSSR. Strana hlásá, že Chruščov zavedl SSSR na buržoazní cestu, které vyústilo v rozbití Sovětského svazu. Základním programem strany je ortodoxní leninismus s antisemitskou příměsí. Členů je asi 60 tisíc.

Strana Ruská národní jednota (s. 285–293) je vojensky organizovaná nacionalistická organizace, která chce získat především mládež (mj. tzv. branným sportem). Mnozí členové jsou zaměstnáni v soukromých bezpečnostních službách. Strana má asi 20 tisíc členů. Ukrajince a Bělorusy strana prohlašuje za Rusy.

Publikaci doplňuje výběrová bibliografie, obsahující rusky, anglicky a německy psanou literaturu. Jako základní zdroj informací o politických stranách v dnešním Rusku je kniha vítanou pomůckou, neboť se stále víc pociťuje nedostatek nejnovějších údajů o nynější ruské politické scéně.

Antonín Měšťan

Medzinárodné vzťahy – medzinárodná politika Ján LIĐÁK: *Medzinárodné vzťahy – medzinárodná politika* SOFA, Bratislava 2000, 180 strán, ISBN 80-85752-70-00

Ak sa pokúsime prehladnúť neprehliadnuteľné – fakt, že kniha Oskara Krejčího Mezinárodní politika mala pred riekou Moravou (t.j. na Slovensku) priam fenomenálny úspech – potom donedávna platila skutočnosť, že na slovenskom knižnom trhu doposiaľ absentovala samostatná publikácia, ktorá by bola zameraná špeciálne na túto tému. Autor pritom upozorňuje, že pojem medzinárodné vzťahy je taký široký, že ani medzi odborníkmi nepanuje dosiaľ jednotný názor, či treba hovoriť o medzinárodných vzťahoch, alebo o medzinárodnej či až svetovej politike. V každom prípade však o teórii i praxi, histórii i súčasnosti a základných problémoch medzinárodných vzťahoch hovoriť (a písať) treba.

Bratislavské vydavateľstvo SOFA v týchto dňoch vyplnilo túto medzeru a záujmom o problematiku medzinárodných vzťahov, medzinárodnej politiky ponúklo titul *Medzinárodné vzťahy – medzinárodná politika*. Jej autorom je skúsený vysokoškolský pedagóg – vedúci Katedry humanitných a sociálnych vied Ekonomickej univerzity v Bratislave Doc. PhDr. Ján Lidák, CSc., ktorý sa vo svojej bohatej publikačnej činnosti venuje širokému okruhu problémov z oblasti politológie (napr. učebnica *Politológia pre ekonómov /1998/* a *Politické strany /1999/*), medzinárodných vzťahov a medzinárodnej politiky.

Kniha – učebnica – je určená predovšetkým študentom, čo však nebráni, aby po nej siahli aj iní záujemcovia, ktorých téma medzinárodných vzťahov a medzinárodnej politiky nenecháva ľahostajných.

Výber tém jednotlivých kapitol je orientovaný tak, aby čitateľ získal ucelený pohľad na základné otázky medzinárodných vzťahov a medzinárodnej politiky. Kniha ako celok je rozdelená do piatich kapitol. Prvá kapitola sa venuje teórii medzinárodných vzťahov, výkladu základných pojmov a analýze vplyvu medzinárodných vzťahov na vnútorný politický systém štátu a naopak. Druhá kapitola je orientovaná tiež teoreticky. Pojednáva o podstate zahraničnej politiky, o diplomacii, ako hlavnom prostriedku zahraničnopolitickej činnosti každého štátu a rozoberá vnútorné a zahraničné orgány štátu pre medzinárodný styk. V nadväzujúcej kapitole sa autor zaoberá otázkou inštitucionalizácie medzinárodných vzťahov a rozlišuje medzinárodné organizácie z hľadiska politického a ekonomického. Štvrtá kapitola zaujímavým spôsobom mapuje genézu vývoja medzinárodných vzťahov po druhej svetovej vojne do roku 1990, v kontexte udalostí daného obdobia rozoberá problematiku studenej vojny, politiky détente na najvyššej úrovni, a končí rozpadom bipolárneho rozdelenia sveta zánikom superveľmoci ZSSR a celého socialistického bloku. Je ocenené, že autor zároveň pou-

Medzinárodné vzťahy – Medzinárodná politika

kazuje na úlohu, ktorú, či už v pozitívnom, alebo negatívnom zmysle slova, zohrali také osobnosti, ako W. Churchill, H. Truman, J. F. Kennedy, Ch. de Gaulle, R. Reagan, M. Thatcherová, M. S. Gorbačov, A. Dubček, ale aj J. V. Stalin a Mao Ce-tung. V poslednej kapitole autor upriamuje svoju pozornosť na aktuálne problémy a predpokladané smery vývoja súčasných medzinárodných vzťahov. Konštatuje, že dnes sa nachádzame v určitom prechodnom období, v období formovania nového svetového politického poriadku, keď si jednotlivé štáty, ale najmä veľmoci, hľadajú svoje nové pozície a nanovo sa snažia definovať svoje vzťahy a priority.

Za zmienku stojí autorovo stanovisko, podľa ktorého sme dnes svedkami najostrejšej krízy vo vzťahoch Ruskej federácie so západnými krajinami a USA v 90. rokoch, po tom, čo Rusko nedokázalo zastaviť, pre neho taký citlivý, proces rozširovania NATO, presadiť vlastnú víziu európskej bezpečnosti a svoje súběžné približovanie sa k západným štruktúram spolu s krajinami strednej a východnej Európy.

Súčasnú postavu USA v medzinárodných vzťahoch autor označuje vefavravným pojmom hypervelmoc, čím chce zdôrazniť skutočnú dominanciu USA nielen vo svetovej politike, ale aj v ekonomike, financiách, technológiách, spôsobe života, v oblasti jazyka i produkcie masovej kultúry. Zároveň však správne upozorňuje, že svet nechce akceptovať unipolaritu, ale presadzuje myšlienku dosiahnutia multipolárneho svetového systému. Zaujímavé by bolo zoznámiť sa s názorom autora na aktuálny vývoj povolebnej demokracie v USA. Sublimovala, nahradila ju demokracia súdov, alebo...?

Autor neopomína úlohu Európskej únie ako tretieho pólu medzinárodnej politiky. Dotýka sa otázok reformy jej jednotlivých inštitúcií, vstupu nových krajín do EÚ a všmä si dnes tak často diskutovanú rozpoltenosť verejnej mienky v krajinách západnej Európy, vyvolávanej strachom zo zhoršovania situácie na trhu práce a z nárastu nezamestnanosti.

J. Lidák pripomína a akcentuje, že Slovenska (a nielen Slovenska) sa bytostne do-

týka otázka integrácie do EÚ ako jednej z priorit slovenskej zahraničnej politiky, preto nemožno nechať bez povšimnutia autorov názor, že jednotlivé kandidátske krajiny budú navzájom súperiť o priazeň Západu, keďže nebudú schopné, v „rozumnom čase a rozsahu“, prispôsobiť sa podmienkam EÚ. Zároveň vyslovuje svoje obavy, že posilňovanie takéhoto vývoja by mohlo vytvoriť nové deliace línie v Európe. Hoci dnešná politická realita tento trend potvrdzuje, nedá sa výslovne s takýmito pesimistickými víziou súhlasiť, a isto by sa našlo veľa oponentov.

Záverom možno konštatovať, že napriek istej ohraničenosti tejto publikácie z dôvodu nie vždy podrobnej analýzy jednotlivých tém sa autorovi celkom úspešne podaril zámer, ktorý sledoval napísaním tejto knihy. Autor svojím najnovším dielom nielenže zoznamuje čitateľa s najdôležitejšími okruhmi otázok medzinárodných vzťahov a medzinárodnej politiky, ale zákonite vyvoláva u neho záujem o ďalšie štúdium načrtnutých problémov. Ale aby sme neskončili len pri superlatívoch. Póvrava sa, že teoretikmi medzinárodnej politiky obyčajne bývajú ľudia, ktorí zle poznajú filozofiu, sociológiu, právo, antropológiu, etnografiu, históriu, zemepis... V tejto ironii je kus pravdy. Preto autor mohol byť pri písaní takejto publikácie menej „uspěchaný“ a nemal by zabudnúť (ak chce postihnúť tému medzinárodných vzťahov komplexne), že existujú aj také fenomény, ktoré spre-vádzali toto storočie od začiatku do konca, ako sú konflikty a vojny. Vynechať ich pri ponore do témy znamená ochudobniť čitateľa.

Jana Nováková

VÝBĚR Z NOVINEK KNIHOVNY ÚMV

- | | | | | | | |
|---|------------|---|-----------|--|--|-----------|
| 32
BASIC
Basic Texts of Transparency Concerning the Activities of the Council of the European Union. – 1st ed. – Luxembourg: European Communities, 2000. – 173 s.: tab. – (Council of the European Union)
ISBN 92-824-1831-6 | D 47 429 | 32
EURO-ASIAN
The Euro-Asian World: A Period of Transition / Edited by Yelena Kaluzhnova and Dov Lynch. – 1st ed. – Houndmills: Macmillan, 2000. 22, 219 s.: gr., mp., tab.
ISBN 0-333-76068-9 | 47 440 | GALLOVÁ, Carlotta
Čečensko: Vítězství a prohry / Carlotta Gallová, Thomas de Waal. – 1. vyd. – Praha: Themis, 2000. – 365 s.: mp.
ISBN 80-85821-79-6 | 32
MORGENTHAU, Hans J.
Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace / Hans J. Morgenthau. – Brief ed. – Boston: McGraw-Hill, 1993. – 16, 419 s.
ISBN 0-07-043306-2 | 47 496 |
| 32
DEMOCRACY
Democracy and Deep-Rooted Conflict: Options for Negotiators / Editors: Peter Harris and Ben Reilly. – 1st ed. – Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2000. – 8, 414 s.: gr., tab. – (IDEA Handbook Series)
ISBN 91-89098-22-6 | 47 522 | 91
EUROPA-HANDBUCH
Europa-Handbuch / Hrsg. Werner Widenfeld – 1. Aufl. – Gütersloh: Bertelsmann, 1999 – 960 s.: tab. | 47 449 | 32
GONĚC, Vladimír
Evropská idea; 1. díl: Idea mírové, kooperující a sjednocující se Evropy (do roku 1938) / Vladimír Goněc. – 1. vyd. – Brno: Masarykova univerzita, 2000. – 193 s.
ISBN 80-210-2355-4 | 93
PACZKOWSKI, Andrzej
Půl století dějin Polska 1939–1989 / Andrzej Paczkowski. – 1. vyd. – Praha: Academia, 2000. – 381 s.
ISBN 80-200-0737-7 | 47 501 |
| 32
DEUTSCHLAND
Deutschland zwischen Europäisierung und Selbstbehauptung / Hrsg. Michele Knodt und Beate Kohler-Koch. – 1. Aufl. – Frankfurt am Main; New York: Campus, 2000. – 474 s.: tab. – (Mannheimer Jahrbuch für Europäische Sozialforschung; Bd. 5)
ISBN 3-593-36618-5 | 47 548 | 32
EUROPEAN
European Conventions and Agreements; Volume 7 - 1995–1998. – 1st ed. – Strasbourg: Council of Europe, 1999. – 238 s.
ISBN 92-871-3996-2 | 44 726/7 | 34
HIX, Simon
The Political System of the European Union / Simon Hix. – 1st ed. – Houndmills: Macmillan, 1999. – 19, 427 s.: gr., tab. – (The European Union Series)
ISBN 0-333-71654-X | 50
PATERSON, Matthew
Global Warming and Global Politics/Matthew Paterson. – 1st ed. – London: Routledge, 1996. – 238 s.
ISBN 0-415-13872-8 | 47 493 |
| 34
ENCYCLOPEDIA
Encyclopedia of Violence, Peace, and Conflict; Part 1: A-E / Editor Lester Kurtz. – 1st ed. – London: Academic Press, 1999. 36, 805 s.: tab.
ISBN 0-12-227011-8 | I 47 431/1 | 35
CHALLENGE
The Challenge of NATO Enlargement / Edited by Anton A. Bebler. – 1st ed. – London: Praeger, 1999. – 7, 244 s.
ISBN 0-275-96108-7 | 47 495 | 34
JAKSCH, Wenzel
Cesta Evropy do Postupimi: Vina a osud v podunajském prostoru / Wenzel Jaksch. – 1. vyd. – Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 2000. – 417 s.: fot.
ISBN 80-85846-14-4 | 32
PATTON, David F.
Cold War Politics in Postwar Germany / David F. Patton. – 1st ed. – London: Macmillan, 1999. – 220 s.
ISBN 0-333-76527-3 | 47 434 |
| 34
ENCYCLOPEDIA
Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict; Part 2: F-Pe / Editor Lester Kurtz. – 1st ed. – London: Academic Press, 1999. – 36, 820 s.
ISBN 0-12-227012-6 | I 47 431/2 | 32
REIMAGINIG
Reimagining the Future: Towards Democratic Governance. A Report of the Global Governance Reform Project / Project Directors: Joseph A. Camilleri, Kamal Malhorta, Majid Tehrani. – 1st ed. – Melbourne: La Trobe University, 2000. – 23, 101 s.
ISBN 0-646-39994-2 | 47 509 | 34
KREJČÍ, Oskar
Geopolitika středoevropského prostoru: Horizonty zahraniční politiky České republiky a Slovenské republiky / Oskar Krejčí. – 1. vyd. – Praha: Ekopress, 2000. – 318 s.: mp., tab.
ISBN 80-86119-29-7 | 34
PATTON, David F.
Cold War Politics in Postwar Germany / David F. Patton. – 1st ed. – London: Macmillan, 1999. – 220 s.
ISBN 0-333-76527-3 | De 47 464 |
| 34
ENCYCLOPEDIA
Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict; Part 3: Po-Z / Editor Lester Kurtz. – 1st ed. – London: Academic Press, 1999. – 36, 973 s.: obr.
ISBN 0-12-227013-4 | I 47 431/3 | 32
BUTLER, David
Twentieth-Century British Political Facts, 1900–2000 / David Butler and Gareth Butler. – 8th ed. – Houndmills: Macmillan, 2000. – 20, 584 s.: tab.
ISBN 0-333-77222-9 | 47 442 PK | 32
MALIK, Iftikhar, H.
Islam, Nationalism and the West: Issues of Identity in Pakistan / Iftikhar H. Malik. – 1st ed. – London: Macmillan, 1999. – 20, 360 s.: tab. – (St. Antony's Series)
ISBN 0-333-71834-8 | 34
SCHRAEDER, Peter J.
African Politics and Society: A Mosaic in Transformation / Peter J. Schraeder. – 1st ed. – Houndmills: Macmillan, 2000. – 20, 387 s.: fot., mp.
ISBN 0-333-80271-3 | 47 445 |
| | | 35 | 47 465 | | 93
ŽAGABPA, Cipőn Wangčhug Dedän
Dějiny Tibetu / Cipőn Wangčhug Dedän Žagabpa. – 1. vyd. – Praha: Lidové noviny, 2000. – 428 s.: mp., obr. – (Dějiny států)
ISBN 80-7106-410-6 | 47 461 |

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA

Mgr. Jiří Georgiev, nar. 1976; absolvent právnické fakulty UK. Dále studuje archivnictví a historii na FF UK; zabývá se právními a správními dějinami a politikou konzervativního velkostatku v 19. století; vytvořil některá hesla pro encyklopedii DIDEROT. (str. 22)

JUDr. Vladimír Handl, nar. 1957; absolvent Moskevského státního institutu mezinárodních vztahů, do r. 1996 pracovník Ústavu mezinárodních vztahů v Praze, poté na výzkumném pobytu v rámci grantu Volkswagen Stiftung jako pracovník Institut for German Studies (The University of Birmingham), nyní opět ÚMV. (str. 20)

PhDr. Boris Merhaut, nar. 1924; publicista, překladatel, informatik. Po studiích indologie, religionistiky, filosofie a psychologie působil 18 let v Orientálním ústavu ČSAV, externě přednášel na Univerzitě 17. listopadu na katedře mimoevropských kultur. Pracoval ve Zdravotnických novinách a později byl psychologem ÚNZ. (str. 32)

Prof. dr. Antonín Měšťan, nar. 1930; profesor slavistiky na univerzitě ve Freiburgu, ředitel Slovanského ústavu v Praze, autor souhrnného díla Česká literatura 1785–1985 a řady dalších knih a studií. (str. 34)

PhDr. Jan Pelikán, CSc., nar. 1959; odborný asistent Ústavu světových dějin; specializuje se na moderní dějiny balkánských zemí, zejména na historii Chorvatska a Srbska. (str. 14)

Ing. Miroslav Suja, nar. 1968; vystudoval VŠE v Praze, fakulta výrobně-ekonomická, katedra logistiky; hudební konzervatoř J. Ježka v Praze (obor klasická kytara); v současné době pracuje na MZV ČR. (str.) 31

Teddy Sunardi, Ph.D., nar. 1970 v Praze; v roce 1975 emigroval s rodiči do Indonésie, kde strávil 19 let svého života. V roce 1994 zakončil studium Právnické fakulty v Jakarta. V roce 1999 dokončil postgraduální studium na Právnické fakultě UK, člen představenstva Českého helsinského výboru a asistent Ústavu jazyků a humanitárních studií v Pardubicích. (str. 29)

Jiří Šedivý, nar. 1963; vystudoval angličtinu a politologii

na Filozofické fakultě UK a válečná studia na King's College v Londýně. V současnosti učí v Institutu politologie FF UK, je ředitelem Ústavu mezinárodních vztahů a předsedou redakční rady časopisu Mezinárodní vztahy. (str. 33)

JUDr. Jiří Štěpanovský, CSc., nar. 1925; býv. pracovník MZV, ÚMPE, v r. 1968 hostující prof. na Severozápadní univerzitě v Chicagu, 1969–1989 mimo obor, 1990–91 zást. ředitele ÚMV, dnes učí na VŠE-CESP. Člen red. rady MP, místopředseda České atlantické komise. (str. 12)

PhDr. Tomáš Veselý, nar. 1973; absolvent FF UK, obor politologie-historie (specializuje se na hospodářské dějiny); pracovník Úřadu vlády ČR, nejprve v oddělení integrace do EU, nyní zástupce ředitelky odboru evropské integrace. (str. 10)

Ing. Jana Zahradníková, nar. 1975; absolventka Fakulty mezinárodních vztahů VŠE v Praze, specializuje se na problematiku rozvojových zemí, zejména subsaharské Afriky. (str. 18)